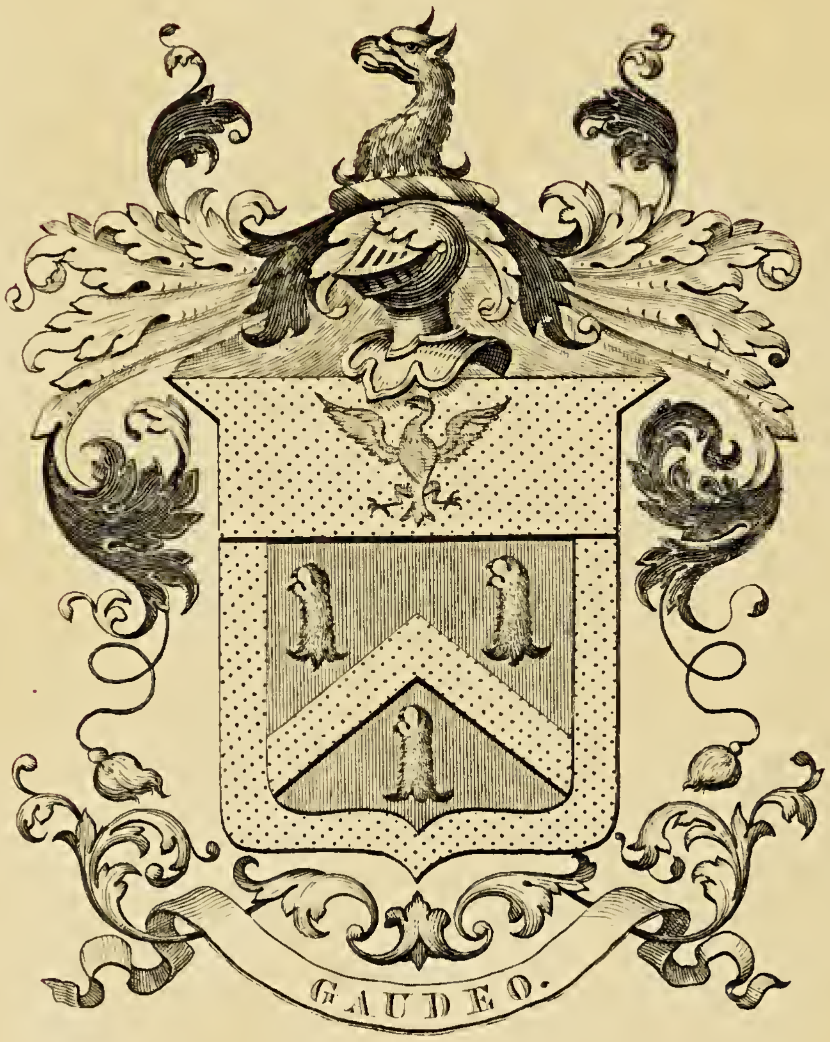
GAUDEO

J.C.B

GAUDEO

J.C.B

John Carter Brown.

ANTIQVITATVM ROMANARVM PAVLLI . MANNVCCII LIBER DE . SENATV

Ad Ill.^{mum} & Excell.^{mum}
D. Iacobum Boncompagnum.
Ducem Sorae,
Marchionem Viniolae, &c.

JOHN CARTER BROWN

CVM . PRIVILEGIO

VENETIIS . ∞DXXCI

ILLVSTRISSIMO
ET. EXCELLENTISS.
IACOBO · BONCOMPAGNO
DVCI . SORAE
MARCHIONI . VINIOLAE
ET C.

Q*Vis erga Te parentis mei amor, dum viueret, quanta in Te obſeruantia, quodnam ſtudium exſtiterit, plerique omnes norunt; omnium illius uiri ſimilium amore, obſeruantia, ſtudio digniſſime,* IACOBE BONCOMPAGNE, *Illuſtriſſime; norunt, inquam, ex amicis utriq. ueſtrum communibus fere omnes, itemq.*

omnes ij, qui eius epiſtolam ad Te, qua ſuum Commentarium in orationem Ciceronis pro Archia Tibi προσεφώνησε, legere minime grauati ſunt. Quamobrem haec pluribus commemorare, probareq. alijs haudquaquam neceſſe exiſtimo. Tantum hoc loco illud, non Teipſum, qui mei ſenſum de Te, propenſionemq. aduerſus Te animi mirificam minime ignoras, uerum alios admonitos uelim; Si ego patris ut fortunarum, ſic quoque amicitiae, quae ei cum pluribus fuit, hereditatem adij, quo iure non parua mihi Tecum coniunctio intercedat neceſſe eſt, ſiq. hanc coniunctionem tanto mihi uſui, atque ornamento eſſe uoluiſti, ut non mihi Maecenas, (nam id nomen leuius mihi Tuis ſingularibus, ac prope diuinis in me eſſe meritis uideatur) uerum, ut Augustus Maroni, Deus aliquis appellandus ſis, qui me ab inferis paene reuocaris, Tua quidem certe ſemper commemoranda liberalitate afflictum excitaris, non ne ingratiſſimus omnium, atque omnis expers humanitatis eſſe videar, ſi, cum Tibi prope quidquid ſum ſecundum Deum opt. max. uni acceptum referre debeam, non me, fortunasq. meas, ingenijq. mei monumenta, uitamq. ipſam dicare uelim? Nam, ut ea, quae mihi abs Te profecta ſunt, quotidieq. proficiſcuntur commoda, taceam, ex quibus maximam

rei

rei familiari, dignitati, ac laudi meae acceſſionem fieri ſentio, Tu mihi illius omnis auctor otij, quidquid illud eſt, quod ad litterarum ſtudia confero, unde hauriam quae ſtudioſis grata, atque utilia futura ſint, Tuq. mihi facultatis illius elargitor, qua non meas ſolum, ſed etiam alienas lucubrationes typis mandare, & ad communem omnium utilitatem in lucem proferre poſſim. Quod ſi ego mea, cur non item patris mei monumenta nondum edita in Tuo nomine prodire, Tibiq. nuncupari uelim? qui, mihi Tecum ante inſtitutam amicitiam ut quoad poſſem officijs tuerer, eaq. mihi nihil carius, nihil honeſtius, nihil ad omnia mea ſtudia, atque ad omnem uitam praeclarius eſſe ducerem, ſaepiſſime admonebat. Ego igitur, qui illas tantum non poſtremas uoces, praecepta, inquam, illa poſtremae eius uoluntatis, quae ut pie, ſancteq. coli a nobis, ac ſeruari debeant, tam multa a Sapientibus cauentur, religioſe ad hunc uſque diem ſeruarim, & coluerim, atque in amicitia, & unius Tui patrocinio omnia poſuerim, in poſterum a me ipſo deſciſcam? Dij meliora. Quid igitur? Interpretatione uſus ſum, ut puto, fideli, ut ex uerbis patris mentem conijcerem, quaenam eſſet. Cum enim inter quaedam eius ſcripta, quorum partim ab ipſo

inchoata,

inchoata, partim etiam affecta, relicta ſunt, eſſet hic de Senatu R. libellus; inij conſilium eius mandandi typis, iuſtiſque, ut dixi, de cauſſis Tuo Illuſtriß. nomini nuncupandi. Quod ſi rem gratam umquam patris manibus feci, me gratiſſimam nunc facturum certo ſcio, qui Te huic commentario, his eius uigilijs, quarum partem maximam Tibi fuiſſet conſecraturus ſi diutius uixiſſet, patronum adlegerem. Suſcipe igitur munus hoc, quod non ſolum meo, ſed patris ipſius nomine ad Te mitti uelim exiſtimes. Quod etſi longe ſerius alijs eiuſdem argumenti commentarijs, a doctis uiris conſcriptis, editur, longe tamen prius ab ipſo ſcriptum ſcias uelim; ne putes, in quibus ipſi cum alijs conuenit, ea ſurripuiſſe ab alijs. in quibus enim aliter ſentit, ut nulli ſuſpicioni locus eſt, ſic ego doctorum relinquam iudicio, cui nam ſtandum ſit; atque ipſis, qui patrem ſemper fecerunt maximi, & in antiquarum rerum Romanarum cognitione permultum ei detulerunt, cauſſam integram defero. Tu, quod reliquum eſt, me, ut facis, ames, ac foueas, deprecor: atque Sanctiſſimo, ac ſinè controuerſia Beatiſſimo Pontifici GREGORIO, *cuius uirtute, doctrina, ac ſanctimonia ſi ſaeculum umquam ullum, hoc certe noſtrum* AVREVM *uocari iure meretur,*

aliquan-

aliquando meam in Eum ſingularem obſeruantiam in memoriam redigere ne dedigneris. Fortunet Deus opt. max. conſilia Tua.

Venetiis, Kal. Ian. ∞ D XXC.

Illuſtr.mae atque Excell.mae D. T.

Deuinctiſſimus,

Aldus Mannuccius.

INDEX

Prooemium. 1.
De origine Senatus. 4.
De principe Senatus. 24.
De cauſſis amittendi ordinis Senatorij. 26.
De loco habendi Senatus. 31.
De tempore habendi Senatus. 32.
De poteſtate habendi Senatus. 37.
De iure referendi. 40.
De ordine rogandi ſententias. 41.
De dicenda ſententia. 45.
De Senatuſconſulto. 47.

Ex libro de Legibus. 73.
Ex Comm. in Ep. Cic. Fam. 87.
Ex Comm. in Ep. Cic. ad Att. 97.
Ex Comm. in Orat. Cic. 99.
Ex Obſeruationibus, & uarijs Scriptoribus. 105.
Vetus Kalendarium *Romanum, e marmore deſcriptum, in aedibus Maffaeiorum, ad Agrippinam.*
De ueterum dierum ratione.
Kalendarij explanatio.

DE SENATV ROMANO

IN omni re, atque in omni ſermone, niſi ea, quae agimus, aut eloquimur, ita componamus, ac digeramus, ut ſuis ſingula locis conſtituantur: nihil umquã neque venuſte, neque pro noſtra uoluntate perficitur. primum enim abeſt decorum illud, quod ex partibus apte cohaerentibus exſiſtere, elucereq. uidemus: deinde fit, ut, qui noſtris conſilijs propoſitus eſt finis, eum conſequi ſine ordine, hoc eſt ſine ratione, non liceat. qua in re philoſophiam, omnium recte dictorum, recteq. factorum parentem, ſatis pro eius merito ac dignitate laudare nemo poterit: quae nobis eas cauſſas, unde ordinis origo fluxit, ſuo lumine patefecit. quod niſi ita eſſet, & niſi ea duce uteremur: magnis in tenebris, magnisq. in erroribus uerſari neceſſe erat. Ego igitur, cum ad urbis Romae inſtituta memoriae prodenda, quo nullum eſſe argumentum illuſtrius intelligebam, animum adiunxiſſem; feci, quod ab iis, quibus ipſa philoſophia magiſtra fuerat, eſſe factum animaduerteram: cogitaui primum ad ipſam rem, de qua ſcripturus eſſem; tum ad ordinem, quem in explicanda re ſequi conueniret. quod ad rem attinet, occurrebant illa, ei, qui aliquid ita litteris mandet, ut poſteritati conſultum optime uelit, non ſatis eſſe, quid actum ſit, explicare; ſed operam ſimul eſſe dandam, ut, & a quibus, & ubi, & quando quidque actum ſit, ſtudio, atque induſtria perſequatur. erat igitur mihi accurate cogitandum, ut illuſtria quaeque de hominibus, de locis, de temporibus, de rebus exponerem. cumq. in hanc ſententiam ipſa me ratio perduxiſſet; tum multo ſum uehementius incitatus, poſtea quam M. Varroni, Romanorum om-

nium doctiſſimo, idem placuiſſe, apud Auguſtinum in eo libro animaduerti, qui de ciuitate Dei inſcriptus eſt. cum enim ille uir, quo nemo umquam inter Latinos neque plura, neque meliora ſcripſit, rerum humanarum diuinarumq. notitiam litteris conſignare, poſterisq. tradere inſtituiſſet; uniuerſi operis argumentum ab hominibus, a locis, a temporibus, a rebus deriuauit. cur autem homines ante loca, & loca ante tempora, & tempora ante res collocarit; hoc, quia pertinebat ad ordinem, de quo poſt inuentam rem conſiderari a me oportere dixi, examinandum, &, quam liceret accurate, inueſtigandum conſtitui. ſic igitur cogitaui: ubi pluribus in rebus, quae nobis tractandae ſint, ordinem quaerimus; tum naturam ſpectari ſolere, tum dignitatem. quae natura priora ſunt, ea, quod ad naturam attinet, priorem quidem locum ſibi iure uindicant: ſed, quia nonnumquam ab iis, quae poſteriora ſunt, dignitate uincuntur; dignitati natura cedit, & ignobilioribus nobiliora in ordinis ratione praeponuntur. quae uero eiuſmodi ſunt, ut ſimul nata, ſimulue fuiſſe uideantur; ea, quia, quod eſt naturae, in eo paria ſunt, dignitatis habita ratione diſponuntur. cum igitur M. Varro, homo peracutus, &, quod illius ſcripta declarant, in Ariſtotele uerſatus, hominem & locum conſideraret; hominemq. eſſe loco natura poſteriorem intelligeret; quia omnis homo eſt in loco; &, quod aliqua re continetur, ipſa re, quae continet, poſterius eſt: omiſſa natura, dignitatem ſecutus eſt; hominemq. loco, natura poſteriorem, quia tamquam locatum continetur a loco, dignitate priorem, quia rebus inanimatis animatae praeſtant, antepoſuit. ſequebatur poſt hominem & locum loci & temporis comparatio. in his, cum natura potius quam dignitate differant; non ad dignitatem, ſed ad eam, qua una differunt, naturam ſpectari neceſſe fuit. patet enim, tempus eſſe non poſſe, niſi locus ſit; quia tempus eſt menſura motus, & omnis motus eſt in loco: locus autem ut cum tempore ſit, neceſſe non eſſe; quia nihil ad definitionem loci tempus affert. quod ſi tempus a loco pendet, locus autem a tempore non item: non tempus loco, ſed locum tempore natura priorem eſſe conſtat. uerum, quia, ut ante tempus locus eſſet, non tamen neceſſario ſequebatur, ut tempus

ante

ante rem : (poterat enim ita tempus eſſe poſt locum , ut non tamen proxime ſequeretur) in his quoque habita naturae ratio eſt : & , quia non eſſe res ſine tempore, tempus autem ſine re eſſe poteſt ; ex utriuſque natura patuit, ita ante rem conſtitui tempus oportere, quemadmodum ante tempus locum , & ante locum hominem eſſe collocandum , ipſa iam ante ratio demonſtrauerat . Recte igitur Varro prius de hominibus, quam de locis , ex dignitate ; & prius de locis , quam de temporibus , de temporibus , quam de rebus , ex natura, ſibi agendum putauit . recte igitur & ipſi fecimus , quod in noſtris Romanarum antiquitatum libris eundem , quem Varro probauerat , ordinem ſecuti ſumus , non tam hominis auctoritate , & exemplo , quam, ut oſtendimus , ipſa ratione , & ueritate commoti . Romana Reſpublica , ut homo ex anima & corpore , ſic ipſa e ſenatu & populo conſtituta , ceteris rebuſpublicis tantum antecelluit , quantum homo ceteris animantibus . ſed, quia communis quaſi quaedam lex eſt in omnibus rebus , ut ordinem diuturnitas , perturbationem interitus conſequatur : propterea , quam diu ueteres leges, & inſtituta maiorum in urbe Roma uiguerũt ; tam diu ſtetit imperij dignitas , neque rempublicam aut externae uires affligere, aut ulla debilitare domeſtica ſeditio potuit . ubi uero extraordinariis imperiis locus eſſe coepit ; & ciuium animos pecuniae cupiditas infuſa corrupit , aut gratia deleniuit : tum , primo quidem de ſuo ſtatu moueri , ac leuiter quaſi nutare reſpublica coepit : deinde , cum ad eam confirmandam aliis animus, aliis conſilium deeſſet , uehementius labefactata , ad extremum tota corruit . qua in cogitatione cum & diu , & perattente eſſem uerſatus ; ipſa mihi ratio facile perſuaſit , ordinis & conſeruationis cauſſam a ſenatu emanaſſe, perturbationis & interitus a populo . quare, ut nos quoque ordinem tueamur ; qui quanti ſit , exemplo magnarum rerum intelligimus : de ſenatu primum , mox de populo narrabimus : tum , quae ad explicandam Romanarum rerum notitiam pertinent, reliqua, ſuo quidque loco , perſequemur .

De origine Senatus.

ROMVLVS, primus rex, & creator urbis, matre Rhea Siluia, uirgine Veſtali, incerto patre natus, cum Numitori, materno auo, regnum Albae, caeſo eius fratre Amulio, reſtituiſſet; magna quaedam animo ſpectans, fatis ducentibus ad urbem condendam cum tribus hominum millibus Alba profectus, in Palatino colle, ubi a Fauſtulo paſtore, eiusq. uxore Laurentia fuerat educatus, optimo augurio ſedē conſtituit. ibi paruae urbis, quae domina gentium futura erat, iactis fundamentis, cum ſe ſuosq. muro circumducto muniiſſet; uniuerſam multitudinem in tres partes, quas tribus appellauit, diſtribuit, & unamquamque partem in denas, quas curias nominauit: ut ex tribus tribubus triginta omnino fierent curiae: quae ſuum ſingulae ſacellum, ubi ſacra facerent, deosq. colerent, habuerunt: curiaeq. & ipſa ſacella ſunt appellata. poſt hanc diſtributionem in partes, aliam rurſus in hominum genera fecit. non enim, ut quaedam nationes, uiribus impetuq. corporis fretae, in armis omnia poſuit; ſed ita ſe ad incrementa regni optime conſulturum arbitratus, ſi conſilium uiribus adiungeret; ex omni ciuium numero centum deligi uoluit, qui aetate, atque prudentia ceteros anteirent. in quo ſapientiſſimi regis moderationem & ingenium licet animaduertere: qui neque ſorte in ſenatu inſtituendo, neque ſuo tantum iudicio ſibi utendum cenſuerit: cum, maximi momenti rem ſi ſorti committeret, imprudentiae uideret eſſe; ſi ſuo unius iudicio, arrogantiae. ſortem igitur excluſit omnino: iudicium in ſummo honore mandando & ſuum eſſe uoluit, & ciuitatis; ſed ita, ut ciuitas maiorem, quam ipſe, qui rex erat; ipſe maiorem, quam unus ciuis, poteſtatem haberet. ita, cum ciuium gratiae tribueret plurimum, habuit tamen, quam debuit, ſuae quoque rationem dignitatis. cum enim ipſe, qui pro regio iure ſenatores legere omnes poſſet, unum modo legiſſet; in quo praecipuo iure fuit; quia reliquorum ciuium, ut unus aliquis unum ſenatorem legeret, nemini

conceſſit:

conceſſit: ciuitati, ut reliquos nonaginta nouem legeret, largitus eſt. nam, cum tres tribus, & ex tribubus triginta curias, ut diximus, feciſſet; primum a ſingulis tribubus trinos ſenatores, hoc eſt nouem omnino, creari iuſſit; deinde a ſingulis curiis item trinos; qui nonaginta fuere. ita ad nouem, quos tribus legerant, additis nonaginta, quos curiae crearant, & eo, quem ipſe primum legerat, quaſi duce adiuncto, centum conſiliariorum numerum expleuit. hos ad priuatarum rerum conſultationem non adhibebat: ſed ita conſtituit, ut de priuatis iniuriis & ipſe ſine ſenatoribus, & ſenatores ſine ipſo iudicarent, ipſe de maximis, ſenatores de minimis. at uero, quae ad regnum ſpectarent, omnia per eos cognoſci, ſtatuiq. uoluit; quodq. maior pars cenſuiſſet, id uincere. quod inſtitutum Dionyſius Halycarnaſſeus, uel ueritatem ſecutus, uel ambitioſus in ſuos, Romulum a Laconibus tranſtuliſſe narrat: apud quos non pro ſuo iure, quidquid uellent, reges peragebant; ſed iuris omnis publici penes ſenatum poteſtas erat. hoc quidem aliquandiu Romulus ſeruauit: mox & diuturna conſuetudine regnandi, & multis magnisq. uictoriis elatus, cum ad ſuum arbitrium reuocare omnia coepiſſet; nihil ad ſenatores referret; non abfuit ſuſpicio, ab iratis ob eam cauſſam ad Caprae paludem fuiſſe diſcerptum. Fuit uero ſenatus eximia dignitas & ante reipublicae tempora, & multo etiam magis poſt liberam ciuitatem: isq. ordo ceteris ordinibus, publicisq. conſiliis omni honore, atque auctoritate ſemper antecelluit. populo enim, quod ait Liuius, magiſtratus praeerant, magiſtratibus autem ſenatus. quod ipſum & Cicero in oratione pro Sextio ſatis plane ſignificat his uerbis: Maiores noſtri, cum regum poteſtatem non tuliſſent, ita magiſtratus annuos creauerunt, ut conſilium ſenatus reipublicae praeponerent ſempiternum. ſenatum reipublicae cuſtodem, praeſidem, propugnatorem collocauerunt. huius ordinis auctoritate uti magiſtratus, & quaſi miniſtros ſummi conſilij eſſe uoluerunt. Patres autem ſenatores appellati, tum ob honorem, tum ut ciuitatem patria quadam caritate, ſtudioq. complexi, totam ſuis conſiliis, ſuaq. prudentia fouerent. inde patriciae familiae, quae ab his originem duxere, nomen acceperunt. Atque a principio, ſa-

cra

cra curare, magiſtratus gerere, ius dicere, tantum ad patricios, id eſt ad ſenatores, pertinuit. plebeij agros plerique colebant; &, ut homines rudes, ciuilibus negotiis abſtinebant, ruſtica re, aut quaeſtuariis artibus uictum ſibi comparantes. ab agris in urbem ueniebant, uel ut magiſtratus crearent, uel ut leges ſciſcerent, uel ut bella, a rege rogati, ſuffragiis iuberent. haec enim tria, cum cetera per ſenatum omnia curarentur, a populo ſtatuebantur: & hanc illi poteſtatem Romulus permiſit, neque tamen abſolutam, ſed ita, ut, quod plebs iuſſiſſet, id tum demum ratum eſſet, ſi ſenatus idem approbaſſet. poſt exactos reges uideo rationem eſſe commutatam. non enim de plebiſcitis ſenatus iudicauit: ſed ea, quae ſenatus decreuerat, populi arbitrio ſubiecta, tamquam a domino pendebant, preſertim ſi aut ad magiſtratus, aut ad leges, aut ad bellicam rationem ſpectarent: ut confirmanda potius per populum, quae ſenatus decreuerat, uiderentur, quam, quae populus iuſſerat, per ſenatum. quod magnis in republica motibus & contentionibus cauſſam praebuit. in quem fere morbum omnes ciuitates delabi neceſſe eſt, quae, ne peregrinis militibus ad bella utantur, plebem urbanam armis aſſueſcere patiuntur. inſoleſcit enim facile plebs: &, ubi ſe, quod libeat, intelligit poſſe; quid liceat, non attendit: ui contra conſilium, armis contra leges utitur. ita fit, ut gubernacula reipublicae, extorta de manibus optimorum ac ſapientiſſimorum ciuium, improbi & imperiti homines, nullo publico conſilio, pro ſua temeritate, libidineq. tractent. quod cum euenit; tum libertas, quaſi recto curſu amiſſo, fluctuat, & iactatur, non quatenus conſeruari poſſit, ſed uſque eo, ut naufragium paſſa diſperdatur. quae quia in utramque partem ſatis accurate diſputabuntur in eo libro, in quo tres trium aetatum florentiſſimas reſpublicas, Spartanam, Romanam, Venetam, inter ſe comparabimus: omiſſo, quod huius loci non eſt, argumento, id, quod inſtituimus, perſequamur.

Romulus, ut erat ſingulari conſilio & alta quadã mente praeditus, cum uereretur, ne quid iniuriae plebs, per inſcitiam circumuenta, a ſenatoribus ferret; indeq. concordiam, ſine qua diuturnum nihil eſt, exorta ſeditio diſſolueret; uniuerſae ciuitatis animos quaſi quodam neceſſitudinis uinculo coniunxit.

conſtituit

conſtituit enim clientelas & patrocinia. quod erat huiuſmodi; ut plebeij patronum ſibi deligerent e ſenatoribus, quem quiſque uellet; Senatores plebeiis in clientelam receptis fidem ſuam ac ſtudium benigniſſime praeſtarent. erat autem haec inter utroſque officiorum uiciſſitudo; ut patricij plebeios, ab uſu rerum urbanarum imperitos, conſilio erudirent; accuſatos defenderenr; praeſentes, abſentes, omni ope tuerentur: contra, clientes ad collocandas ſenatorum filias, ſi parentibus copiae non ſuppeterent, de ſuo conferrent; in aeris alieni diſſolutionem gratuitam pecuniam erogarent; ab hoſtibus in bello captos redimerent; in magiſtratibus & honoribus officioſa ſedulitate deducerent, ac reducerent. quod ſi clientem patronus, aut patronum cliens accuſaſſet, contraue teſtimonium dixiſſet, aut ſuffragium tuliſſet; is proditionis lege tenebatur; eumq. qui occidiſſet, pie feciſſe, & inferno Ioui hoſtiam mactaſſe putabatur. atque huiuſmodi clientelae quamquam ab initio potiſſimum urbanae plebis cauſſa ſunt inſtitutae; tamen per ea, quae conſecuta ſunt, tempora, aucta iam urbis ditione, ita ſunt amplificatae, ut non coloniae ſolum, ſed gentes etiam, aut bello uictae, aut ſocietate amicitiaq. populo Romano coniunctae, ſeſe ciuium Romanorum in patrocinia contulerint. ſic M. Marcellum Syracuſani, Q. Fabium Allobroges, alios alij, a quibus uicti fuerant, eoſdem poſt uictoriam patronos habuerunt. cuius officij tamquam hereditas etiam ad poſteros peruenit. numquam enim neque Siculis Marcellorum, neque Allobrogibus Fabiorum fides officiaq. defuerunt. Factum eſt autem, ut, quam diu ſoli patricij ſenatum tenuerunt, tam diu ſub eorum tutela plebeiae familiae fuerint. ubi uero non patriciis modo, ſed generatim omnibus ciuibus ſenatoria dignitas patuit: tum, ut cuique magis libuit, patronum ſibi, ſiue patricium, ſiue plebeium, adoptauit. diſcrimen enim in deligendo nullum eſſe potuit; cum, honoribus inter omnes ciues communicatis, aeque plebeij hominis ac patricij polleret auctoritas.

Sed, ut tamquam in uiam, unde paullulum diuertit, oratio redeat; quae fuerit in primis ſenatoribus creandis ratio, ea, quae iam expoſuimus, declarant. reliquos ſenatores, qui deinde ante liberam ciuitatem aut in demortuorũ locũ ſuffecti, aut augendi

di ſenatus cauſſa creati ſunt, non populi ſuffragiis, ſed uoluntate iudicioq. regis in ampliſſimo ordine perueniſſe exiſtimarim. neque uero me in hanc opinionem inanis quaedam coniectura ducit : ſed Liuij ſequor auctoritatem : cuius haec ſunt uerba libro IV. in concione C. Canuleij trib. pl. Cauent, ne ſocietur ſanguis. quid, hoc ſi polluit nobilitatem iſtam ueſtram; quam plerique oriundi ex Albanis & Sabinis, non genere, nec ſanguine, ſed per cooptationem in patres habetis, aut ab regibus lecti, aut poſt reges exactos iuſſu populi : ſinceram ſeruare priuatis conſiliis non poteratis, nec ducendo ex plebe, neque ueſtras filias ſororesq. enubere ſinendo e patribus ? Id & Feſtus confirmat his uerbis : Reges legebant, ſublegebantque quos in conſilio publico haberent. Intelligit autem de aucto ſenatu, cum ait, Legebant; cum uero, Sublegebant, de ſuffectis in demortuorum locum regno ſublato, utrum a populo, an a cenſoribus creati ſenatores ſint, abſurde non nulli dubitant. nam, etſi utrumque legitur : non tamen alterum eſſe uerum, alterum a ueritate diſſentire neceſſe eſt. omnem enim dubitationem tollit una diſtinctio. a regibus eiectis cooptandorum ſenatorum ius populus habuit in multos annos, id eſt donec cenſores creati ſunt. cenſura non illa quidem ob eã cauſſam eſt inducta, ut eſſet magiſtratus, a quo uno ſine populi ſuffragiis ſenatores crearẽtur, ſed, quod in populo permultos annos incenſo neque differri cenſus poterat, neque conſulibus, cum tot populorum bella imminerent, temporis fore ſatis ad id negotium uidebatur. deinde tanto incremento, ut ait Liuius, hic magiſtratus auctus eſt, ut morum diſciplinaeq. Romanae penes eum regimen, ſenatus equitumq. centuriae, decoris dedecoriſq. diſcrimen ſub eius ditione, publicorum ius priuatorumq. ſociorum, uectigalia populi Romani ſub nutu atque arbitrio eſſent. Creauit igitur ſenatores populus ante cenſurã inſtitutam, atque etiam poſt cenſuram per aliquot annos, ut ex Liuianis uerbis, quae proxime recitaui, facile colligitur. cenſorum deinde poteſtas fuit in legendo ſenatu. quod auctoritate ueterum confirmare, puto eſſe ſuperuacaneum. millies enim in hiſtoria ſcriptum eſt. at de populo ſenatores creante, quia non ita crebris exemplis declaratur; ea, quae ſunt in Canuleij concione, Liuij uerba

hunc

hunc in locum transferre neceſſarium duximus. quod ſi quis uno exemplo contentus non eſt, illa Ciceronis in oratione pro Sextio, quae ſunt apertiſſima, ad Liuij teſtimonium adiungat. Maiores, inquit, noſtri, cum regum poteſtatem non tuliſſent, ita magiſtratus annuos creauerunt, ut conſilium ſenatus reip. praeponerent ſempiternum, deligerentur autem in id conſilium ab uniuerſo populo, aditusq. in illum ſummum ordinem omnium ciuium induſtriae ac uirtuti pateret. quibus uerbis non modo id, quo de agimus, patet, ſenatores uniuerſi populi ſuffragiis a principio creatos eſſe; uerum etiam hoc ſignificatur, honorem illum non ſolis patriciis fuiſſe mandatum, ſed, contra quam reges inſtituerant, promiſcue modo patriciis, modo plebeiis, vti maxime conſilio, meritisq. erga rempublicam praeſtarent. quo factum eſt, ut numquam uiris fortibus, ac ſapientia praeditis, ciuitas eguerit. eſt enim, ut ille inquit, diuinum bonum honor: & ad praeclare agendum nihil magis, quam honoris gloriaeq. cupiditas, impellit. quod ſi praemia tolluntur; & debita uirtuti merces denegatur: langueſcit in ciuibus induſtria, & extinguitur animorum illa uis, atque alacritas, quam etiam in ijs, qui obſcuris parentibus nati ſunt, propoſita merces facile ſolet excitare. quocirca reipublicae rationibus in eo conſultum eſt egregie, quod bene merentibus, ſi peregrini eſſent, ciuitas; ſi ciues, ordo in ciuitate ampliſſimus praemij loco datus eſt. ſed, ut in re pergamus; (paullulum enim extra rem egreſſa uidetur oratio) quaeri poteſt a curioſis hominibus, quibus comitiis a populo ſenatores crearentur, curiatis ne, an centuriatis, an tributis. hic, ſi omnis noſtra cognitio pendet ab exemplis, &, niſi ueterum teſtimonio comprobetur, inanis eſt: ſane, quid dicam, non habeo; ualdeq. mihi, quod aiunt, aqua haeret. nomen enim comitiorum, quibus ſenatoria dignitas ante creatos cenſores tribuebatur, nulli prorſus docent antiquorum libri. ſin autem, ubi exemplorum inopia laboramus, aliqua tamen ueritatis inueſtigãdae ſpes relinquitur: non deeſt, quod quaerentibus reſpondeam. puto enim; nec opinor abſurdum eſſe, quod puto; cum ſenatorius ordo ceteris ordinibus dignitate praeſtaret; eos homines, qui in illum ordinem adſcripti ſunt, ijs comitiis id muneris ac-

cepiſſe, quae omnium comitiorum praeſtantiſſima, ac nobiliſſima ducerentur. ea porro ſine dubio centuriata fuerunt: quibus & maiores magiſtratus creatos, & maxima bella eſſe iuſſa; & leges eas eſſe latas, quae maxime e republica uiderentur, uetuſtatis monumenta declarant. Creatis uero cenſoribus, creatos eſſe curiatis comitiis ſenatores, legimus apud Feſtum: in quo ſcripta ſunt haec: Tribunicia poteſtate ſancitum eſt, ut cenſores ex omni ordine optimum quemque curiatum in ſenatu legerent. uetus illud Romuli inſtitutum, qui primos ſenatores curiatis comitiis legi uoluit, ſpectarunt ſine dubio tribuni pl. idq. renouandum exiſtimarunt. Iniicitur & in eo ſcrupulus, quod, exactis regibus, poteſtatem legendorum ſenatorum ad populum delatam eſſe diximus. hoc enim Liuius, & Tacitus, & Feſtus refellere omnino uidentur: qui ſenatum, quem Tarquinius Superbus caedibus exhauſerat, nouis ſenatoribus repletum ac reſtitutum a conſule prodiderunt. etſi, cum in re conſentiant, differunt in nomine. nam Liuius, & Tacitus L. Brutum conſulem nominant; Feſtus P. Valerium, cui Publicolae cognomen fuit. ego, etſi, uter fuerit, ad rationem doctrinae nihil attinet; Liuium tamen, & Tacitum potius, quam Feſtum, ſequi malim: primum, quia libentius & duobus, quam uni, & uetuſtioribus, quam recentiori, aſſentior: deinde, quia, cum L. Brutus ad conſtituendam libertatem omnes curas, omniaq. ſtudia ita intenderet, ut ſingularem in eo, maximeq. propriam laudem ferret; qui etiam filios ſuos, de reſtituendo Tarquinio rege cogitantes, interfici iuſſerit; inter primas illius actiones eam fuiſſe conſentaneum eſt, quae ad confirmandam cuſtodiendamq. libertatem momenti plurimū habere uideretur. nam, ſi ſapientium conſilio, & conſulentium auctoritate ciuitatibus conſulitur: conſilium in ſenatu ſummum fuit, auctoritas uero, etiam regum aetate, maxima. quare, quod e publica re maxime fuit, id nulla interpoſita mora factum eſſe ueriſimile eſt: ut tria L. Bruti praeclara facinora pro inducenda ſtatuendaq. libertate numerentur; unum, quod & primum, & omnium maximum fuit, regem Tarquinium eiicere; alterum, conſules creare, dignitate regia, poteſtate legibus definita; tertium, ſenatum conſtituere, cuius auctoritate

conſules

conſules uterentur. Haec de Conſulis nomine. de re ita ſtatuo; in eo, quod dixi, de populi poteſtate in ſenatoribus legendis, Liuij, & Taciti, & Feſti ſententiam ab opinione mea non diſcrepare. nam ſenatores illos, qui ad explendum trecentorum numerum creati ſunt, lectos quidem primum iudicio conſulis exiſtimo; deinde tamen, ipſo, qui legerat, conſule ferente, populi ſuffragiis eſſe comprobatos. quam in creandis ſenatoribus, ante cenſorum tempora, perpetuam fuiſſe conſuetudinem duco: ut neque conſul ſine populi conſenſu Senatorem vllum fecerit; neque populus, niſi de quo rogaretur a Conſule, ſuffragia tulerit. quod ſi, quod factum deinde non eſt, uni L. Bruto licuiſſe uelis, ut ſine populi ſuffragiis centum & ſexaginta quattuor homines (tot enim fuiſſe Feſtus ait) in curiam induxerit: detur hoc uiri excellentis eximiae virtuti: ut, quem uindicem, auctoremq. libertatis populus habuerat, eius in reſtituendo ſenatu liberum eſſe iudicium uoluerit. Reges igitur primum ſenatores crearunt, ſed Romulus, quod ex Dionyſio liquet, curiatis comitiis; reliqui reges nullis, opinor, comitiis, ipſorum arbitratu: quod a Liuio, ex Canuleij perſona, traditum oſtendimus. in republica, cenſoria poteſtate nondum inducta, creatos a conſulibus, aut a tribunis mil. conſulari poteſtate, docet Feſtus: comitia nulla nominat. ego tamen, quae non nominat, excludi non puto. ſed uidelicet id ſignificat, iudicio primum conſulum, aut tribunorum delectos, qui ſenatoria dignitate honeſtarentur: deinde, quos illi delegerant, populi ſuffragiis mox eſſe comprobatos, etiam ſi non aperte narrat, licet tamen intelligere: neque dubitationi locum ullum Liuius relinquit, cum ait in eadem illa Canuleij concione: Aut ab regibus lecti, aut, poſt reges exactos, iuſſu populi. nec a Liuio diſſentire Ciceronem oſtendimus, qui ſcripſerit illa in oratione pro Sextio: Deligerentur in ſenatum ab uniuerſo populo. De numero autem ſenatorum, quos Romulus legit, aut quos alij reges adſcripſerunt, difficilis quaeſtio eſt: de qua noſtram ſententiam exponemus: ut moneri tamen, & corrigi, ſi minus recte ſenſerim, facile patiar, atque adeo uehementer cupiam. Romulus, ut Dionyſio teſte iam probatum eſt, centum creauit, ex iis tantum, quos ipſe ſecum addu-

xerat. poſtea, ciuitate Sabinis communicata, totidem adſcripſit. quod idem Dionyſius, & praeterea Plutarchus oſtendit. a Romulo ad Hoſtilium, qui tertius Romae regnauit, ducenti tantum fuere. nam Numa ſenatum non auxit, totus ad res diuinas conuerſus. Hoſtilius, Alba euerſa, non plures ſenatores, ſed plures patricias familias fecit, quae ordinis ſenatorij poſſent eſſe participes. ita quaſi ſeminarium auxit. ita creandorum ſenatorum, ſeptem patriciis familiis, quas Dionyſius, Liuiusq. nominant, adiectis: numerum tamen, qui antea fuerat, eundem reliquit. Secutus eſt Ancus Marcius. hic neque ad ſenatum, neque, quod traditum ſit, ad patricias familias addidit. Quinctus rex Tarquinius Priſcus ſenatores centum allegit: ut omnino trecenti fuerint. de quo Liuius, Nec minus, inquit, regni ſui firmãdi, quam augendae reip. memor, centum in patres legit: qui deinde minorum gentium ſunt appellati. at Cornelius Tacitus lib. XI. familias maiorum gentium a Romulo, minorum a L. Bruto dictas eſſe narrat. ego hoc nomen commune omnium fuiſſe crediderim, qui tam a Tarquinio, quam a L. Bruto, ut ait Liuius, aut, ut Feſto Pompeio placet, a P. Valerio Bruti collega, ſuffecti ſunt. ſicuti &, patres conſcriptos ſenatores eos dictos eſſe, crediderim, quicumque ad ueteres patres, quos Romulus ſcripſerat, uel a Tarquinio, uel a conſulibus poſt eiectos reges adſcripti ſunt. quod tamen haud ſane diuturnum nomen fuit. nam reip. temporibus hac appellatione ſenatores non diſtinguebantur, ſed omnes aeque modo Patres, modo Patres conſcripti dicebantur. Sed de trecentis a Priſco factis magna inter Liuium, & Dionyſium, ac Plutarchum uidetur eſſe controuerſia. nam Liuius libro I. centum modo ſenatores fuiſſe, cum Romulus obiit, non dubie ſignificat his uerbis. Timor deinde patres inceſſit, ne ciuitatem ſine imperio, exercitum ſine duce, multarum circa ciuitatum irritatis animis, uis aliqua externa adoriretur. & eſſe igitur aliquod caput placebat: & nemo alteri concedere in animum inducebat. itaque rem inter ſe centum patres, decem decuriis factis, ſingulisq. in ſingulas decurias creatis, qui ſummae rerum praeeſſent, conſociant. decem imperitabant. unus cum inſignibus imperij, & lictoribus erat. quinque dierum ſpatio

finiebatur

finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annuumq. interuallum regni fuit. id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, Interregnum appellatum. fremere deinde plebs multiplicatam ſeruitutem: centum pro uno dominos factos. centum nominat. de centum e Sabina gente a Romulo creatis nuſquam meminit. at Dionyſius libro Romanae hiſtoriae II. & Plutarchus in Romuli uita, ducentos fuiſſe poſt initam cum Sabinis ſocietatem, plane narrant. utrum igitur Liuio noſtro, an duobus Graecis, habenda fides eſt? rem perpendere ſoleo, non homines. ſi conſequi ueritatem non licet; in re dubia, quod uerisimilius eſt, ſequor. ueri autem multo ſimilius eſt, quod Dionyſius, & Plutarchus tradunt, ducẽtos fuiſſe Romae ſenatores, cum Romulus interiit. nam ſi, ut ipſe Liuius ait, non modo commune, ſed concors etiam Romulo, & Tatio regnum fuit: quis credat, eius ordinis, qui eſſet in ciuitate ampliſſimus, expertes Sabinos fuiſſe? quae iſta inter duos populos communio, quae cõcordia fuiſſet? at homini in Italia nato Romanas res notiores fuiſſe, quam Graecis, uerisimile eſt. immo Graecis potius, qui Romae uiuerent, quam Italo, qui Patauij. hoc mihi ita uidetur. cupio tamen ab ijs, qui mihi iudicio doctrinaq. praeſtant, diiudicari. ipſe enim me, ut ingenue fatear, non ſatis explico. nam, ſi de ducentis ſenatoribus contra Liuium cum Dionyſio, & Plutarcho ſentimus: nos quidem, ut diximus, quod ad hanc partem attinet, uerisimile ſequimur: ſed ex altera parte difficilem in nodum incidimus: quia, trecentorum ſenatorum numerus a quo rege ſit explicatus, non facile ſtatuemus. ab Hoſtilio ne, dicemus? at poſt eum Tarquinius Priſcus centum addidit. a Priſco? at Hoſtilius ante eum ex Albanis familiis, ut cum Liuio Dionyſius affirmat, ordinem ſenatorium auxit. plures igitur, quam trecenti, uidebuntur. dixi equidem, nec nihil omnino dicerem, componi rem ita poſſe, ut Hoſtilius non ſenatum, ſed earum familiarum, unde ſenatores legi ſolerent, numerum adauxerit. uerum, quod dixi, uereor ut ſatis firmum ſit: cum & Liuius libro I. de ſenatu ab Hoſtilio rege aucto manifeſte narret: ait enim: Templum ordini ab ſe aucto curiam fecit, quae Hoſtilia uſque ad patrum noſtrorum aetatem appellata eſt; & Dionyſius libro III. familias Albanas

ab Hoſtilio ſenatus participes eſſe factas, non obſcure dicat. quare, ut in dubia cauſſa, uetus illud, Non liquet, pronunciabimus. Oritur etiam alia dubitatio, cur Plutarchus in Numa, cum de rege in Romuli locum ſufficiendo ageretur, centum & quinquaginta ſenatores fuiſſe dicat. in quo neque cum Liuio, & Dionyſio conſentit; quorum alter, ut oſtendi, centum ſignificat fuiſſe; alter, ducentos Romanis, & Sabinis factos eſſe, tradit: neque, quod miremur magis, ipſe ſibi ſatis conſtat: qui in Romuli uita, centum Romanis ſenatoribus, totidem & Sabino populo adiectos eſſe, dixit. nam, ſi, a quo tempore ducenti facti ſunt, ad interitum Romuli quinquaginta periiſſe credamus; ut ne plures, quam centum & quinquaginta, ſuperfuerint: hanc opinionem facile ratio refellet. quis enim, cum ſenator aliquis e uita diſcederet, neminem a Romulo ſuffectum exiſtimarit? an deminui ſenatum quotidie magis, & ad nihilũ redigi pateretur? non eſt ut credi poſſit. quare ne hic quidem mihi ſatis liquet. Quod reliquum eſt, ſatis patet, neque negat quiſquam, cum Tarquinius Superbus regnare coepit, trecentos omnino fuiſſe; cum eiectus eſt, multo pauciores. qui enim regnum nõ, ut ante ipſum alij, populi iuſſu, patribus auctoribus accepiſſet, ſed, ſocero ſuo, Tullio rege caeſo, per ſcelus occupaſſet; neglecta ſuperiorum regum conſuetudine, ſenatum de publica re numquam conſuluit; ſuam uoluntatem pro ſenatu uoluit eſſe; numerumq. ſenatorum non modo non auxit, uerum etiam, quo deſpectior, atque infirmior eſſet is ordo, quem ſoceri ſtudioſum cognouerat, quotidianis caedibus imminuit. quo deinde Bruti uirtute pulſo, P. Valerius conſul, ut ait Feſtus, ob inopiam patriciorum ex plebe allegit in numerum ſenatorum C L X I V; ut explerent numerum ſenatorum C C C. qua in re partim conſentire eum cum Liuio, partim diſſentire uideo. conſentit de plebeiis tunc primum in ſenatum allectis. nam id ſine dubio ſignificat Liuius, cum ait lib. I I. Mirum, quantum id profuit ad concordiam ciuitatis, iungendosq. patribus plebis animos. diſſentit in eo, quod Liuius non a P. Valerio, ſed ab ipſo Bruto expletum eſſe trecentorum numerum affirmat, his uerbis: Brutus prior, concedente collega, faſces habuit. is, omnium primum, auidum nouae libertatis populũ, ne poſtmodum flecti precibus, aut donis regiis

poſſet,

poſſet, iureiurando adegit, neminem Romae paſſuros regnare: deinde, quo plus uirium in ſenatu frequentia etiam ordinis face ret, caedibus regis deminutum patrum numerum, primoribus equeſtris gradus electis, ad trecentorum ſummam expleuit. Dionyſius autem, ab utroque diſſentiens, neque a Valerio, neque a Bruto, ſed ab utroque ſimul expletum eſſe numerum ſenatorum, neque CLXIV, ut Feſtus, ſed C dumtaxat eſſe adiectos, in hiſtoria ſua ſcriptum reliquit. in hoc tamen omnes conſentiunt, ex plebe nouos ſenatores eſſe allectos. nam, etſi non de plebe, ſed de primoribus equeſtris ordinis Liuius meminit: nihil tamen obſtat, quin de plebe intelligatur: cum equeſter ordo patriciorum, & plebeiorum aeque communis eſſet. in quo quaſi ſuorum uerborum interpres ipſe Liuius uidetur eſſe: ſubiungit enim, ad concordiam ciuitatis, iungendosq. patribus plebis animos id maxime profuiſſe. & Feſtus duobus in locis modo plebem, modo equeſtrem ordinem nominat: nec tamen facit incon ſtanter. plebeios enim homines utrobique ſignificat, ſed eos, qui, equeſtrem ordinem adepti, reliquis plebeiis tantum dignitate praeſtarent, quantum reliquis patriciis patricij ſenatores. quod ſi qua remanet dubitatio, tollitur Dionyſij teſtimonio; qui de ſenatu plebi dato ſatis plane loquitur lib. V. Ac poteſt fieri, ut ex adſcriptis CLXIV, quos nominat Feſtus, plebeij fuerint centum, patricij reliqui. ita inter Dionyſium, qui de ſolis centum meminit, eosq. ait fuiſſe plebeios, & Feſtum, qui CLXIV nominat, etiam de numero conueniat. Quemadmodum igitur in regno non omnes patricij ſenatores, & nemo tamen ſenator, quin idem patricius: ſic in rep. non omnes ſenatores patricij, ſed tum ex patriciis, tum ex plebeiis familiis delecti, ut quiſque uel gratia ualebat apud conſules, tribnnosue mil. conſulari poteſtate, a quibus, ante creatos cenſores, lectos eſſe, ſublectosq. ſenatores Feſtus docet; uel, poſtquam creati cenſores ſunt, meritis in remp. eminebat. neque Suetonium audio, ita loquentem in Auguſto: Gens Octauia a Tarquinio Priſco rege inter Romanas gentes allecta in ſenatum, mox a Ser. Tullio in patricias traducta. quibns uerbis aperte ſignificat, qui patricij nōdum eſſent, ordine ſenatorio donatos. quod eſſe falſum, ac mendoſum, & iam oſtendimus Liuij, Dionyſiiq. teſtimonio; quo quidem, cu-

riam

riam plebi non niſi poſt expulſos reges patuiſſe, planum fit: & ex ipſis mehercule Suetonij uerbis, ſi quis ea ponderet accurate, facile cognoſcitur. quod enim eſt hoc loquendi genus? Inter Romanas gentes allecta in ſenatum. quaſi uero, ante quam allegeretur in ſenatum, una de Romanis gentibus eſſet Octauia: aut ita participem ſenatus, ut reliquas Romanas gentes, eſſe factam. quod utrumque abſurdum, & inane eſt: cum neque ante id temporis inter gentes Romanas fuerit Octauia, neque Romanae gentes ordinis ſenatorij omnes participes. Puto igitur, (ut hic aliqua ratione ſoluatur nodus) Octauiam gentem primum ciuitate a Priſco rege donatam, deinde a Seruio in patricias traductam. quod Suetonium quoque exiſtimo ſenſiſſe, & reliquiſſe ſcriptum ſic: Ea gens a Tarquinio Priſco rege inter Romanas gentes allecta, mox a Ser. Tullio in patricias traducta: non, ut eſt in peruulgatis libris, allecta in ſenatum. corruptus enim, niſi fallor, ab iis locus eſt, qui uerbum, Allegere, uſurpari tantum de ſenatoribus putarunt: nec ſententiam, & ordinem attenderunt, ſed praepoſtere ſenatorium ordinem ante genus patricium ſtatuerunt: cum eo tempore primum ciuitas peregrinis daretur; deinde patricij, poſtremo ſenatores fierent: niſi ſi quis apud regem tanti eſſet, ut patricius ſimul & ſenator fieret. Hoc idem duobus eruditiſſimis, optimisq. uiris, & ſine dubio in antiquitatis doctrina primis, Carolo Sigonio, & Onuphrio Panuinio uidebatur. Numerus trecentorum, a Priſco conſtitutus, manſit idem uſque ad L. Sullae dictaturam. nam uiginti ſupra trecentos, qui Machabaeorum lib. I. nominantur, non puto fuiſſe ſenatores, qui a cenſoribus lecti eſſent, ſed eos, qui iure magiſtratus, quem gerebant, ingredi curiam, & cum reliquo ſenatu de publica re conſulere liceret. Sulla, in ordinem ſenatorium propenſus, inimicus plebi, ſicuti poteſtatem tribuniciam imminuit, ualdeq. afflixit, ita, ſenatum ut auxerit, ueri ſimillimum uidetur. auxit enim quaeſtorum quoque numerum, praetorum, augurum: pomerij etiam terminos, quartus a Romulo, protulit: & alia multa in rep. nouauit. quod eo magis exiſtimo, quia non ita multis poſt annis mentionem a Cicerone lib. I. epiſt. ad Atticum fieri uideo CDXV, in oratione autem poſt reditum in ſenatu CD. Caeſare dictatore ſenatores C∞. fuiſſe, legimus in

Dione;

Dione; cum ex libertorum quoque filiis, & de ſuis militibus multos, & haruſpices etiam quoſdam ordine ſenatorio donaſſet. Poſt Caeſaris interitum, alij quoque, obſcurae condicionis homines, nullo delectu, in tanta rerum omnium perturbatione, in curiam uenerunt: ut, omnino ſupra mille fuiſſe, Suetonius tradat. qua indignitate permotus Auguſtus, uicto iam Antonio, ſenatum ad priſtinum modum, & ſplendorem redegit. Senatores igitur fuere, qui primo a regibus, deinde a conſulibus, tribunisq. mil. conſulari poteſtate, poſtremo a cenſoribus in ſenatum lecti ſunt. ac praeter hos tamen duo genera hominum in curiam aditum habuere, qui magiſtratum gerebāt, etiam ſi curulis non eſſet, ut aediles pl. tribuni pl. quaeſtores; & qui iam geſſerant, modo curulis fuiſſet, ut aediles cur. praetores, conſules. quibus licebat omnibus ingredi ſenatum, & ſententiam dicere: ſenatores autem neque erant, neque in edicto conſulis ſenatum uocantis dicebantur. de quo Feſti Pompeij uerba recitare operae pretium exiſtimo. Cum ſenatus, inquit, uocatur; ſenatores adeſſe iubentur, quibusq. in ſenatu ſententiam dicere licet: quia ij, qui poſt luſtrum conditum ex iunioribus magiſtratum cepere; & in ſenatu ſententiam dicunt, & non uocantur ſenatores ante, quam in ſenioribus ſunt cenſi. Satis igitur conſtat, qui ſenatores eſſent, quiq. in ſenatu ſententiam dicerent: cum ſenatores eſſent dumtaxat ij, qui lecti a cenſore in ſenatum eſſent; ſententiam autem dicerent, non ipſi modo ſenatores, ſed etiam ij, qui iure magiſtratus in ſenatum introirent. Illud minime conſtat, utrum, cum dixit Feſtus, qui poſt luſtrum conditum ex iunioribus magiſtratum cepere, de omnibus magiſtratibus, an de curulibus tantum intellexerit. Ego, etſi Feſtus omnes potius magiſtratus communi uocabulo uidetur comprehendere; quia tamen huic ſententiae monumenta ueterum repugnant, de ſolis curulibus accipio. quod ut auctoritate confirmetur, Liuij uerba libro XXIII. conſideremus. Recitato uetere ſenatu, (loquitur de M. Fabio Buteone, qui dictator legendo ſenatui creatus erat) inde primum in demortuorum locum legit qui poſt L. Aemilium, C. Flaminium cenſores, curulem magiſtratum cepiſſent, necdum in ſenatu lecti eſſent; ut quiſque eorum ſenator primus creatus erat. tum legit qui aediles, tri-

buni pl. quaeſitoreſue fuerant. tum ex iis, qui magiſtratus non cepiſſent, qui ſpolia ex hoſte fixa domi haberent, aut ciuitatem Romanam accepiſſent. Legit nouum ſenatum Buteo ex triplici hominum genere, primum, ex iis, qui curulem magiſtratum ceperant; ſecundo loco, ex iis, qui magiſtratum, licet non curulem, geſſerant; (curulis enim magiſtratus non erat neque aedilitas pl. neque tribunatus pl. neque quaeſtura) poſtremo ex iis, qui, magiſtratum nondum adepti, meritis tamen in rempublicam inſignes erant, e quibus omnibus eos tantum in ſenatum antea introiiſſe, qui curuli honore uſi erant, Liuius ſignificat, cum ait: Vt quiſque eorum ſenator primus creatus erat. ut enim quiſque curulem magiſtratum aſſecutus in ſenatum primus uenerat, & dicendae etiam poſt magiſtratum ſententiae ius adeptus erat, ita eum Buteo primum legit, eundem ordinem in legendo ſecutus, quo illi magiſtratum ceperant, & ex magiſtratu curiam introierant. aediles uero, tribunos, quaeſtores, quia poſt magiſtratum non idem iis licebat, quod curuli honore functis, ut in ſenatum uenirent, & ſententiam dicerent; hos non ait Liuius ſenatores creatos eſſe. In quo & illud animaduerſione dignum eſt: ſenatorem creari, & in ſenatum legi, non idem fuiſſe: cum iure & beneficio magiſtratus crearentur, & fierent ſenatores, in ſenatum autem a cenſore legerentur. quamquam, cum dixit Liuius, Senatores creatos, qui curulem magiſtratum adminiſtrauerant, non uidetur, ſi ad ueterem conſularis edicti formulam reſpicias, ſatis proprie locutus. non enim ſenatores hi nominabantur; ſed, ut a ſenatoribus diſtinguerentur, in edicto conſulum his uerbis in Senatum citabantur: Quibus in ſenatu ſententiam dicere licet. Perpendamus & alium Liuij locum libro XXXVI. Adeo, inquit, in apparatum curamq. eius belli ciuitas intenta fuit, ut P. Cornelius conſul ediceret, qui ſenatores eſſent, quibuſq. in ſenatu ſententiam dicere liceret, quiq. minores magiſtratus eſſent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret, quam unde eo die redire poſſet. Et hic minores magiſtratus diſtinxit ab iis, quibus in ſenatu ſententiam dicere licebat. minores autem magiſtratus intellexit aediles pl. tribunos pl. aediles curules, & alios, de quibus agetur in libro de magiſtratibus. diſtinxit autem non ob eam cauſſam, quia minoribus ma-

gistratibus

giſtratibus in ſenatu ſententiam dicere non liceret; ſed quia potius multi ſententiam dicerent, qui neque magiſtratum gererent, neque ſenatores eſſent. licebat enim omnibus magiſtratibus in ſenatum introire, poſt magiſtratum autem iis tantum, qui curuli honore uſi erant. quo ſpectant illa quoque Ciceronis pro Cluentio: Qui tribunus mil. legionibus quatuor primis, quiue quaeſtor, tribunus pl. quiue in ſenatu ſententiam dixit, dixerit. Satis aperte ſignificat, iis, quos nominauit, non licuiſſe poſt magiſtratum ſententiam in ſenatu dicere. Scripſit etiam M. Varro in ſatyra Menippea, quam ὑπποκύων inſcripſit, equites quoſdam Pedarios appellatos: eosq. Gellius putat ſignificari, qui nondum a cenſore in ſenatum lecti erant: quos ait ſenatores quidem non fuiſſe; ſed, quia honoribus populi uſi erant, in ſenatum ueniſſe, & ſententiae ius habuiſſe. deinde ſubiungit haec: Nam & curulibus magiſtratibus functi, qui nondum in ſenatum a cenſore lecti erant, ſenatores non erant: &, quia in poſtremis ſcripti erãt, non rogabantur ſententias; ſed, quas principes dixerant, in eas diſcedebant. Hoc ſignificabat edictum, quo nunc quoque conſules, cum ſenatores in curiam uocant, ſeruandae conſuetudinis cauſſa translaticio utuntur: cuius haec ſunt uerba: Senatores, quibusq. in ſenatu ſententiam dicere licet. In eo tamen haereo, quod eos, quibus in ſenatu ſententiam licuiſſe dicere, iam tradidit, eoſdem poſtea non rogatos eſſe ſententias ſubiunxit. nam, ſi non rogabantur, quo modo dicebant? &, ſi dicebant, cur non ante rogatos putemus? non facio libenter, ut ab antiquis diſſentiam: qui haec Romanae urbis inſtituta, quae nos interdum coniecturam ſecuti inueſtigamus, uel praeſentes uidere, uel ex eorum, qui uiderant, libris facile cognoſcere potuerunt. quare, ne Gellium inſcitiae condemnemus, quem Varronis libros diligenter euoluiſſe conſtat; concedamus, non dixiſſe ſententiam uerbis eos, qui beneficio magiſtratus adminiſtrati in ſenatum uenirent; ſed, cum alienam ſententiam uel probare, uel improbare poſſent, quod diſceſſione facienda ſignificabant, pro eo acceptum putemus, ac ſi ſententiam dicerent: quia in hanc uel in illam partem diſcedentes, quodam modo ſuam ſententiam dicere uiderentur. Licuit igitur iis, qui curulem honorem cepiſſent, in ſenatum uenire: iis, qui non curulem, non licuit. atque hoc tum ea,

quae diximus, tum hiſtoria de Q. Fabio Maximo tradita declarat. nam, cum ſenatu egreſſus in P. Craſſum, hominem quaeſtorium, caſu incidiſſet, quaſi cum eo, qui in ſenatu fuiſſet, loqueretur, ita de rebus in ſenatu decretis ſermonem habuit, memoriae uitio deceptus. putauit enim Craſſum, quem triēnio ante quaeſtorem fuiſſe ſciret, in ſenatu affuiſſe; cum iis, qui quaeſturam geſſiſſent, quae curulis magiſtratus non erat, aditum in curiam non dari, niſi a cenſore legerentur, oblitus eſſet. quo errore uirum grauiſſimum, ſummisq. honoribus & in rempublicam meritis inſignem, obiurgatum uehementer eſſe a conſulibus, Valerius prodidit. Quod autem in eo loco idem Valerius ait, etiam iis, qui honores geſſiſſent, una ratione curiam patuiſſe, ſi a cenſoribus in ordinem ſenatorium legerentur: id uidetur non ſatis uere dictum. ſiquidem iis, qui curules magiſtratus ceperant, etiam ſi a cenſore lecti in ſenatum non eſſent, ingredi curiam licuiſſe iam oſtendimus. quare, ſi de omnibus magiſtratibus Valerius ſignificauit; non eſt, ut uere dictum exiſtimem: ſin de ſolis non curulibus, aſſentior. Huc addatur; non hoc modo priuilegium fuiſſe iis, qui curulem honorem ceperant, ut in ſenatum conuenirent; ſed illud etiam, ut, cum a cenſore ſenatus legeretur, praeteriri non poſſent. id mihi uideor ex eo, quod apud Liuium libro XXII. ſcriptum eſt, poſſe coniicere. ait enim ſic: XXC. praeterea ſenatores caeſi, aut qui eos magiſtratus geſſiſſent, unde in ſenatum legi deberent. Loquitur de parte ſenatorum. quod ſi de parte, certe de curulibus: quos eo legi in ſenatum oporteret, quia ueniendi in ſenatum poteſtatem iam haberent, & ſatis ordine ſenatorio digni uiderentur, quibus curulis honor a populo mandatus eſſet. hinc, ut opinor, ſatis patent illa Ciceronis in oratione pro Cluentio. Quis, inquit, hoc ſenator accuſauit, ut, cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi Romani eſſet conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum condicionibus uti oportere? Altiorem gradum dignitatis uocat ordinem ſenatorium: nec tamen intelligit, quicumque ſenatores eſſent, eos a populo creatos: (quod enim ius populi fuit in iis, qui cenſoris arbitratu in ſenatum legebantur?) ſed ſignificat, omnes, qui curulem honorem populi ſuffragiis accepiſſent, beneficio populi ſenatores eſſe factos, quia in ſenatum a primis cenſoribus legerentur.

non enim, quicumque a cenſore legebantur, populi beneficio ſenatores erant; cum legerentur multi, nondum curuli honore functi: ſed quicumque curulem honorem ceperant, ij populi beneficio ſenatoriam dignitatem conſequebantur. Ad eandem ſententiam illud refero, quod in eadem oratione paullo poſt ita ſcriptum eſt: Cum haec recuſarent, & palam fortiſſime atque honeſtiſſime dicerent, ſe potuiſſe iudicio populi R. in ampliſſimum locum peruenire, ſi ſua ſtudia ad honores petendos conferre uoluiſſent. Non obſcure ſignificat, eos in ſenatum peruenire, qui magiſtratus adipiſcantur; idq. populi beneficio: quia, ſi magiſtratum adeptis (de curuli loquor) aditus in curiam permittitur; & magiſtratus a populo datur; certe, qui iure magiſtratus in ſenatum eunt, hanc dignitatem populo acceptam referre debent. Quod autem multi, curulem magiſtratum non aſſecuti, in ſenatum legerentur: factum id non populi beneficio, ſed ex eo potius, quod ea fuiſſet eorum uita, ea domi foriſue in remp. merita, ut eo loco, qui eſſet in ciuitate ampliſſimus, digniſſimi iudicarentur. nam, cum per annos multos conſules, quiq. conſulari poteſtate tribuni mil. fuere, propinquos quiſque ſuos legere in ſenatum conſueuiſſent, eosq. primo ex patriciis, deinde ex plebeiis; tribunicia poteſtas interuenit; qua ſancitum eſt, ut cenſores curiatim, hoc eſt ex omni ordine, plebeio, equeſtri, ſenatorio, optimũ quemque in ſenatum legerent. Licuit praeterea flamini Diali in ſenatum uenire. idq. primum C. Flaminio cum toga praetexta & ſella curuli datum eſt. quam conſuetudinem, inertia ſuperiorum flaminum per multos annos intermiſſam, repetiit, & renouauit C. Valerius Flaccus. reliquis ſacerdotibus ius in ſenatum ueniendi nõ fuit, niſi ſi aut in ſenatum lecti a cenſore eſſent, aut curulem magiſtratum accepiſſent. id uidetur Cicero ſignificare in epiſtola, Si forte, libro IV. ad Atticum. Habetur, inquit, ſenatus frequens. adhibentur omnes pontifices, qui erant ſenatores. Et in oratione de haruſpicum reſponſis: Cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adeſſent. Venit etiam interdum in mentem ſuſpicari, ne ex condemnatione ſenatoris locum in ſenatu conſequeretur is, qui accuſaſſet; non ex omni tamen condemnatione, ſed ex ea tantum, qua reus ordinem ſenatorium amitteret, ut furti, peculatus, captarum pecuniarum

crimine.

crimine. nam, ſi praetoriam ſententiam, & praetextam togam multi accuſatores, reo condemnato, legum praemio ſunt adepti; quod in oratione pro Balbo ſcriptum legimus: quanto magis, ſententiae, priuato loco in ſenatu dicendae, poteſtatem accuſatoribus propoſitam fuiſſe, credibile eſt? hoc tamen ita ſuſpicor, ut aliorum probata opinione, quam mea coniectura, ſtare malim.

Licuit etiam, ante Papirij Praetextati aetatem, praetextatis ſenatorum liberis in curiam cum parentibus introire. qui mos ſe natuſconſulto ſublatus eſt: uniq. Papirio puero, qui matrem de re in ſenatu acta cupide rogantem lepido commento fefelliſſet, conceſſum eſt, ut cum patre in ſenatum praetextatus ingrederetur: eiq. Praetextati cognomen eiuſdem ſenatus decreto eſt inditum, ob tacendi, loquendiq. in praetextata aetate prudentiam. ſed rurſus ueterem morem multis poſt annis Auguſtus renouauit: qui liberis ſenatorum permiſit, ut, quo celerius reipublicae aſſueſcerent, protinus uirili togae latum clauum inducerent, curiaeq. intereſſent. fuit autem latus clauus ſenatoria tunica. itaque ſaepe ueteres ita locuti ſunt, ut dicerent: ſenatori latum clauum Imperator ademit, aut, latum clauum dedit: cum ſenatoriam dignitatem aut ademptam, aut datam ſignificare uellent.

Diximus de iis, qui, a cenſore lecti, ſenatores eſſent; deq. iis, qui non lecti, tamen in ſenatum uenirent. Reliquum eſt, ut pauca quaedam addantur de iis, qui, licet ob eximiam prudētiam ac fortitudinem digni ſummo loco uiderentur, aditum tamen in ſenatum non habuerunt. Placuit, neminem, qui patrem & auum liberos citare non poſſet, in ſenatum introire. nam, etſi Ap. Claudius Caecus cenſor libertinorum filios in ſenatum legit; quod, ut ait Liuius, primus fecit: ſtatim tamen a proximo poſteriore cenſore Q. Fabio eiectos eſſe a curia, eiuſdem Liuij uerba ſignificant. unum habemus exemplum, unum inquam, & ſingulare, ut opinor, de Cn. Flauio, libertini hominis filio, aedili curuli creato: cui, uel ſi lectus in ſenatum a cenſore non ſit, quod incertum habeo, iure tamen curulis magiſtratus ingredi ſenatum licuit. Ciceronis quidem aetate L. Popillium a Cn. Lentulo cenſore in ſenatum ideo lectum non eſſe, quia libertini filius erat, legimus in oratione pro Cluentio. & ab Ap. Claudio cenſore, P. Clodij fratre, Appij Caeci, cuius mētionem proxime fecimus,

pronepote, libertinorum filios, qui in curiam irrepſerant, omnes eiectos eſſe, ſcripſit Dion libro XL. uidelicet hoc dignitatis cauſſa factum eſt: ne locus ille, in ciuitate honorificentiſſimus, ab infimi ordinis hominibus, quibus paterna, aut auita ſeruitus obii ci poſſet, inquinaretur. Etiam illud ordini ſenatorio maxime fuit honorificum, neminem in ſenatum legi, niſi qui octingentis millibus, hoc eſt ſcutatorum aureorum XXIV. millibus, cenſus eſſet. quod etſi tum fieri ſolitum non exiſtimo, cum aratro terram findentibus magiſtratus, & imperia deferebantur; quo tempore plus uirtutis, quam diuitiarum, Romae fuit: poſtremis tamen reipublicae temporibus, cum priuatorum opes una cum imperio creuiſſent, obſeruatum eſſe, Suetonius in Auguſto ſatis plane uidetur oſtendere, cum ait: Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies H-S taxauit, ſuppleuitq. non habentibus. Fuit igitur ſenatorius cenſus equeſtri cenſu duplo maior: cum eques eſſe nemo poſſet, niſi cuius res quadringentibus millibus aeſtimaretur. de quo Horatius:

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt,
Plebs eris -

Et Cic. ep. ad Dolabellam: Res ei familiaris uix equeſtris eſt: pro, uix ei cenſus eſt $\overline{\text{C D}}$, uix tuetur ordinem equeſtrem: quia uix tãtum habet, quantum equiti habere neceſſe eſt. quod ſi quis aut ſenator, aut eques, non fortunae culpa, ſed ſuo uitio, ita rem imminuiſſet, ut ad legitimum cenſum non perueniret; ſenator a ſummo loco deiectus in equeſtrem ordinem recidebat, ſi equeſtri familia, aut patricia, aut plebeia, natus eſſet; ſin familia non equeſtri, in plebeium, hoc eſt eum, qui infra ſenatorium, & equeſtrem erat. item eques, equeſtri cenſu deminuto, equeſtrem ordinem amittebat, & ad plebeium, hoc eſt infimum, deſcendebat. ita & bonis moribus, & rei familiari ciues R. operam aeque dare cogebantur: moribus, ut ſenatorio loco digni iudicarentur: rei familiari, ne, quo uirtus aditum aperiebat, inde ob inopiam excluderentur.

De

De principe Senatus.

QVIS in ſenatu dignitate praeſtaret, & quis inter ſenatores, quaeri poteſt. in ſenatu praeſtabat is, qui ſummum magiſtratum gerebat: inter ſenatores is, quem in recitando ſenatu cenſor primum legerat. ante ſecundum Punicum bellum, quod Hannibale duce in Italia geſtum eſt, princeps legebatur is, qui primus cenſor ex iis, qui uiuerent, fuiſſet. quod cum cenſor M. Cornelius Cethegus fieri cenſeret oportere, ne mos a patribus traditus deſereretur; ideoq. T. Manlium Torquatum principem legendum contenderet: alter cenſor P. Sempronius Tuditanus, cuius lectio erat; ſe, cui legendi ſortem dij dediſſent, acturum arbitrio ſuo dixit, lecturumq. Q. Fabium Maximum; quem tum principem Romanae ciuitatis eſſe, uel Hannibale iudice uicturus eſſet. ita Fabium, qui tum erat conſul, principem in ſenatu legit. inde manauit conſuetudo, ut in legendo principe, non, quis inter cenſorios uetuſtiſſimus eſſet, obſeruaretur, ſed is de cenſoriis legeretur unus, qui ſapientiae laude, rerumq. geſtarum gloria maxime inter omnes emineret. itaque, ubi res ferret, ut aliquem honoris cauſſa ueteres nominarent: is, ſi principem in ſenatu locum iudicio cenſoris habuerat, non ab ullo potius magiſtratu, quam ab hoc titulo ſignificabatur: quia magiſtratum obtinere multi poſſent; princeps ſenatus legi nemo poſſet, niſi qui & magiſtratum ita geſſiſſet, & omnia, quaecumque ſummo ciue digna ſunt, ita in omni uita praeſtitiſſet, ut in ciuitate non modo anteferri, ſed nec iure comparari quiſquam uideretur. Non dixit Cicero in ea pro Rabirio, M. Aemilius, homo conſularis; ſed, M. Aemilius, princeps ſenatus: quia, cum defenſioni ſuae auctoritatem quaereret a perſonis; nominandum in Aemilio, quod in illo maxime fuerat honorificum, exiſtimauit. ſic in diſſuaſione legis agrariae ſecunda, & in IIX. in Antonium: Cum a maioribus ueſtris P. Lentulus, princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet: P. Lentulum, principem ſenatus, complures alios ſummos uiros, &c. Quinctus etiam Fuſius Calenus apud Dionem libro XLVI. cum in

Ciceronem inuehitur; quo plus illi quaerat inuidiae. Illius, inquit, Lentuli nepotem, qui princeps ſenatus fuit, occidi in carcere iuſſiſti. Hunc honorem P. Scipio Africanus, is, qui Hannibalem pugna uicit, ter conſecutus eſt: M. Aemilius Lepidus, qui pontifex maximus fuit, ſexies: quod nemini praeterea contigerit. Erat autem non utriuſque cenſoris lectio, ſed alterius tantum, cui ſorte contigiſſet. itaque & cenſorem ipſum a collega ſenatum legente principem in ſenatu lectum inuenio, ut L. Valerium Flaccum a M. Porcio Catone, M. Aemilium Lepidum a M. Fuluio Nobiliore. Opinor etiam P. Scipionem Africanum a collega P. Aemilio Paeto principem eſſe lectum. nam, etſi Liuius libro XXXII. ubi de utriuſque cenſura mentionem facit, de principe lecto nihil addit: tamen coniectura ductus in hanc opinionem uenio, Scipionem a collega primo loco lectum eſſe. affert autem ipſe mihi Liuius coniecturae cauſſam: ſcribit enim ſic libro XXXIV. Creati cenſores Sex. Aelius Paetus, & C. Cornelius Cethegus principem ſenatus P. Scipionem conſulem, quem & priores cenſores legerant, legerunt. Priores enim cenſores fuiſſe uideo Africanum ipſum, & P. Aemilium Paetum. quibus ad Sex. Aelium, & C. Cornelium cenſores integrum quadriennium interfuit. ut inter utramque cenſuram nullis cenſoribus locus eſſe potuerit: cum hic magiſtratus quarto quoque ineunte anno crearetur. atque hoc eo minus dubito, quod iam Liuius libro XXXIIX. id ipſum, quod libro XXXIV. ſcripſerat, confirmat. ait enim P. Scipionem a cenſoribus T. Quinctio Flaminino, & M. Claudio Marcello principē in ſenatu tertium eſſe lectum. quorum locorum obſeruatio cum edocuit me de Scipione a collega principis loci dignitate honeſtato, tum illud oſtendit, corruptum eſſe locum in ipſo Liuio, libro XXXIX. nam, cum ait: Cenſoribus M. Porcio, L. Valerio principem ſenatus ipſum L. Valerium lectum inuenio; cum ſuperioribus duobus luſtris Africanus fuiſſet: diſſentire uidetur a ſe ipſo, qui de Scipione principe tertium lecto iam ſcripſerat. quamobrem aut ſcripſit Liuius, III. luſtris; quod deinde librarij culpa corrupit, & pro III. Factum eſt II. aut; ſi, II. luſtris, ipſe tradiidt; μνημονικὸν ἁμάρτημα commiſit. quod in antiquis nouum non eſt: cum Cicero noſter in libro de Diuinatione II.

bis in hoc genere peccauerit. nam primum, quod erat Vlixis, Agamemnoni tribuit: deinde, cum Vlixem nominare debuerit, meminit Aiacis. legatur Homerus ἐν τῷ τῆς ἰλιάδος β, καὶ ἐν τῷ ι. quamquam, quod ad Aiacis mentionem attinet; uereor, ne indiligentia potius, quam obliuione peccauerit. nam; cum legiſſet illum uerſum, qui eſt ἐν τῷ ι. Νεῦσ' αἴας φοίνικι, νόησε δὲ θεῖος ὀδυσσεὺς, opinatus eſt ab Aiace potius, quam ab Vlixe; apud Achillem pronunciari ea, quae ſequuntur. qui ſi deinde legiſſet, uſque ad eum locum, ubi Achilles reſpondet: Vlixem non Aiacem, queri de ferocitate Troianorum cognouiſſet. reſpondet enim in eo libro. Achilles his uerbis: Διογενὲς λαερτιάδη, πολυμήχανε ὀδισσεῦ. Idemq. in II. libro de gloria obliuione lapſus eſt. quod Gellius notauit lib. XV. cap. 6.

De cauſſis amittendi ordinis ſenatorij.

QVINQVE de cauſſis eiectos e ſenatu ſenatores inuenimus: quas deinde omnes exponemus. quacumque eiicerentur, ignominioſum, & turpe fuit: tametſi praeteriti ſenatores, ait Feſtus Pompeius, quondam in opprobrio nõ erant: quod, ut reges ſibi legebant ſublegebantq. quos in conſilio publico haberent; ita, regibus exactis, conſules quoque, & tribuni militum conſulari poteſtate coniunctiſſimos ſibi quoſque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant; donec tribunicia poteſtas interuenit: qua ſancitum eſt, ut cenſores ex omni ordine optimum quemque curiatim in ſenatu legerent. quo factum eſt; ut, qui praeteriti eſſent, & loco moti, haberentur ignominioſi. itaque & M. Cato cenſor, is, qui cenſorius mox appellatus eſt ob cenſuram grauiter ac ſeuere adminiſtratam, hominem conſularem e ſenatu eiecit L. Flaminium, quia, cum eſſet conſul in Gallia, exoratus eſſet in conuiuio a ſcorto, ut ſecuri feriret aliquem eorum, qui in uinculis eſſent damnati rei capitalis: & Cn. Lentulus, ac L. Gellius, item cenſores, C. Antonium, qui poſtea cum Cicerone

conſul fuit, de ſenatu mouerunt, ſubſcripta cauſſa, quod ſocios diripuiſſet, quod iudicium in ſua ciuitate cum peregrino recuſaſſet, quod propter aeris alieni magnitudinem praedia mancipaſſet. quibus exemplis, ut omittam alia, (ſunt enim innumerabilia) eos, qui ſenatu eiecti eſſent, ideo ignominioſos habitos eſſe conſtat, quod, cur eiicerentur, dignam cauſſam turpis eorum uita praebuiſſet. omnino enim, ſi quid turpiter aut flagitioſe ſenator aliquis commiſiſſet, eum cenſor in recitando ſenatu praeteribat: praeteritus ordinem ſenatorium continuo amittebat: neque amiſſum ius recuperabat, niſi aut ab altero cenſore mox probaretur: quam ob cauſſam libro XXX. Liuius ait: Tres eiecti de ſenatu: retinuit quoſdã Lepidus a collega praeteritos. aut aliorũ poſtea cenſorum iudicio in curiam reuocaretur: aut iis criminibus, quae cenſores in ſubſcriptionem nominaſſent, iuratorum iudicum ſententiis abſolueretur; aut populi R. ſuffragiis cenſorum iudicium reſcinderet; aut denique ſe ad eos, quos geſſerat, honores item petendos retuliſſet, donec minores magiſtratus conſecutus ad curules perueniret, quorum iure & in ſenatu ſententiam poſſet dicere, & a primis cenſoribus legi deberet. hoc tamen ſeruabatur, ut, qui curules nondum honores ceperant, ij eos ipſos, quos geſſerant, denuo caperent, & deinde ad curules pergerent: qui uero curules geſſerant, iis ad omnes, quos geſſerant, redeundum non erat, ſed unum modo curulem iterum capere ſatis erat: ut, quod cenſoris animaduerſionem amiſerant, iure magiſtratus recuperarent. utrumque m probatur exemplo Salluſtij, hiſtoriarum ſcriptoris, & Lentuli, qui cum Catilina contra patriam conſilia iniit. nam Salluſtius poſt quaeſturam e ſenatu ab App. Claudio & L. Piſone cenſoribus eiectus, iterum quaeſturam petiit, & adeptus eſt: poſt quam in ſenatum rediit, non ipſius quaeſturae beneficio, (nam curulibus tantum magiſtratibus, ut dixi, priuilegium hoc erat) ſed quod, Caeſarem ciuili bello ſecutus, facile, quod legibus non licebat, a uictore per gratiam impetrauit. unde illud in oratione, quam ſcripſit in eum neſcio quis. nam certe, quod ipſum dicendi genus, & qui Graece dicitur χαρακτὴρ, facile declarat, eam Cicero non ſcripſit. Sic igitur eſt in ea: Tu, C. Salluſti, tantidem putas eſſe, bis quaeſtorem, & bis ſenatorem fieri; quan

ti, bis conſularem,& bis triumphalem ? At Lentulus, geſto iam conſulatu,cum ob mollitiem,ut ait Plutarchus,e ſenatu eſſet eiectus,iterum praeturam,qui curulis erat magiſtratus,petiit: quam conſecutus,iure magiſtratus in ſenatum rediit. quod & in Dionis libro XXXVII. legimus. & ob hanc cauſſam Philiſtus obiicit Ciceroni apud Dionem, quod Lentulum, hominem conſularem, praetorem, indicta cauſſa conſul occidiſſet. & Velleius cum ait libro I. eum conſularem, & praetorem iterum in carcere necatum, ſignificat de ſecunda praetura poſt conſulatum; quam ideo petiit, ut dignitatem ſenatoriam, cenſorum iudicio amiſſam, magiſtratus beneficio reciperet. Fuit etiam, praeter cenſoriam notionem, amittendae ſenatoriae dignitatis alia cauſſa. nam, ſi quis iudicio turpi, exempli gratia furti, peculatus, captarum pecuniarum, pro ſocio, eſſet condemnatus, hic ſtatim poſt condemnationem non ordine ſolum ſenatorio, ſed omni prorſus honore priuabatur. eoq. grauior erat haec poena, quod non ad tempus, ſed in perpetuum irrogabatur: cum ij,qui a cenſoribus e ſenatu eſſent eiecti, ea tamen ſpe praeſentem dolorem lenirent, quod recuperare ſuum ius aliquando poſſent. praeterea,locum ſenatorium adimere cenſores poterant, poteſtatem petendi magiſtratus minime poterant. at infami iudicio damnati, non curia magis, quam honoribus cunctis excludebantur. quod Cicero in oratione pro Cluentio Auito declarat his uerbis: C. Geta, cum a L. Metello, & Cn. Domitio cenſoribus e ſenatu eiectus eſſet, cenſor ipſe poſtea eſt factus: &, cuius mores a cenſoribus erant reprehenſi, hic poſtea & populi Romani, & eorum, qui in ipſum animaduerterant, moribus praefuit. quod ſi illud iudicium putaretur: ut ceteri, turpi iudicio damnati, in perpetuum omni honore,ac dignitate priuantur; ſic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus,neque in curiam reditus eſſet. Dixit, Omni honore, ac dignitate: pro, omni magiſtratu, ac ordine ſenatorio. quod ipſe quoque exponit, cum infert, Neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus. Haec ſtudioſis hominibus cum ad intelligentiam,ut opinor, non iniucunda eſſe poſſunt; quia Romanarum rerum explicata notitia delectat: tum hoc habent commodi, quod incurrentibus in obſcura loca, qualia ueterum in libris multa ſcimus eſſe, lucem

afferunt,

afferunt, efficiuntque, ut, quod a multis ſine labore uix perciperetur, id ab omnibus facile cognoſcatur. exempli cauſſa, Suetonius ait in Tiberio: Ex iuuentute utriuſque ordinis profligatiſſimus quiſque, quo minus in opera ſcenae, arenaeq. edenda ſenatus conſulto tenerentur, famoſi iudicij notam ſponte ſubibant. Haec ſatis illuſtrantur a praedictis. multos enim, qui, quod ſenatores erant, operam in ſcena, aut in arena praebere uetabantur, ſenatoriam dignitatem amittere maluiſſe Suetonius ſignificat, quam in ſcena non agere, & in arena non pugnare: quorum alterum erat hiſtrionum, alterum gladiatorum, hoc ſeruile, illud minus honoratum, nec ſatis libero dignum, ſed potius libertinis hominibus, quam ingenuis, conceſſum: cum etiam, ſi quis ingenuus operam in ſcena praebuiſſet, niſi ſi Atellanam egiſſet, eum tribu motum, Valerius libro II. ſcriptum reliquerit. Ergo, (ut ad Suetonium redeam) ut ſenatorio loco mouerentur, accuſatores inducebant, a quibus aliquo turpi crimine in iudicium uocati, uolentes damnarentur: ut ſoluti quaſi uinculo ſenatorio, agerent in ſcena, pugnarent in arena. hoc autem, quod ſenatorum damnatione dicimus, etiam ad equites pertinuiſſe, indicare uidentur duo illa Suetonij uerba, Vtriuſque ordinis: quibus, & ſenatorem ſenatorio loco, & equitem equeſtri gradu deiectum, ſi turpi iudicio damnarentur, licet intelligere. niſi ſi, quod fortaſſe uerius eſt, non de ſenatoribus & equitibus, ſed tantum de ſenatoribus Suetonius ſignificauit; &, Vtriuſque ordinis, dixit, pro, & patricij ordinis, & plebeij: cum in ſenatum plebeij pariter & patricij legerentur. atque huic opinioni (quid alij ſentiant, liberum cuique ſit) ego quidem magis acquieſco. Videtur etiam lege Seruilia ſancitum, ut, ſi quis de Latino populo ſenatorem Romanum accuſaſſet, & damnaſſet, accuſator ciuitate Romana donaretur, damnatus loco ſenatorio moueretur. hoc ego de Ciceronis uerbis expreſſi, quae ſunt in oratione pro Balbo. ſunt autem haec: Lege Seruilia principes uiri, ac grauiſſimi, & ſapientiſſimi ciues hanc Latinis uiam ad ciuitatem populi iuſſu patere paſſi ſunt: neque in his eſt hoc reprehenſum Licinia, & Mucia lege: cum praeſertim genus ipſum accuſationis, & nomen, & eiuſmodi praemium, quod nemo aſſequi poſſet, niſi ex ſenatoris calamitate, neque ſenatori, neque bono cuiquam nimis iucundum eſſe

poſſet.

poſſet. Non dubito, quin, cum dixit, Ex ſenatotis calamitate, ordinis amiſſionem ſignificauerit. quibus autem ex criminibus lex Seruilia Latinis hominibus hoc dederit, quia Cicero nominatim non exponit, obſcurum uideri poteſt. mihi tamen dubium non eſt, quin accipiendum ſit de omnibus criminibus, quibus ſenator damnatus ordinem ſenatorium amitteret: ut, quem locum reus nocens uacuum reliquiſſet, eum accuſator, quaſi diligentiae ſuae praemium, beneficio legis occuparet. crimina uero, quibus ſenator condemnatus ampliſſimo loco excluderetur, cum ea fuerunt, de quibus iam memini, furti, peculatus, captarum pecuniarum, pro ſocio; tum multo magis ea, quibus qui damnatus erat, ei aqua & igni interdicebatur. quibus de criminibus populus erat iudex. cum igitur, cui aqua & igni interdiceretur, ei ſimul & ſenatu, & omni prorſus re interdici conſtaret: nominatim tamen in ipſa condemnationis lege addebatur; ut, cui populus damnato aqua & igni interdixiſſet, eum ne ſuo loco cenſor in ſenatum legeret. quod cum Clodius in ea lege, qua Ciceronem urbe expulit, omiſiſſet; ac ne illud quidem tuliſſet, ut ei aqua & igni interdiceretur: ideo ſe, etiam cum aberat, ſenatorem fuiſſe, Cicero ait in oratione pro domo ſua. Cur, inquit, ego ſenator tum non fui; cum neque tuleris, ut mihi aqua & igni interdiceretur; neque caueris, ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret? quae, cum alterutrum ſatis ſit, utraque tamen ad eripiendam ſenatori dignitatem in legibus coniunguntur. at in tua lege neutrum fuit. Haec fere de Ciceronis uerbis in Clodiū elicitur argumentatio. Quatuor cauſſas, cur ſenatores e ſenatu eiicerentur, enumerauimus. quinctum genus fuit, cum populus imperium abrogabat. quibus enim abrogabat, ij ſenatu excludebantur. id lege Caſſia ſancitum Pedianus ſignificat his uerbis: L. Caſſius L. F. Longinus trib. pl. C. Mario, L. Caſſio cos. legem tulit; ut, quem populus damnaſſet, cui ue imperium abrogaſſet, in ſenatu non eſſet: ut ſcilicet inimicum ſuum, qui ante biennium conſul fuerat, Q. Caecilium Metellum ſenatu eiiceret; quod ei populus, propter rem aduerſus Cimbros male geſtam, imperium abrogauerat.

De

De loco habendi ſenatus.

MVLTVM ſane uidiſſe ueteres Romani mihi uidentur; qui, non ut profanis in locis, ſed ut in ſacris aedibus ſenatus haberetur, inſtituerint. nimirum ſapientiſſimi homines id ſpectarunt; ut ſenatores, quaſi praeſentes deos ueriti, eadem religione conſilium de republica caperent, qua diuinam rem adminiſtrare ſacerdotes conſueuiſſent. Habebatur ſenatus loco per auguria conſtituto, ideſt aut in curiis, aut in deorum templis: tum, aut in urbe, aut extra urbem. primus Romulus, ſenatu creato, ut in templo Vulcani extra urbem haberetur, inſtituit. Hoſtilius rex curiam Hoſtiliam, quae erat in urbe, conſultandi locum ſenatoribus eſſe uoluit. poſt exactos reges, modo in Iouis, Apollinis, Martis, Bellonae, Caſtoris, Concordiae, Virtutis, Fidei, alia praeterea templa; modo in curias, Hoſtiliam, Pompeiam, Iuliam, ſenatum conueniſſe legimus. erat utrobique religio par: neque enim minus ſacrae, curiae, quam deorum aedes. ideoq. & Hoſtiliam curiam templum Liuius appellat: &, ubicumque ſenatus haberetur, ſiue in curia, ſiue in templo, eum locum curiae nomine indifferenter ueteres ſignificant. Illud attente conſiderandum, cur, ſenatum in templo Virtutis habitum eſſe, Cicero dixerit in oratione pro Sextio: at in eadem, & pro domo ſua, in templo Iouis: cum de eiuſdem diei ſenatu manifeſte loquatur. non enim puto de Virtutis aliqua cella ſignificari poſſe, quae in ipſius Iouis templo eſſet. non enim cella fuit, in quam eo die ſenatus conuenit, ſed templum illud Virtutis, quod C. Marius fecerat. itaque & in hac pro Sextio, & in de diuinatione libro I. Marij monumentum appellatur. Feſtus etiam, non fuiſſe cellam Virtutis in Iouis templo, ſed templum ſeparatum, & ipſius Virtutis proprium, declarat his uerbis: Summiſſiorem aliis aedem Honoris, & Virtutis C. Marius fecit: ne, ſi officeret auſpiciis publicis, augures eam demoliri cogerent. In urbe ſenatus plerumque habebatur, extra urbem in aede Bellonae non niſi duabus de cauſſis; uel, quod ait Feſtus, & ex hiſto-

ria cognoſcitur, ut legati exterarum gentium adeſſe poſſent; quibus in urbe ſenatum dari mos non fuit, praeſertim, ut libro XLII. Liuius oſtendit, ſi ab hoſtibus uenirent: uel, quod ipſum ex hiſtoria patet, ut adeſſe liceret iis, qui cum imperio erant. eſſe autem cum imperio dicebantur ij, quibus ſenatus populusq. Romanus exercitum dederat: qui, niſi prius imperium depoſuiſſent, ingredi urbem legibus uetabantur. Olim tria tantum ſenacula, ubi ſenatus haberetur, fuiſſe Romae, ſcripſit Nicoſtratus in libro de ſenatu: unum, ubi poſtea aedes Concordiae fuit, inter Capitolium, & forum: alterum ad portam Capenam: tertium in aede Bellonae. Nicoſtrati liber non exſtat: ſed, quae nobis ex Nicoſtrato accepta Feſtus narrauit, ea renunciamus.

De tempore habendi ſenatus.

ERANT certi dies, quibus haberi ſenatus poſſet; item certi, quibus non poſſet: qui comitiales dicebantur, quaſi popularibus comitiis dicati: per eos enim dies agi cum populo licebat. atque hoc, non equidem puto a regibus, cum nondum tot inſtitutis ciuitas egeret, ſed in republica uideo diligenter obſeruatum: niſi ſi rei magnitudo ferret, ut ſine mora referendum ad ſenatum eſſet. tunc enim dierum comitialium ratio non habebatur. quod tamen ſemel factum eſſe legimus, ut in ſenatus conſulto, quod eſt in epiſtola M. Coelij, libro IIX. Fam. epiſt. ſucceſſionem enim prouinciarum primo quoque tempore expediri, ut Caeſar de prouincia Gallia reuocaretur, ipſius Caeſaris inimici cupiebant. Kalendis Ianuarij, quo die magiſtratum conſules inibant, poſt ſacrificia rite peracta coacto ſenatu conſules primum de diuinis rebus, deinde de republica referebant, non utrique, ſed alter, is inquam, qui priore loco conſul creatus eſſet. ſeruabatur autem non primo tantum anni die, ſed quoties haberetur ſenatus, ut is, qui ſenatum habiturus eſſet, ante quam ingrederetur, ſacra faceret, hoſtiis maioribus in foro ad praeco-

nem

nem & ad tibicinem immolatis. reliquis ſex, qui kalendas conſequuntur, Ianuarij diebus haberi ſenatum potuiſſe, biduo excepto comitiali, ex Caeſare cognouimus, libro I. de bello ciuili. qui tamen inter hos eſſent duos comitiales dies, quos Caeſar non nominat, non cuiuis internoſcere facile eſt. quod nos, utpote qui Romanarum rerum tractatione ita oblectamur, ut nihil, quamuis humile, contemnamus, non grauabimur oſtendere. Ad VII. idus Ianuarij ſenatum habitum eſſe Caeſar ſignificat, cum ait: Haec ſenatus conſulta perſcribuntur ad VII. idus Ianuarij. & ſubiungit proxime: Itaque quinque primis diebus, quibus haberi ſenatus potuit, biduo excepro comiciali, & de imperio Caeſaris, & de ampliſſimis uiris tribunis pl. grauiſſime, acerbiſſimeq. decernitur. His uerbis a Kalendis Ianuarij ad VII. idus quinque ſenatus habendi dies eſſe demonſtrat: ut tamen in his quinque diebus & Kalendae ipſae, & VII. idus includantur. cum igitur de quinque iam habeamus duos, kalendas ſcilicet, & VII. Idus: reliqui tres qui eſſe poſſint, uideamus. Nonarum dies, ut opinamur, unus erit: cum & inter nefaſtos, hoc eſt feſtos dies a Macrobio referatur; & eo die ſenatum eſſe habitum, illa Ciceronis uerba pro Flacco ſignificent, O Nonae illae Decembres, quae me conſule fuiſtis. reliquos duos, quibus haberi ſenatum licuit, crediderim eſſe IV. nonas, & IIX. idus: IV. nonas, quia comitialis eſſe non potuit, ut Macrobius Saturnaliorum libro I. ſignificat: IIX. idus, quia ne hic quidem comitialis fuit: ſequitur enim poſt nonas: & poſt Kalendas, nonas, idus, religioſos dies fuiſſe, Verrius Flaccus, Liuius, & Feſtus tradiderunt. quos autem religioſos dies Liuius nominat, eos Verrius, Feſtus, & Macrobius atros appellant: atros autem Macrobius exponit, neque proeliares, neque puros, neque comitiales. Iam igitur patet, qui fuerint quinque dies, per quos haberi ſenatum potuiſſe Caeſar ſcripſit. fuerunt enim, ut probauimus, Kalendae Ianuarij, IV. nonas, nonae, IIX. idus, VII. idus. patet igitur ſimul, quod fuerit biduum comitiale, de quo idem Caeſar meminit. ſequitur enim neceſſario, ut fuerit III. nonas, & II. nonas. itaque in oratione in Piſonem, cum ait Cicero, Triduo poſt a P. Clodio lex Aelia & Fufia euerſa eſt, ſignificat diem II. nonas. nam, cum triduo poſt Kalendas Ianuarij latam a Clodio

eam legem dicat, quae legem Aeliam & Fuſiam euertit: neceſſe eſt, ut intellexerit aut de II. nonas, quo die triduum perficitur; aut de nonis; quae perfecto & tranſacto iam tiiduo ſequuntur. de nonis intelligere non potuit; quia Kalendae, nonae, idus habendo ſenatui legitimos dies fuiſſe, iam diximus. reſtat igitur, ut de II. nonas intellexerit. diem autem III. nonas, etſi, comitialem fuiſſe, ſatis patet: quia, cum, de primis ſeptem diebus qui fuerint quinque ſenatorij, demonſtrauerim, relinquitur, ut duo reliqui, III. nonas, II. nonas, comitiales fuerint: tamen exemplum etiam afferemus ex epiſtola Ciceronis ad Metellum libro V. Famil. in qua haec ſunt uerba: Ad III. nonas Ianuarij cum agere coepiſſet, tertio quoque uerbo orationis ſuae me appellabat. Loquitur de Metello Nepote tribuno pl. qui ad populum acerbe contra Ciceronem agebat. Poſt VII. idus paucos habuit ſenatorios dies menſis Ianuarius. tantum enim ad uſque XIIX. Kalendas Februarij ſenatus haberi potuit. nam poſt XIIX. Kalendas Pupia lex haberi ſenatum uetuit. quod ex duabus Ciceronis epiſtolis, altera ad P. Lentulum, altera ad Quinctum Fratrem, cognoſcitur. ſcribit enim ad fratrem his uerbis: Comitialibus diebus, qui Quirinalia ſequuntur, Appius interpretatur non impediri ſe lege Pupia, quo minus habeat ſenatum. Quod ſi poſt Quirinalia ſequuntur comitiales: Quirinalium dies uidetur fuiſſe XIIX. Kalendas Februarij; quia in epiſtola ad Lentulum, & fuiſſe ſenatum XIIX. Kalendas, nec deinde futurum ob legem Pupiam ſignificatur. erant enim comitiales dies, quibus haberi ſenatum per legem Pupiam non potuiſſe Cicero ad Lentulum ſcribit. quod ipſum, eadem de Lentuli re; in alia ad fratrem epiſtola declarat his uerbis: Per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta eſt; conſecuti ſunt dies comitiales. Atque hos ipſos comitiales dies, quos Pupia lex in Ianuario ſanxit, ſignificat & in oratione pro Sextio, cum ait: Conſecuti dies pauci omnino Ianuario menſe, per quos ſenatum haberi liceret: ſed tamen actum nihil, niſi de me. Paucos poſt Kalendas Ianuarij ſenatorios dies dicit fuiſſe, quia poſt XIIX. Kalendas Februarij omnes erant comitiales. Poſt VII. igitur idus uſque ad XIIX. Kalendas haberi poterat ſenatus. utrum autem hoc toto interuallo omnes eſſent ſenatorij dies, nulli comitiales,

mitiales, affirmare difficile eſt. quod autem me docuit obſeruatio, id ego item alios docere poſſum. itaque primum illud dicam, I V. idus non fuiſſe comitialem diem: quia cum Cannenſis illa funeſta clades ad I V. nonas Sextiles accepta ſit, atri dies, quod iam diximus, omnes quarti ante Kalendas, nonas, idus habiti ſunt. Addam & illud, idus, X I X. Kalendas, X I I X. Kalendas non fuiſſe comitiales: quia per hos tres dies habitum ſenatum in Cicerone obſeruauimus. quod, qui duarum ad Lentulum epiſtolarum loca contulerit, ſimulq. conſiderauerit, facile cognoſcet. Haec ſunt, quae de Ianuario collegimus: nec dubitamus, quin de ſenatoriis & comitialibus diebus eadem in reliquis menſibus ratio fuerit: ut ſcilicet omnes Kalendae, nonae, idus, omnes poſtridie Kalendas, nonas, idus, omnes ante I V. Kalendas, I V. nonas, I V. idus non comitiales, ſed ſenatorij dies fuerint: item, ut in Ianuario I I I. nonas ſenatorius, I I. nonas comitialis, I I X. idus comitialis, V I I. idus ſenatorius, itidem in reliquis menſibus. hoc tamen in Ianuario diuerſum, quod propter Pupiae legis interdictum pauciores habuit ſenatorios dies, quam reliqui menſes: ſexdecim enim dies, ideſt omnes, qui poſt X I I X. Kalendas numerantur, lex auferebat. &, quemadmodum Ianuarius pauciores ſenatorios, ſic Februarius pauciores comitiales habuit, quam omnes reliqui menſes. nam, ut ait Pedianus in commentario I I I. orationis in Verrem, hoc menſe frequens ſenatus poſtulatis prouinciarum, legationibus audiendis dabatur. de quo ſic in epiſtola ad Lentulum: Senatus haberi ante Kalendas Februarias per legem Pupiam non poteſt, neque menſe Februario toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. quo in loco non & de Ianuario ſimul, & de Februario lege Pupia ſancitum, ſed de Ianuario tantum intelligo. nam de Februario non Pupia, ſed Gabinia lex ſanxerat; ut ipſo Cicerone interprete oſtendemus. ſic enim in epiſtola, Riſi, libro I I. ad Quinctum Fratrem: Comitialibus diebus, qui Quirinalia ſequuntur, Appius interpretatur, non impediri ſe lege Pupia, quo minus habeat ſenatum; &, quod Gabinia ſanctum ſit, etiam cogi, ex Kalendis Februariis uſque ad Kalendas Martias legatis ſenatum quotidie dari. Cum igitur in menſe, qui ſenatorij, qui'ue comitiales dies fuerint, conſideretur: rurſus in die ſenatorio, (nam

de comitiali proprius erit locus in libro de Comitiis) qua hora in curiam ſenatores coiuerint, qua diſceſſerint, conſiderandum uidetur. atque hoc quidem ſatis apertum eſt. nam ſenatores neque ante ſolis ortum, in curiam conueniſſe, neque poſt occaſum permanſiſſe, ideo ueriſimile eſt, quia ſenatus conſulta, aut ante ſolis ortum, aut poſt occaſum facta, irrita fuiſſe, tum apud Gellium legimus, qui Varronis uerba recitat; tum ex ipſo Cicerone cognouimus, qui Philippica tertia conſuli obiicit Antonio de ſenatus cōſulto ueſpertino. nā, etſi anno ab urbe condita C C X C. ſenatuſconſultum noctu factum eſſe conſtat: tamen eſt hoc non conſuetudinis, ſed neceſſitatis exemplum: urgebat enim tum res, & procraſtinandi locus non erat, cum Sp. Furium conſulem cum exercitu ab Aequis & Volſcis obſideri nunciatum eſſet. Eadem nunc eſt in magno noſtrae Reipublicae conſilio, quo magiſtratus creantur, conſuetudo. nam & meridie fere in illud amplum, excelſumq. conclaue, quod magni conſilij atrium uocant, omnes patricij conueniunt; neque poſt primas tenebras permanent: praeclare: ne nox, qua delicta teguntur, alicui ſuffragium ferenti ad fraudem occaſio ſit, praeſertim in tam frequenti conſilio, cum patricij mille ducenti, interdum etiam plures, de ſingulis magiſtratibus ſuffragium ferant. at in conſilio Rogatorum, & in conſilio Decemuirum diuerſa ratio eſt. ſaepe enim in multam noctem pro rei magnitudine conſultatio producitur. neque tamen in ſuffragiis uitium timetur: non ſolum, quia minor eſt ſenatorum numerus, quam in magno conſilio; &, ubi minor numerus, ibi plus ordinis, & rationis: uerum etiam, quia ſenatores ipſi, qui in his duobus conſiliis de publica re diſceptant, hi ſunt fere praeter ceteros a malis artibus alieni, aetate temperati, bonitate iuſti, religione pij.

De

De poteſtate habendi ſenatus.

IVs habendi ſenatus non dubium eſt, quin ad eum magiſtratum ſpectauerit, qui ſummam in urbe poteſtatem gerebat. itaque uocari ſenatum quandoque a dictatore, plerumque a conſule, interdum etiam a praetore legimus: a dictatore, quia ſummum erat dictaturae ius, & libera poteſtas, nec niſi periculoſiſſimis reipublicae temporibus creabatur: a conſule, quia neque ſuperior magiſtratus, neque par conſulibus erat: a praetore, dumtaxat eo tempore, cum conſules abeſſent: abſentibus enim conſulibus conſulare munus ſuſtinebat is, qui dignitate proximus erat; erat autem praetor. illud erat diſſimilitudinis, quod conſules, quacumque de re uideretur, ſenatum conuocabant; praetor autem numquam, niſi ad rem nouam. non enim uetera abſentibus conſulibus tractari, ſed in eorum aduentum reſeruari, honeſtius uiſum eſt. at noua, quia moram non ferrent, ſed praeſenti conſilio egerent, ei magiſtratui, qui abſentibus conſulibus ſenatum habebat, qui praetor urbanus erat, permittebantur. Enimuero & ab aliis, pro temporum condicione, ſenatum eſſe uocatum, ex Gellio cognouimus. is enim haec: Varro in libris de quaeſitis per epiſtolam, in epiſtola ad Oppianum ſcribit, qui fuerint, per quos more maiorum ſenatus haberi deberet: eosq. nominat, dictatorem, cōſules, praetores, tribunos plebis, interregem, praefectum urbi: neque alij, praeter hos, ius fuiſſe dixit facere S. C. quotiesq. uſu ueniſſet, ut omnes iſti magiſtratus eodem tempore Romae eſſent; tum, quo ſupra ordine ſcripti eſſent, qui eorum prior aliis eſſet, ei potiſſimum ſenatus conſulendi ius fuiſſe. addit deinde, extraordinario iure tribunos quoque militares, qui proconſules fuiſſent; item Xuiros, quibus imperium conſulare tum eſſet; item III uiros reipublicae conſtituendae cauſſā creatos, ius conſulendi ſenatū habuiſſe. Poſtea ſcripſit de interceſſionibus: dixitque, intercedendi, ne S. C. fieret, ius fuiſſe iis ſolis, qui eadem poteſtate, qua ij, qui S. C. facere uellent, maioreue eſſent.

Tum

Tum de locis, in quibus S. C. fieri iure poſſet, docuit: confirmauitque, niſi in loco per auguria conſtituto, quod templum appellaretur, S. C. factum eſſet, iuſtum id non fuiſſe: propterea & in curia Hoſtilia, & in Pompeia, & poſt in Iulia, cum profana ea loca fuiſſent, templa eſſe per auguria conſtituta, ut in iis S. C. more maiorum iuſta fieri poſſent. inter quae id quoque ſcriptum reliquit, non omnes aedes ſacras templa eſſe, ac ne aedem quidem Veſtae templum eſſe. Poſt haec deinceps dicit, S. C. ante exortum ſolem, aut poſt occaſum factum ratum non fuiſſe: opus etiam cenſorium feciſſe exiſtimatos, per quos eo tempore S. C. factum eſſet. Docet deinde inibi multa, quibus diebus haberi ſenatum ius non ſit: immolareq. hoſtiam prius, auſpicariq. debere, qui ſenatum habiturus eſſet. De rebus quoque diuinis prius, quam humanis, ad ſenatum referendum eſſe. Tum porro referri oportere aut infinite de republica, aut de ſingulis rebus finite: S. q. C. fieri duobus modis, aut per diſceſſionem, ſi conſentirentur; aut, ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas: ſingulos autem debere conſuli gradatim, incipiq. a conſulari gradu. ex quo gradu ſemper quidem antea primum rogari ſolitum, qui princeps in ſenatu lectus eſſet: tum autem, cum haec ſcriberet, nouum morem inſtitutum refert per ambitionem, gratiamque ut is primus rogaretur, quem rogare uellet, qui haberet ſenatum, dum is tamen e gradu conſulari eſſet. Praeter haec de pignore quoque capiendo diſſerit, deq. multa dicenda ſenatori, qui, cum in ſenatum uenire deberet, non adeſſet. unde illud in I. Philippica: Quis umquam tanto damno ſenatorem coegit? aut quid eſt ultra pignus, aut multam? Ateius autem Capito Tuberonem dicere ſcribit, nullum S. C. fieri poſſe non diſceſſione facta; quia in omnibus S. C. etiam in iis, quae per relationem fierent, diſceſſio eſſet neceſſaria. idq. ipſe Capito uerum eſſe affirmat. quod Varronis ſententiae uidetur repugnare. Haec Gellius. de cuius poſtremis uerbis, utrum a Varrone diſſentiat Tubero, infra uidebimus, ubi de ſenatus conſulto agetur. nunc, quo inſtituimus, ordine pergamus. Ex duobus conſulibus, uocandi ſenatus poteſtatem is habebat, cuius eo menſe faſces erant. quem morem & Decemuiri ſecuti ſunt. quod ſi uocari ab utriſque

conſulibus

conſulibus ſenatum interdum legimus : id non communem utriuſque poteſtatem, ſed conſentientes utriuſque animos ſignificat. nam alterutrius quidem menſtruam fuiſſe poteſtatem, ex Dionyſio, Liuio, Suetonio, Gellio cognouimus. Senatores primo in curiam a praecone e ſenaculo citabantur : qui locus fuit, ubi ſenatus habebatur : idq. aliquandiu ſeruatum eſt, cum a Romulo eſſet inſtitutum: nam & a Decemuiris per praeconem citatos in curiam patres inuenio. poſtea, ciuitate aucta, & urbis pomerio prolato, factum eſt, ut edicto accerſerentur. neque hoc deinde eſt immutatum. quod ſi quis accerſitus edicto parere recuſaret; ad hunc, ut ab eo pignora caperent, apparitores eſſe miſſos, non ſolum Gellius ex Varrone, ſed Cicero etiam, Liuius, Dion memoriae prodiderunt. quod & ipſe Cicero Philipica I. ſignificat. patet autem ex quadam libri IV. ad Atticum epiſtola, non niſi eos ſenatores, intra pomerium qui eſſent, edicto uocari ſolitos. extra urbem ſi qui erant, non cogebantur. neque uero ſenatores tantum edicto conſul in curiam uocabat, ſed eos etiam, quibus in ſenatu ſententiam dicere liceret. nam re uera ſenatores & erant, & dicebantur ij, quos cenſor in ſenatu legerat. In curiam alij pedibus itabant, alij curru uehebantur. pedibus itabant, qui curulem magiſtratum non dum geſſerant: (erant autem curules magiſtratus, Aedilitas curulis, Praetura, Conſulatus, Cenſura, Dictatura) qui ſenatores pedarij dicebantur. qui curulem magiſtratum geſſerant, curru ſolitos in curiam uehi honores gratia, C. Baſſus in commentariis ſuis ſcriptum reliquit: cum in eo curru ſella eſſet, ſupra quam conſiderent: quae ob eam cauſſam curulis appellabatur. erant autem, ut iam dixi, ex his ipſis multi, qui nondum ſenatores erant: qui tamen ob eos honores ſententiae in ſenatu dicendae ius habebant.

De iure referendi.

REFEREBATVR in ſenatu primum de diuinis rebus, ſecundo loco de humanus. referebat autem is, qui ſenatum habebat, ſiue is eſſet conſul, ſiue alius magiſtratus. habebat autem ſenatum primo magiſtratus menſe, ideſt Ianuario, e duobus conſulibus is, qui priore loco creatus erat conſul. eius enim faſces erant primo menſe: itaque Liuius libro IX. Valerius, inquit, Coruinus interrex conſules creauit Q. Plubilium Philonem, & L. Papirium curſorem iterum. qui cum eo, quo creati ſunt die, magiſtratum iniiſſent; ſollemnibusq. ſanctis perfectis, de pace Caudina retuliſſent; Publilius, penes quem faſces erant, Dic Spuri Poſtumi, inquit. Ergo & ſenatum habebat primo menſe, & referebat, & ſententias rogabat is conſul, cuius eo menſe faſces erant. quod ſi, qui ſenatum habebat, is refere nollet; quod ſaepe uſu uenit: tum tribuni pl. referebant; &, cum retuliſſent, etiam ſententias rogabant. hinc illud in oratione pro Sextio: Princeps P. Lentulus, conſul deſignatus, auctoritate, ac ſententia ſua, conſulibus Piſone, & Gabinio repugnantibus, cauſſam ſuſcepit; tribuniſq. pl. octo de me referentibus, praeſtantiſſimam de me ſententiam dixit. Et in epiſtola ad Plancum: Flagitare, inquit, ſenatus inſtitit Cornutum, ut referret ſtatim de tuis litteris. (erat autem hic praetor, & abſentibus conſulibus ſenatum conuocauerat) ille ſe conſiderare ait uelle. cum ei magnum conuicium fieret cuncto a ſenatu; quinque tribuni pl. retulerunt. patet etiam hoc ex epiſtola prima libri II. ad Q. Fratrem, & e ſecunda libri I. ad Lentulum: in qua etiam illud cognoſcitur; ſi quando de eadem re & conſul, & tribunus pl. retuliſſent, moris fuiſſe, ut ante tribunum pl. diſceſſionem conſul faceret, ideſt de eo, quod retuliſſet, per diſceſſionem ſenatorum iudicium fieri iuberet. non enim, etſi de eadem re, tamen idem referebant. ſatis enim unius relatio fuiſſet, ſi in utriusque relatione nihil eſſet, quod differret. ſed referebant eadem de re non eodem modo: ut in ea, de qua dixi epiſtola manifeſtum eſt, Lu-

pum tribunum pl. retuliſſe, ut Pompeius Ptolemaeum in regnum reduceret; cum conſules retuliſſent. utrum reducendus eſſet, &, ſi reducendus, a quo. Legimus etiam in VII. Philippica, diuerſis de rebus diuerſos magiſtratus eodem die retuliſſe. ſic enim in ea ſcriptum eſt: De Appia uia, & de Moneta conſul, de Lupereis tribunus pl. refert. Notandum & illud: cum de utroque conſule referente, aut de pluribus tribunis pl. aut praetoribus legitur, non re uera omnes retuliſſe, ſed referendi partes unum ſuſtinuiſſe, reliquos collegae relationem comprobaſſe. itaque in III. Philippica tribunos pl. ait de praeſidio conſulum & ſenatus retuliſſe: in IV. uero, de eadem relatione uerba faciens, Hodierno, inquit, die primum, referente Marco hoc Seruilio, collegisq. eius, ad ſpem libertatis exarſimus. Vnum Seruilium populo nominat, principem relationis: cum in tertia, quam habuit in ſenatu, bis de tribunis pl. referentibus communiter meminerit. ſic in oratione pro domo ſua modo ſenatum ab utroque conſule, modo ab uno Metello uocatum dicit: quia re uera uterque conſentiret in uocando ſenatu, ſed propriae Metelli partes eſſent, qui, ut opinor, eo menſe faſces haberet.

De ordine rogandi ſententias.

VETEREM fuiſſe rogandarum ſententiarum morem, & ab ipſis etiam regibus obſeruatū, Liuius ſignificat. inde ad rempublicam permanauit. Poſt relationem conſul, aut magiſtratus ille, qui ſenatum conuocauerat; ubi, quod e republica uideretur, id ut quiſque diceret, hortatus erat; ordine ſententias rogabat: rogabat autem, ut paullo ante ſignificatum eſt, non omnes, qui aderant in ſenatu, ſed eos tantum, qui ſenatores erant. nam ceteri ita ſententias dicebant, ut ſenatoribus, qui dixerant, aſſentirentur. Sed ordinem rogandi non eundem fuiſſe omnibus temporibus animaduerto. alias primus rogabatur, qui a cenſore princeps in ſenatu lectus erat: quod Varronis aetate fieri deſiiſſe, ex

ipſo Varrone Gellius oſtendit. alias, qui deſignati cõſules erant: ſi modo poſt comitia ſenatus haberetur: ſin ante, conſules ſtudio aut neceſſitudine adducti, quẽ iis uiſum erat, honoris cauſſa extra ordinem ſententiam primum rogabant. in quo etiam illud obſeruatum eſt, ut ne quis quemquam ex alio, quam ex conſularibus, ſententiam primum rogaret. anno poſt urbem conditam C C L X. dignitatis habitam eſſe rationem in rogando, Dionyſius ſignificat: primum enim rogatum eſſe T. Largium Flauum; qui quia dictator primus creatus fuerat, honore omnibus anteire uidebatur. & anno deinde proximo ſeniores conſulares ordine rogatos eſſe, idem Dionyſius teſtatur. ex quo patet, non hoc anno, item ut ſuperiore, primum eſſe rogatum T. Largium: erant enim alij conſulares in ſenatu, qui ante illum conſulatum geſſerant, ut M. Valerius Voleſus, P. Poſtumius Tubertus, Menenius Agrippa Lana, Sp. Caſſius Viſcellinus: qui etiã eo die, praeter Caſſium, legati ad ſedandos plebis animos miſſi ſunt. Sed anno ſuperiore ideo primum rogatum eſſe Flauium crediderim, tum, ut dixi, quia dictator primus fuerat; tum etiam, quia, cum a finitimis populis bellum parari nunciaretur, rei magnitudo ferebat, ut is ſuam ſententiam primus diceret, qui bellorum uſu praeter ceteros excellebat: qua ipſa de cauſſa potiſſimum & dictator creatus erat. at inſequenti anno, cum non de bello gerendo, ſed de domeſtica ſeditione diſſoluenda conſilium caperetur, iure cõſularium uetuſtiſſimi pro cuiuſque aetate deinceps rogati ſunt. obſeruatum autem illud Suetonius tradit, ut, quem ordinem interrogandi ſententias conſul Kalendis Ianuariis inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret. quam conſuetudinem Caeſar, qui ad gratiam, ideſt ad potentiam ſuam, omnia referret, in ſuo conſulatu neglexit. nam, cum Craſſum primum rogare ſolitus eſſet, Cn. Pompeium poſt Tulliae filiae nuptias rogare primum coepit. Haec Suetonius. quae ſi uera ſunt: non uideo, qui ſententias rogari primi potuerint conſules deſignati. nam, ſi, quem ordinem in rogando conſul Kalendis Ianuariis inſtituiſſet, eum toto anno conſeruabat: occupato iam primo loco, deſignati conſules non primi, ſed poſt primos rogabantur. mendax igitur Suetonius? uereor antiquitatem: nec, ut illi detraham, adduci temere ſoleo. ſed tamen, ſi quis argueret mendacium, defendendi ratio

di ratio mihi quidem non ſuppetit: niſi ſi, quod in eo ſcriptum eſt, toto anno, accipias non plane pro toto anno, ſed pro toto illo tempore, quod ad rogandas ſententias liberum conſuli daretur, ideſt ad uſque deſignationem conſulum; qui fere deſignabãtur Quinctili menſe: ut poſt deſignationem ordine commutato primo rogati ſint conſules deſignati. nam, ſi ad illam coniecturam, tamquam ad arcem defenſionis, confugeres; de conſulibus deſignatis primo loco rogandis antiquum non fuiſſe; ſed, ut primi rogarentur, poſt Caeſaris conſulatum in cõſuetudinem ueniſſe; ideoq. non eſſe ueritatis expertem Suetonij ſententiam; quoniam quidem de ordine rogando, qui ſeruatus eſt ante Caeſarem conſulem, intellexerit: infirma ratio eſt: debilitatur enim, & frangitur exemplorum ui. nam conſules deſignatos etiam ante Caeſarem conſulem primo loco rogatos animaduerto, ut D. Iunium Silanum in Salluſtij & Appiani hiſtoriis: quem ante Caeſarem geſſiſſe conſulatum, nemo neſcit. itaque haeret adhuc dubitatio; neque tolletur, opinor. (fortaſſe fallor: ſed erudiri, & corrigi facile patior) niſi ſi interpretationem illam, de qua iam dixi, ſequaris; ut accipias, Toto anno, pro quã diu liceret, nimirum uſque eo, dum conſularibus comitiis deſignati conſules eſſent. nam & P. Lentulus conſul Kalendis Ianuarij, cum ageret de Cicerone reſtituendo, conſulibus inſequentis anni nõdum deſignatis, ſententiam primum rogauit L. Aurelium Cottã, ut eſt in oratione pro Sextio. at idem Sextili menſe, cum iã deſignati conſules eſſent, principem rogauit de liberanda Ciceronis domo Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum cõſulem deſignatum, ut eſt in oratione de haruſpicum reſpõſis. ac de conſulibus deſignatis primo loco ſententiam rogatis, etſi ſatis apertum eſt, recitabo tamen ipſius Ciceronis teſtimonium: quod inſtar multorum exemplorum erit. is igitur ſic in oratione V. in Antonium: Qui ordo in ſententiis rogandis ſeruari ſolet, eundem tenebo in uiris fortibus honorandis. a Bruto igitur conſule deſignato more maiorum capiamus exordium. Hunc morem uſque ad Tiberij imperatoris aetatem uiguiſſe, ex Taciti docemur hiſtoria. Scribit enim libro III. ſic: Tiberius Druſum conſulem deſignatum exemit dicendae primo loco ſententiae. Sed omittamus imperatores: qui ciuitatem nulla certa ratione, aut lege, ſed pro uolunta-

te, uel pro libidine potius adminiſtrarunt. nam etiam ante Tiberium Auguſtus, ut ſupra iam diximus, ueterem in rogando conſuetudinem neglexit. itaque continebimus nos intra Reipublicae tempora; & ea, quae a liberis ciuibus in libera ciuitate ſunt inſtituta, perſequemur. poſteriora eiuſmodi fuerunt, ſi pauca quaedam excipias, ut ea praeſtet ignorare, quam ſcire. non enim, unde libertas abeſt, ibi adeſſe poteſt uirtus. neque uero ſine uirtute quidquam ita geritur, ut exemplo prodeſſe poſſit. porro, quae legentibus non proſint, aut etiã quae nocere poſſint, mandare litteris qui cogitat; is & otio abuti, & de litteris ipſis male mereri ſimul cogitat. quare, ut apes non, ubicumque conſederint, decerpunt, ſed pulcherrimos floſculos, & ſuaue quiddam redolentes aucupantur: ſic nos, non quaecumque occurrent ex antiquitate, ſed illuſtria quaeque, maximeq. laudabilia colligemus. Mouit me aliquandiu, quod in X. Philippica Q. Fufium Calenum, qui nondum conſul fuiſſet, primo tamen loco rogatum ſententiam uidebam; contra Gellij teſtimonium; qui neminem, niſi conſularem, primum ſententiam rogatum eſſe tradit. poſtea ex duobus locis eiuſdem Ciceronis coniecturam feci, Calenum Panſae conſulis ſocerum fuiſſe: ut in rogando plus neceſſitudini, quam dignitati, tribuiſſe conſul uideatur. prior locus hic eſt in IIX. Philippica: Satis multa cum Fufio, ac ſine odio omnia, nihil ſine dolore. credo autem, qui generi querellam moderate ferat, aequo animo laturum amici. Alter locus eſt in X. Loquere, inquit, cum ſapientiſſimo homine genero tuo. Alio, qui numquam certe primum Calenum ſententiam conſul rogaſſent, Cicerone ipſo, aliiſq. conſularibus omiſſis.

DE

De dicenda ſententia.

CVM conſules, alter amboue, retuliſſent; ſententias rogati ſenatores dicebant. cum dixiſſent, conſul eas pronunciabat; ut facta diſceſſione uoluntas ſenatus appareret. erat autem in hoc, ſicut in aliis rebus, maxima conſulis poteſtas: qui, ſi cuius ſenatoris ſententiam improbaret, quod aut amici hominis rationibus aduerſariam, aut inimico honorificam atque utilem duceret; ueritus, ne in eam ſenatuſconſultum fieret, non pronunciabat. itaque L. Lentulus conſul, qui Pompeio ſtudebat, Caeſaris honori acriter aduerſabatur, ſententiam Calidij, qui neutram in partem propenſus aequa ſenſerat, ſe omnino pronunciaturum negauit. Senatori ius erat, ante, quam de re propoſita ſuam ſententiam definiret, alia de re, quidquid uellet, & quoad uellet, dicere. quo factum, ut ſenatores id, quo de ageretur, perfici nolentes, diem dicendo eximerent. fecit hoc in bona cauſſa ſaepe P. Clodius, Ciceronis inimicus; in mala M. Cato, ille, qui poſtea Vticenſis eſt dictus; cum uterque cuperet impedire. Cum aliquis in dicenda ſententia duas pluresue res complectebatur: eae ſi non omnes probabantur; poſtulabatur, ut diuideret, ideſt ſeparatim de rebus ſingulis referret. neque erat, Pedianus ait, ei, qui hoc poſtulabat, oratione longa utendum, ac ne conſurgendum quidem. multi enim ſedentes hoc unum uerbum pronunciabant, Diuide. quo commento uſus eſt in cauſſa Milonis T. Munatius Plancus tribunus pl. nam, cum Q. Hortenſius in ſua ſententia dixiſſet, ut de Milone, qui ob necem P. Clodij in iudicium uocabatur, ueteribus legibus extra ordinem quaereretur; Plancus, qui quaeri ſane extra ordinem uellet, ueteribus autem legibus nollet; ſed nouam ideo ferri cuperet, ut aduerſus Milonem plus inuidiae concitaretur, qui flagitium noua lege uindicandum patraſſet: Q. Fufium ſenatorem, Clodianarum partium ſtudioſum, induxit, ut diuiſionem ab Hortenſio poſtularet. quod in concione, quam Pedianus recitat, ut a ſe excogitatum idem Plancus gloriatus eſt. futurum enim id, quod euenit, intelligebat, ut, diuiſa ſententia, caput il-

lud

lud de ueteribus legibus irritum fieret, nimirum cum ipſe, qui tribunus pl. erat, interceſſiſſet, & S. C. fieri uetuiſſet. nam, quatenus de extraordinaria quaeſtione Hortenſius dixerat, aſſenſus eſt. hoc illud eſt, quod in Miloniana Cicero ſignificat hic uerbis: Reliqua ſenatus auctoritas empta interceſſione ſublata eſt: cum intelligat, ſenatus uoluntatem fuiſſe, ut in Hortenſij ſententiam S. C. fieret; ſed diuiſione ſententiae factum eſſe, ut, quod ad quaeſtionem extraordinariam attinebat, id quidem non mutaretur; quod autem de ueteribus legibus reliquum erat, quam uocat reliquam ſenatus auctoritatem, quia ſenatus, ut in capite de extraordinaria quaeſtione, ſic in hoc de ueteribus legibus ſimul cum Hortenſio ſentiebat, id mercenaria Planci interceſſione tolleretur. Dicebant ſententias ſuo quiſque loco. primi ſedebant maiores magiſtratus, conſules, praetores: quod ſi cenſores eſſent in ſenatu, (non enim cenſura perpetuus magiſtratus fuit, ſed quarto quoque anno ad cenſendam ciuitatem creabatur) eos infra praetores, proxime tamen ſediſſe crediderim: infra, quia Meſſalla in libro de auſpiciis, cum maiores magiſtratus nominat, conſules primum, deinde praetores, tertio loco cenſores conſtituit: proxime, quia, cum inter maiores magiſtratus cenſura fuerit, ſupra minores magiſtratus ſediſſe cenſores nemo dubitauerit. Sedebant deinde minores magiſtratus, aediles curules, aediles plebis, quaeſtores: tum, qui magiſtratus geſſerant, ordinatim, conſulares, praetorij, aedilicij, quaeſtorij: de his autem ſingulis ordinibus, ut quiſque magiſtratum primus geſſerat. inuenio etiam, intet praetorios ſediſſe non qui praeturam geſſiſſet, ſed qui praetorium hominem accuſaſſet eo crimine, quo damnatus ordinem ſenatorium amiſiſſet. locum enim damnati conſequebatur. de quo ſic in oratione pro Balbo: Obiectum eſt etiã, quod in tribum Cruſtuminam peruenerit. quod hic aſſecutus eſt legis de ambitu praemio, minus inuidioſo, quam qui legum praemiis praetoriam ſententiam, & praetextam togam conſequuntur. Significat enim Cicero, loco praetorio ſediſſe, & ſententiam dixiſſe, qui praetorium hominem in iudicio conuiciſſet; neque hoc ſolum; ſed, qui deſignatum magiſtratum iudicibus nocentem probaſſet, eum, eo magiſtratu damnato, praetextam togam, ideſt magiſtratum illum, quem is, qui damnatus eſſet,

initurus erat,praemij loco cepiſſe. poſuit enim praetextam pro magiſtratu; quia praetexta toga magiſtratus utebantur. ſic & pro Cluentioſo dixit,Toga praetexta, Sella curulis; cum per togam praetextam communiter omnes magiſtratus, per ſellam curulem curules tantum, ideſt nobiliorem partem,ſignificaret.

De Senatuſconſulto.

NON ſimplex eſt ſenatuſconſulti, ſed uaria multiplexq. cognitio. quaerendum enim,qua ratione fieret; qua impediretur,ne fieret; qua factum tolleretur; quo numero ſenatorum fieret; quam poteſtatem daret, utrum abſolutam,an definitam; ſi abſolutam, utrum pluribus,an uni; ſi definitam, utrum ita definitam, ut eam poteſtatem,quam lex ſine S. C. dabat,adaequaret; an ita, ut aliquanto,quam lex,eſſet infirmior. quaerendum etiam, de publica re tantum, an etiam de priuata,fieret: item,ſenatuſconſultum, ſenatus decretum, ſenatus auctoritas, in quo differant: denique, quale eſſet id, quod tacitum ſenatuſconſultum appellabatur. quae & ſeparatim ſingula, & ſuo quidque loco exponemus. Cum ſenatus a Romulo ſit inſtitutus; non dubium eſt, quin eo regnante ſenatuſconſulta multa facta ſint. ſed exempla deſideramus. unum ponit Dionyſius; quod factum eſt in hanc ſententiam; ut Sabinae mulieres ad gentiles ſuos,urbem obſidentes,reconciliationis cauſſa proficiſcerentur. poſt obitum Romuli,primum ſenatuſconſultum fuit de creandis interregibus, alterum illud, quo patres decreuerunt, ut, cum populus regem iuſſiſſet,id ſic ratum eſſet, ſi patres auctores fierent. tertium, quo regnum Numae Pompilio, populo acceptam poteſtatem ad ſenatum reiiciente, patres detulerunt. alia deinde,ut res tulit. fiebat autem ſenatuſconſultum hoc modo. Conſul,aut is,qui cum inſignibus imperij, & lictoribus erat; conuocato ſenatu, cum, qua de cauſſa conuocaſſet, retuliſſet, ſententias rogabat. dictis ſententiis, eam, quam ipſe magis e re publica ducebat, primam

pronun-

pronunciabat. tum, ut ſenatus iudicaret, his uerbis utebatur: Qui hoc ſentitis, illuc tranſite: qui alia omnia, in hanc partem. &, cum dicebat, Qui alia omnia, ominis uidelicet cauſſa ita loquebatur; ne diceret, Qui contrarium ſentitis. quod tamen ipſum ſignificabat. ſed, contrarium, ut mali ominis uerbum, effugiebat. hinc ſaepe illa in antiquorum ſcriptis uſitata locutio, Ire in alia omnia, aut Tranſire, aut Diſcedere, pro contrarium ſentire. hanc apud Romanos conſuetudinem cum etiam ſub regibus fuiſſe uideam; (indicat enim Liuius libro I.) quis tamen eã primus induxerit, compertum non habeo: ſed, quicumque ille fuit, uidetur a Spartanis tranſtuliſſe. ſcribit enim Thucydides libro I. Stenelaidam Ephorum, cum aduerſus Athenienſes tamquam foederis uiolatores bellum ſatis acri oratione ſuaſiſſet, ita pronunciaſſe: Quicumque uiolatum ab Athenienſibus foedus exiſtimant, ſurgant, & in illam partem eant; qui contra, in hanc. & ait idem Thucydides nouum & apud Spartanos hoc fuiſſe, primumq. a Stenelaida inſtitutum; cum antea ſententias elata uoce dicere conſueuiſſent. Ergo ſenatores Spartano more, cum ea uerba conſul pronunciaſſet, & in alterutram partem primus diſceſſionem feciſſet, ipſi deinde, quam quiſque partem probabat, in eam tranſibant: deinde numerabantur, & ex numero uoluntas ſenatus apparebat. ſi frequentiores ſenatores ſententiam a conſule pronunciatam comprobaſſent; in eam ſenatuſconſultum ſcribebatur: ſin minus; aut abiiciebatur omnino res, aut in aliud tempus reiiciebatur. ſaepe enim accidit, ut, quod frequenti ſenatu reiectum fuerat, atque improbatum, id interiecto tempore ſuſceptum comprobaretur. Interdum etiam, non rogatis, neque dictis ſententiis, tantummodo per diſceſſionem ſenatuſconſultum fiebat: tumq. ſenatores pedibus ferre ſententiam dicebantur. quod, ut opinor, eo tempore fieri ſolitum eſt, cum de parui ponderis negotio ageretur: nimium enim temporis in re leuiore conterendum non putabant. & appellabatur ſenatuſconſultum per diſceſſionem factum. illud autem, quod fiebat auditis diſputatisq. ſenatorum ſententiis, etſi & ipſum diſceſſione ſenatorum fiebat, tamen ſimpliciter ſenatuſconſultum dicebatur. quod utinam Varronis, Tuberonis, Labeonis, Capitonis, Galli, Felicis, Baſſi, Nicoſtrati libros haberemus: paterent multa, quae

nunc

nunc ex obſcura, tenuiq. umbra uix agnoſcimus. Baſſi quidem uerba Gellius recitat, quae id, quo de nunc agimus, ſatis aperte declarant. pedibus, inquit, ſenatores omnes ſententiam ferebant, cum ſenatuſconſultum per diſceſſionem fiebat: cum ſcilicet exquiſitae ſingulorum ſententiae non eſſent. quo ſpectat & illud Ciceronis oratione III. in Antonium, cum ait: Effugere feſtinans, ſenatuſconſultum de ſupplicatione per diſceſſionem fecit. quibus uerbis adſcripſit illa, Cum id factum eſſet antea numquam: ob eam cauſſam, quia moris erat, ut in ſupplicatione decernenda ſententiae rogarentur a conſule. quod ex epiſtola M. Coelij, quae legitur IIX. Fam. libro, perſpicuum eſt. Suetonins etiam de Tiberio ſic: Cum ſenatuſconſultum per diſceſſionem forte fieret, tranſeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, ſecutus eſt nemo. dixit, per diſceſſionem, ut diſtingueret a ſenatuſconſulto, quod exquiſitis ſingulorum ſententiis fiebat: quod, ut diximus iam, ſenatuſconſultum unico uerbo dicebatur. quam loquendi formulam non uidetur Gellius agnouiſſe; qui libro XIV. cap. VII. putat Tuberonem a Varrone diſſentire, quia ſcilicet Varro dixerat in epiſtola ad Oppianum, ſenatuſconſultum duobus modis fieri, aut per diſceſſionem ſi conſentiretur; aut, ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſetentias exquiſitas: Tubero autem, nullum ſenatuſconſultum fieri poſſe non diſceſſione facta, quia in omnibus ſenatuſconſultis, etiam in iis, quae per relationem fierent, diſceſſio eſſet neceſſaria. in quo neuter aberrauit a uero: neque, ut putat Gellius, ſententiae Varronis repugnat id, quod ſcripſit Tubero. non enim dixit Varro, alia ſenatuſconſulta per diſceſſionem ſine ſententiis fieri ſolita, alia per ſententias ſine diſceſſione: ſed hoc ſignificauit, alia per diſceſſionem quidem omiſſis ſententiis, alia uero ſententiis exquiſitis per diſceſſionem tamen facta. & cum dixi, per ſingulorum ſententias exquiſitas, ideo non addidit per diſceſſionem, quia nullum ſenatuſconſultum ſine diſceſſione fieri poſſe notiſſimum erat: itaque omiſit ut ſuperuacaneum, & obſcurum nemini, niſi ſi quis Romanarum rerum plane rudis eſſet. Facta diſceſſione, ſenatuſconſultum ſcribebatur, & ſcribendo ad erant non omnes plane, qui ſententiam ſenatuſconſulti probauerant; ſed ij potiſſimum, qui praeter ceteros ita decerni concu-

pierant: qui ſenatuſconſulti auctoritates eicebantur; non tam, quod ij maxime auctores fuiſſent, ut ita ſtatueretur; quam, quod in eo ſenatuſconſulti poſita eſſet auctoritas, ſi per claros uiros ſcriptum uideretur. uideo etiam M. Catonem, cum ſua ſententia ſupplicationem Ciceroni non decreuiſſet, tamen, cum plures eam decreuiſſent, ſcribendo affuiſſe. quod autem non omnes, qui pro ſenatuſconſulto ſenſerant, ſcribẽdo affuiſſe dixi; non eſt, cur in dubium uocari poſſit. exſtat enim in ea Coelij epiſtola, de qua iam meminimus, integra ſenatuſconſulti formula: quae perpaucos affuiſſe ſcribendo ſignificat, cum tamen in decernendo plurimi conſenſiſſent. illud conſiderandum; cur in hoc ipſo, quod Coelius recitat, ſenatuſcõſulto bis eorum nomina, qui ſcribendo affuerunt, poſita ſint. nam, ſi ſemel tantum in ſingulis ſenatuſconſultis adſcribebantur: cur in hoc bis? ſin, quot erant in ſenatuſconſulto capita, toties adſcribi ſolebant: cur in hoc, in quo quattuor eſſe capita manifeſte conſtat, non quater potius, quam bis? quod ſi quis, non quattuor eſſe ſenatuſconſulti capita, ſed quattuor ſenatuſconſulta contenderit: haerebit tamen nihilo minus, magis etiam aliquanto: nam ad quattuor ſenatuſconſulta quater adſcribi ſenatorum nomina debuiſſe, multo etiam uerisimilius eſt, quam ad quattuor ſenatuſconſulti partes. uerum de pluribus ſenatuſconſultis credere abſurdum eſt; cum ne ſuſpicioni quidem Coelius ipſe locum reliquerit: cuius haec ſunt uerba: Senatuſconſultum, quod tibi miſi, factum eſt. non enim, cum dicit, Huic ſenatuſconſulto interceſſit C. Coelius; & cum iterum, tertioq. idem ſubiungit, plura ſenatuſconſulta ſignificat, ſed plures eiuſdem ſenatuſconſulti partes. quare hoc ſatis apertum. magis illa me torquet dubitatio; cur non aut quater adſcriptae ſint auctoritates, ut ad quattuor ſenatuſconſulti capita; aut ſemel tantum, ut ad unum ſenatuſconſultum. equidem non expedio me: quiddam tamen, ut accipiatur, dicam. licet opinari, & ante ſenatuſconſultum, & poſt ſenatorum nomina fuiſſe perſcripta: cum quidem ſenatuſconſultum erat: nam cum intercedebatur, non erat ſenatuſconſultum, ſed auctoritas ſenatus dicebatur. quod ſi ita eſt: iure hic ad eam ſenatuſconſulti partem, cui interceſſit nemo, quaeq. uere ſenatuſconſultum fuit, auctoritates appoſitae ſunt, & in principio, & in extremo: ad

illas

illas autem partes, quae ſenatuſconſulti nomine caruerunt, propterea quod iis interceſſum eſt, nullae ſunt adſcriptae auctoritates. hoc eruditi examinent: uel potius, quid probabile ſit, ipſi comminiſcantur. nam hoc noſtrum ita diximus, ut in eo non plane conquieſcat animus. Formulam ſenatuſconſulti in ea Coelij epiſtola licet uidere, & in V. Philippica, & in X. Scripta ſenatuſconſulta uſque ad conſules L. Valerium, M. Horatium arbitrio conſulum ſupprimebantur, & nunciabantur. ab his conſulibus, ut ad aedem Cereris deferrentur, inſtitutum eſt. poſtea tamen ad aerarium uideo eſſe delata; ut ibi aſſeruarentur, ubi & leges, & pecuniae populi Romani, & pretioſa quaeque cuſtodiebantur. erat autem aerarium in aede Saturni: quaſi tutiſſimum eſſe uideretur eius Dei numine, quo regnante, aureo illo ſaeculo, nulla uis illata, nullum furtum factum, nihil omnino facinoris eſſet commiſſum. Senatuſconſulta ad aerarium non delata, rata non erant, & pro infectis habebantur. quod ſignificatione quidem non expreſſa, nec tamen omnino dubia, Suetonius oſtendit in Auguſti uita. Auctor, inquit, eſt Iulius Marathus, ante paucos, quam Auguſtus naſceretur, menſes prodigium Romae factum publice, quo denunciabatur, regem populi Romani naturam parturire: ſenatum exterritum cenſuiſſe, ne quis illo anno genitus educaretur: eos, qui grauidas uxores haberent, quod ad ſe quiſque ſpem traheret, curaſſe, ne ſenatuſconſultum ad aerarium deferretur. Hanc ipſam de ſenatus conſultis ad aerarium deferendis conſuetudinem non Liuius modo ſignificat libro XXXIX. cum ait: Quid ab eo conſule quemquam noui exſpectare, qui per infrequentiam furtim ſenatus conſultum factum ad aerarium detulerit? & Cicero oratione V. in Antonium: uerum etiam Cornelius Tacitus libro III. nam cum C. Lutorius Priſcus aegrotāte Druſo Tiberij filio carmen compoſuiſſet, quod, ſi exſtinctus eſſet, magno praemio uulgaretur, adductus in eam ſpem, quia Germanici obitum celebri carmine defleuerat, & ob id a Tiberio donatus erat: accuſatus, & damnatus, in carcere eſt interfectus. tum Tiberius (ipſa Taciti uerba ponā) ſolitis ſibi ambagibus, id apud ſenatum incuſauit, cum extolleret pietatem quamuis modicas principis iniurias acriter ulciſcentium, deprecaretur tam praecipites reorum poenas. quo loco

mendoſe, ut opinor, ſcriptum eſt, Verborum poenas. & paullo poſt, Igitur, inquit, factum ſenatuſconſultum, ne decreta patrum ante diem decimum ab aerarium deferrentur, idq. uitae ſpatium damnatis prorogaretur. in quo ueterem conſuetudinem de ſenatuſconſultis ad aerarium deferendis indicauit: quo leges quoque delatas eſſe, in libro de Populo, qui poſt hunc proximus ſequetur, exemplis oſtendemus. Nunc, quando ſatis de ratione faciendi ſenatuſconſulti locuti ſumus; ordo poſtulat, ut de impediendi ratione, quae legendo notauimus, pauca ſubiungamus. Impedimento erat, quo minus ſenatuſconſultum fieri poſſet, aut tribunus pl. aut ſenator aliquis, aut aliquis etiam non ſenator, aut conſul ipſe, alius alio modo. tribunus pl. intercedebat: eoq. intercedente fiebat, ut id, quod ſenatus decreuerat, ſenatus conſuetum eſſe non poſſet: ſed ſenatus auctoritas dicebatur. hanc poteſtatem ſacratae leges iam ab illo tempore, quo plebem tribunicio praeſidio muniri placuit, tribunis pl. non ſolum uniuerſis, ſed etiam ſingulis dederant. itaque uno ex omnibus tibunis pl. intercedente, ceteris collegis cum ſenatu conſentientibus, aeque tamen ſenatuſconſultum tollebatur, ac ſi tribuni omnes interceſſiſſent. Impedimento ſenator erat, cum, Numera ſenatum, conſuli dicebat: nihil enim in ſenatu decerni poterat, niſi certus ſenatorum numerus legibus ſtatutus adeſſet. Tertia ratio impediendi erat, cum adeſſet in ſenatu aliquis, qui ſenator non erat: tunc enim decerni nihil poterat. & ob eam cauſſam, ut eſt in Dionis hiſtoria, C. Cato tribunns pl. ſenatum ingreſſus eſt: quem ui extrudere, cum ſacroſancta eſſent tribunorum corpora, non licebat. ſed hic oritur dubitatio: ſi C. Cato, quia nondum eſſet in ſenatum lectus, curiam ingredi non poterat: cur & in epiſtolis ad Lentulum, & in iis, quae ſunt ad Quinctum Fratrem, ſaepe hunc ipſum Catonem tribunum pl. in ſenatu adeſſe legitur? diſtingue, & dubitationem ſolues. non poterat, quia ſenator non erat: poterat, quia tribunus: quis enim ſacroſancto uim afferret? & certe de tribunis in ſenatu ſententiam dicentibus ſaepe legimus. qui ſi tantum erant tribuni; ideo adeſſe poterant, quia ſacroſanctos pelli non licebat: ſin etiam ſenatores; ideo aderant, quia ut ſenatoribus licebat. ut mirer, quod in Valerio ſcriptum animaduerti, tribunis non licuiſſe curiam

intrare,

intrare, ſed eos ante ualuas poſitis ſubſelliis decreta patrum examinaſſe: itaque ueteribus ſenatuſconſultis T litteram ſubſcribi ſolitam; qua nota ſignificaretur, illa tribunos quoque cenſuiſſe. Haec ego, ut dixi, miror; cum, tribunos in ſenatu fuiſſe, ita ſaepe legerim, ut exempla recitare putidum prope exiſtimem. num igitur antiquitatis Valerius imperitus? non eſt, ut credi poſſit: cum & proximus fuerit Reipublicae temporibus; ſi quidem, ut ipſe teſtatur, duce Sex. Pompeio Magni filio militauit: & in hac ipſa re idem, quod Dion, ſentire uideatur. ſed ita illius auctoritatem tuebimur, ſi non de tribunis omnibus generaliter, ſed de iis dumtaxat, qui tribuni, non etiam ſenatores, fuerint, dictum accipiamus. nam, ſi de omnibus plane intelligamus: aperte ueterum exemplis refellemur. Erant etiam conſules ipſi ſenatuſconſultis impedimento, ut auctor eſt Liuius: cuius libro XXX. haec ſunt uerba: Inclinatis omnium ad pacem animis, Cn. Lentulus conſul, cui claſſis prouincia erat, S. C. interceſſit. quam interceſſionem ſublatam mox eſſe conſtat, cum populus iuſſiſſet, ut ſenatus pacem cum Carthaginienſibus faciendam decerneret. quod ita ſenatus decreuit. Idem & libro XLII. C. Popillium ait praeſetuliſſe, ſi quid ſenatus decerneret, interceſſurum. Scribit etiam Pedianus, Q. Scaeuolam conſulem, cum animaduerteret Craſſo collegae ſuo propter ſummam eius in republica potentiam ac dignitatem ſenatum in decernendo triumpho gratificari; maiorem reipublicae, quam collegae, rationem habuiſſe; ac, ne fieret ſenatuſconſultum, interceſſiſſe. non enim ſenatuſconſulto tribunus pl. tantum intercedebat, ſed omnes, qui eadem poteſtate, qua ij, qui ſenatuſconſultum facere uellent, maiore ue eſſent. quod in ea, cuius fere ſententiam ex Gellio iam recitauimus, ad Oppianum epiſtola teſtatur Varro. itaque, ſi ſenatuſconſultum fiebat a conſule; ius intercedendi habebat alter conſul: erat enim eadem poteſtate: ſi a praetore, poterat non modo alius praetor, ſed conſul etiam intercedere; praetor, quia eadem poteſtate, conſul quia etiam maiore eſſet. ſed huiuſmodi interceſſiones admodum infrequentes inuenimus. Tribuniciae ſunt crebertimae: nam tribunorum pl. proprium erat intercedere: eſt enim tribunicia poteſtas non ad inferendam iniuriam, ſed ad prohibendam inducta. Hactenus de ratione, qua, ne fieret

ret

ret ſenatuſconſultum, impediretur. at, poſtea quam factum eſſet, tollendi ratio quae erat? eadem, quae legis abrogandae. nam, ut lege lex abrogabatur: ſic ſenatuſconſultum ſenatuſconſulto tollebatur: ut, cum ſenatus decreuit, quas ciuitates L. Sulla pecunia accepta ex ſenatuſconſulto liberauiſſet, ut eae rurſus uectigales eſſent, neque iis pecunia, quam pro libertate dederant, reſtitueretur. quod imperio turpe fuit. piratarum enim, inquit Cicero, melior fides, quam tum ſenatus. neque, ſi quid utile, propterea honeſtum: ſed ſi honeſtum, propterea utile: ſic enim interpretantur boni uiri. uerum haec de re. nos autem exemplum quaerebamus. quod inuentum recitare ſatis fuit. ſed me res ipſa commouit in exemplo. illud addo; ſenatuſconſultum, niſi ſenatuſconſulto aut lege tolleretur, perpetuo ualuiſſe, nullo certo tempore definitum. tametſi ſcriptum a Dionyſio legimus, non perpetuam uim, ſed annuam tantummodo habuiſſe ea, quae ſenatus decerneret. quod me quidem eo minus perturbat, quia non ex Dionyſij ſententia prolatum eſt, ſed ex perſona cõſulum: qui aduerſus Cn. Genucium tribunum pl. quaerentem ex eo ſenatuſconſulto, quod Caſſio, Virginioq. conſulibus factum erat, publicos agros plebi non diſtribui, reſpõderunt, decretum id in ſuo magiſtratu non eſſe, ſed conſulibus Caſſio Virginio: itaque ad illos eam diſtributionem pertinuiſſe: ſe quidem eo ſenatuſconſulto propterea non iuberi, quia, quae ſenatus decerneret, ultra anni ſpatium firma non eſſent. quod non ex animi ſententia; ſed, ut aliquid potius quam nihil reſponderent, calumniantes afferebant. ſubterfugere enim id muneris admodum cupiebant, a quo ſenatus, & patriciorum mentes etiam atque etiam abhorrere intelligebant. Nunc agamus de numero ſenatorum, qui ſenatuſconſulto neceſſarius eſſet. de quo nihil equidem affirmare poſſum: nec enim, quot plane ſenatores adeſſe oporteret, expreſſe ſignificatum inuenio: ſed certum tamen numerum lege praefinitum fuiſſe, Dio, & Feſtus memoriae prodiderunt. equidem de ipſo quoque numero; quandoquidem in obſcuris rebus ſaepe coniectura lucem attulit; non nihil dicam. Pedianus in Cornelianae, quae non exſtat, commentario, C. Cornelium tribunum pl. quo anno C. Calpurnius Piſo, M'. Acilius Glabrio conſules fuerunt, legem ait promulgaſſe, ne quis in ſenatu legibus

ſolueretur,

ſolueretur, niſi C C. affuiſſent: ne ue quis, cum ſolutus eſſet, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. eamq. legem, etſi pro ſenatus auctoritate eſſet, tamen inuitis optimatibus eſſe latam, qui uel pauci ſenatuſconſulta facere ſolebant, idem Pedianus adſcribit. quod ſi de aliquo legibus ſoluendo ſenatuſconſulta fieri a paucis ſolebant: nimirum non ante id tempus legem fuiſſe latam de numero ſenatorum, qui ſenatuſconſultis faciundis adeſſet, manifeſtum eſt. nam, ſi lata eſſet; non hoc ſenatuſconſulti genus, quo quis legibus ſolueretur, excluſiſſet, cum in hoc maxime genere locus eſſet gratiae; ſed aeque ad omnia ſenatuſconſulta ſpectaſſet. ergo & tulit primus C. Cornelius: &, ne pauciores quam C C. adeſſent, in ea, quam tulit, lege ſanxit. nec tamen Cornelij lex ea fuit, de qua & Dio, & Feſtus tradiderunt. haec enim ad ea tantum ſenatuſconſulta, quibus aliquem ſolui legibus placeret; ea uero, quam illi ſignificarunt, ad omnia pertinuit. niſi ſi, quod Cornelius de uno tantum genere tulit, id mox in omnibus ſenatuſconſultis obſeruatum uelis, ut ſenatores non minus C C. adeſſent. legis quidem ſenatorum numerum communiter ad omnia ſenatuſconſulta ſtatuentis, ſiue Cornelia fuerit, ſiue alia, rationem eſſe habitam conſulibus Marcellino, & Philippo, ſcribit Dio: ut latam eſſe neceſſe ſit eo temporis interuallo, quod a Piſone, & Glabrione conſulibus ad Marcellinum & Philippum conſules fuit. nam ante tribunatum Cornelij, quem geſſit conſulibus Piſone, & Glabrione, ullam eius modi fuiſſe legem, tantum abeſt ut inuenerim, ut etiam, cur contra fuiſſe nullam putem, argumento, quod iam poſui, facile perſuadear. Pergamus ad alia. Poteſtatem ſenatuſconſultum dabat modo abſolutam, modo definitam: abſolutam, aut pluribus magiſtratibus, aut uni: pluribus ſic: Dent operam conſules, praetores, tribuni pl. ne quid reſpublica detrimenti capiat. quibus uerbis maximam poteſtatem magiſtratibus ſine populo ſenatus dabat: licebat enim iis hoc ſenatuſconſulto, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis ſocios, atque ciues. aliter ſine populi iuſſu earum rerum ius conſulibus non fuiſſe, Salluſtius tradit. quo loco de conſulibus tantum loquitur; quia fere ſoli conſules in eius modi ſenatuſconſulto nominabantur, cum ita decernebat ſenatus: Dent operam conſules, ne quid reſ-

publica

publica detrimenti patiatur: idque, quia tuendae reipublicae cura ad conſules, qui ceteris magiſtratibus anteibant, maxime pertinebat. ubi uero maius aliquod inſtare periculum uideretur, tunc non conſules modo, ſed & praetores, & tribunos pl. & eos etiam, qui proconſules ad urbem eſſent, nominatos inuenio: ut in eo ſenatuſconſulto, quod initio ciuilis belli a Pompeij ſtudioſis contra Ceſarem factum eſt: de quo cum in epiſtola ad Tironem, & in oratione pro Deiotaro, & in II. Philippica meminit hic noſter, tum Caeſar ipſe libro I. de bello ciuili queritur his uerbis: quae, non ut impreſſa ſunt, ſed, ut cenſeo eſſe corrigenda, recitabo. Decurritur, inquit, ad illud extremum, atque ultimum ſenatuſconſultum, quo, niſi paene in ipſo urbis incendio, atque deſperationes omnium ſaluti, latorum audacia numquam ante deſcenſum eſt: Dent operam conſules, praetores, tribuni pl. quiq. proconſules ad urbem ſunt, ne quid reſpublica detrimenti capiat. Curauit enim Pompeius ita decerni, quo grauior Caeſari, quaſi domeſticae ſeditionis auctori, quaereretur inuidia. legimus etiam, non utrique conſuli, ſed alteri tantum hanc poteſtatem fuiſſe delatam, ut in Gracchano tumultu, cum decreuit ſenatus, ut L. Opimius conſul uideret, ne quid reſpublica detrimenti caperet. quod non conſuetudinis, ſed temporis cauſſa factum eſt: aberat enim alter conſul Q. Fabius Maximus; ut quidem ego exiſtimo: exiſtimo autem propter eam cauſſam; quia, quo anno C. Gracchus eſt interfectus, nullam Fabij conſulis actionem urbanam neque Plutarchus narrat, neque Appianus, neque Aſconius, neque omnino quiſquam. tantum de Opimio meminerunt. ut abfuiſſe magnam anni partem ueriſimile ſit, eoq. magis, quod Allobroges, & Bituitum Auernorum regem ab eo conſule deuictum eſſe L. Florus ex Liuio colligit. Vni etiam Pompeio ſummam poteſtatem ſenatuſconſulto traditam, quo anno ſolus ipſe conſul tertium conſulatum geſſit, ex oratione Miloniana cognouimus. quamquam, cum ſenatuſconſultum illud eſt factum, conſulem nōdum fuiſſe Pompeium, ſed proconſulē ad urbem, Pedianus tradit; neque uni ſummum ius eſſe permiſſum, ſed interregi etiam, & tribunis pl. & ſane, cum creati nondum neque conſules eſſent, neque praetores, interregem in eo ſenatuſconſulto primum nominari, deinde tribunos

pl. tertio

pl. tertio loco ipſum Pompeium, qui proconſul ad urbem erat, aequum fuit: ſicuti factum eſt. cum uero conſul ſine collega creatus Pompeius eſſet, ad eum poteſtas illa, ut ad maximum magiſtratum, transferri tota uiſa eſt: itaque & leges tulit; & M. Coelio tribuno pl. obſiſtere conanti, arma minatus eſt; & armatos homines in foro, atque in omnibus templis, quae circa forum ſunt, ad cohibendos Clodianae factionis impetus, & omnino ad omnem uim repellendam collocauit. ipſe, cum Milonis iudicium exerceretur, cuius cauſſa praeſidia in foro & ad omnes fori aditus diſpoſuerat armatis copiis circumfuſus pro aerario ſedit. ut ſummam poteſtatem ſenatuſconſulto permiſſam unus adminiſtrare uideretur, non ſolum ſine interrege, qui iam nullus erat, ſed etiam ſine tribunis pl. tametſi in illo ſenatuſconſulto nominatis. quod in ea oratione Cicero ſignificat. Illud mihi uideor animaduertiſſe, huiuſmodi ſenatuſcōſulta paene ſemper ciuiliū diſcordiarum & inteſtini diſſidij cauſſa eſſe facta: cum domeſtica mala, quae fere haud paullo plus habent periculi, quam externa, hoc maxime remedio ſanari poſſe ſenatus putaret, ſi unico ſenatuſconſulto totam rempublicam conſulibus commendaret: uno enim uerſiculo, ut ait Cicero, ſatis armati conſules erant, etiam nullis armis datis. hoc Cicero confirmat in II. Philippica, cum ait: In te, M. Antoni, decreuit ſenatus, quod in hoſtem togatum decerni eſt ſolitum more maiorum. Et in eadem paullo poſt, omnes, contra quos id decretum eſt, interfectos ſignificat his uerbis: Tum illud, multis ante tentatis, neceſſario tibi uulnus inflictum, quod paucis ante te; quorum incolumis fuit nemo. Hanc autem poteſtatem Opimio conſuli primum eſſe permiſſam, Plutarchus tradidit. quod, ſi generaliter dictum accipias, falſum eſt. nam multis ante annis, atque adeo aetatibus, cum Hernici, Sp. Furium conſulem a Veientibus acie fuſum, cum exercitu obſideri nunciaſſent, tantum terrorem incuſſere patribus, ut, quae forma ſenatuſconſulti ultimae ſemper neceſſitatis habita eſt, Poſtumio alteri conſuli negotium daretur, uideret ne quid reſpublica detrimenti caperet. Haec Liuius. Plutarchum autem ſic a mendacio tuebimur. primum fuiſſe Opimium dicemus, cui aduerſus ciues poteſtas dictatoris data ſit. qua ille ita eſt uſus, ut non modo C. Sempronium Gracchum tribunum pl. & Q. Ful-

uium Flaccum conſularem, ſeditionis auctores, ſed omnino ad tria millia ciuium occiderit. Neque uero ciuiles diſcordiae, praeſertim quae ad ſanguinem caedemq. peruenerint, ante dictaturam in republica ſunt exortae, ſed ita multo poſt, ut a dictatura T. Largij Flaui (is enim primus dictator eſt dictus) ad Q. Opimium conſulem, cui primum in ciuili ſeditione ſenatus cõmiſit, ut uideret, ne quid reſpublica detrimenti caperet, anni numerentur CCCLXXVII. quo minus periculi ab externis hoſtibus eſſe coepit, eo plus inter ciues diſcordiae. quae fere humanarum rerum ratio, & natura eſt; ut conſiſtere numquam poſſint. bella dum geruntur, non facile ſeditiones in urbibus exſiſtunt: ubi ſublata ſunt, otium & copia diſcordiam parit. propterea, quamdiu gerendis bellis occupata Roma fuit, nõ magnopere ſeditionibus laborauit. euerſa Carthagine, & omni prorſus hoſtili metu ſublato, ſeditiones illico ſunt exortae, & eiuſmodi quidem, ut ad ſanguinẽ, & ad caedes eruperint, anno demum ab urbe condita DCXXI. itaque huiuſmodi ſenatuſconſultis ſero admodum reſpublica indiguit, tum ſcilicet, cum ciuitatis aliquam quaſi corrupti corporis partem ferro amputãdam iudicaret. ut in homine ex ignauia & nimia cibi copia, ſic in republica ex otio & nimia rerum abundantia gignuntur morbi. quod malum cum multo ante tamquam ſagax & peritus medicus Scipio Naſica proſpiceret; auctor in primis fuit, ne Carthago tolleretur; affirmans ea, quae mox euentus comprobauit: Romanis nihil eſſe timendum magis, quam ne hoſtes non haberent: cum primum ab externis bellis quieſcere coepiſſent, futurum ut domeſticis diſcordiis affligerentur: itaque non eſſe delendam eam urbem; quae etſi ſaepe foedus frangeret, ſaepe bella renouaret, id ipſum tamen eſſe ſaluberrimum: quando, ne per otium Romana uirtus hebeſceret, exerceri eam aſſidue, & tamquam ad cotem acui neceſſe eſſet. o te nimium ſapientem, nimium uera praedicentem Scipio Naſica. tu tuis ciuibus, ut Caſſandra ſuis olim, fata concinebas. nec tibi tamen magis, quam illi, fides habita eſt. hinc Gracchorum illae contra ſenatum acerbiſſimae contentiones; quae iuſtam extremi ſenatuſconſulti cauſſam attulerunt: hinc Sullana bella: hinc ad extremum Caeſaris & Pompeij pernicioſa Reipublicae diſcordia. Sed longius fortaſſe pro-

uectus

uectus ſum, quam res ipſa patitur. quamquam cur non patitur? an euenta ſimul cum cauſſis intelligere inutile eſt? modice tamen digrediar, nec niſi in ea, quae connexa ex aliqua parte cum argumento cohaerebunt. quod cum faciam, non omnino mihi uidebor aberrare. Sed reliqua perſequamur. Senatuſconſulto poteſtas uni permittebatur abſoluta, cum dictatorem dici ſenatus iubebat. nam, etſi dictatorem non ſenatus ipſe creabat, ſed is, qui ſummus erat in urbe magiſtratus: tamen, quia, dictatorem qui dicebat, dicendi poteſtatem a ſenatu accipiebat; ſenatuſconſulto dictatorem fuiſſe dictum, poſſumus intelligere. Summum autem & liberum imperium penes dictatorem fuiſſe, ignorare opinor neminem: neque tamen eſt hic narrandi locus. petat haec, qui cupit, a libro de Magiſtratibus inſcripto. Videtur etiam, in illis ſenatuſconſultis, quibus leges tollebantur, poteſtas fuiſſe, non abſoluta quidem ad omnia, ut in illis ſenatuſcõſultis, quibus cauere magiſtratus, ne quid reſpublica detrimenti caperet, iubebantur; ſed abſoluta tamen, quod ad eam rem attinebat, cuius rei cauſſa facta erant. itaque multas leges uno ſenatuſconſulto, atque uno uerſiculo, ut inquit Cicero de legibus, puncto temporis ſublatas eſſe legimus, ut L. Marcio, Sex. Iulio conſulibus eas, quas M. Liuius Druſus tribunus pl. tulerat: decretum eſt enim, contra auſpicia eſſe latas, neque iis populum teneri: & Q. Caecilio, M. Iunio conſulibus eas omnes, quae militiae ſtipendia minuebant, ideo abrogari placere, quia rem militarem impedire. Cuius fere generis uidentur fuiſſe & illa ſenatuſconſulta, quae legibus aliquem ſoluebant: quodam enim modo tolli leges uidentur, cum aliquid alicui praeter leges conceditur: ut, cum ſenatus P. Scipionem, aut cum Cn. Pompeium legibus ſoluit, quo maturius, quam per leges licebat, conſules fieri poſſent. quamquam & ſine ſenatuſconſulto lege ad populum lata ſolui legibus licebat. qua de re in libro de Legibus agetur. At, quibus ſenatuſconſultis hoſtis aliquis iudicabatur, non & in illis abſoluta poteſtas erat? erat ſane: non enim ij, qui eiuſmodi ſenatuſconſulto eſſent condemnati, prouocationem ad ullum magiſtratum, aut ad populum habebant: nec erat, ut ſenatus iudicium infirmare poſſent. de refectione tamen eorundem magiſtratuum ſenatuſconſulta huius generis leuia & irrita fuiſ-

ſe uideo; ut, cum conſulibus App. Claudio & L. Quinctio Cincinnato, in reliquum magiſtratus continuari, & eoſdem tribunos pl. refici ſenatus uetuit: idq. ſi fieret, contra rempublicam eſſe iudicauit. quod a tribunis neglectum eſt: qui reclamantibus conſulibus refecti ſunt. neque tamen propterea ſenatus ulla grauior actio aut animaduerſio fuit; puto, ne plebs irritata pernicioſam ſeditionem excitaret. Quattuor omnino ſenatuſconſulta poſuimus; id, quo reſpublica magiſtratibus committebatur; id, quo dictator dici iubebatur; id, quo leges tollebantur; id, quo quis ob ſcelerate facta hoſtis iudicabatur. primis duobus abſolutam poteſtatem non ipſe tibi ſenatus aſſumebat, ſed alteri dabat. duobus extremis non dabat, ſed aſſumebat, uel aſſumpta potius utebatur. Haec de abſoluta ſenatuſconſulti poteſtate. reliquum eſt, ut deinceps de definita diſſeramus. Senatuſconſultum definitae poteſtatis ſi cum lege iungebatur, ſuas quaſi uires augebat, &, quod in eo fuerat definitum, abſolutum fiebat: ſi legis auxilio carebat; ut ſaepe accidit, cum uoluntas plebis a ſenatus iudicio diſcreparet; non ſolum minus habebat ponderis, quam ſi cum lege con iungeretur, ſed minus etiam, quam lex. itaque C. Flaminius tribunus pl. legem agrariã aliquot annis ante ſecundum Punicum bellum tulit inuito ſenatu. neque ſolum tribuni pl. ſed conſules etiam, qui patroni ſenatus habebantur, contra ſenatus uoluntatem ſine ſenatuſconſulto ſaepe leges tulerunt: cuiuſmodi fuiſſe illas conſtat, quas diuerſis temporibus a tribus Valeriis latas, Publio, Lucio, Marco ex Cicerone, Liuio, Dionyſio, Plutarcho didicimus Caius etiam Caeſar, omiſſo ſenatuſconſulto, lege Vatinia ciſalpinam Galliam cum Illyrico adminiſtrandam accepit: cum in lege tantum eſſe poſitum intelligeret, ut ſenatuſconſulto non egeret. quod & ſenatus iudicio ita eſſe declaratum eſt: qui mox & comatam illi Galliam attribuit, ueritus, ne, ſi ipſe negaſſet, populus & hanc daret. Quod ſi, cur in accipienda prouincia cum Caeſar, tum alij multi legem antepoſuerint ſenatuſcõſulto, quaerit quiſpiam: reſpondetur; quia exeuntibus in prouincias imperium tantum ſenatuſconſulto dabatur, lege autem ſimul cum imperio ſumptus. quis porro eſſe aut ita ſtultus, ut exercitum alere de ſuo uellet; aut ita opulentus, ut poſſet? hinc euenit, ut D.

Brutus,

Brutus, Galliae ciſalpinae a ſenatu praefectus, ſupra H-S quadringenties in ſtipendia militum de ſuo erogarit: quod ipſe in quadam epiſtola ad Ciceronem queritur. prouinciam enim habebat nō lege curiata, quae praefectis prouinciarum ad alendos milites ſtipendia de publico dabat, ſed ſenatuſconſulto, quo imperium quidem, ſed ſine ſtipendio dabatur. nam, cum ſenatus Caeſaris interfectoribus faueret, populus ab Antonio concitatus infenſus eſſet: Brutus, iram populi timens, deſperata lege curiata, cum eo tantum imperio, quod a ſenatum acceperat, in prouinciam propere abiit. lege autem eandem prouinciam non multo poſt Antonio Caeſaris mortem perſequenti populus tradidit. ut eodem tempore eandem prouinciam & Decimus, & Antonius alter ſenatuſconſulto, alter lege haberet. Omnino prouinciā lege habere nemo potuit, qui noluerit. militarem enim rē attingere ſine lege, ideſt ſine pecunia, quam lex dabat, qui liceret? nam, etſi App. Claudius, Publij frater, eius, qui cum Cicerone grauiſſimas inimicitias geſſit, iturum ſe in prouinciam ſine lege ſuo ſumptu confirmabat: (ſic enim tribus epiſtolis, ad Lentulum, ad Atticum, ad fratrem, ſcripſit Cicero) tamen id, non quia legē contemneret, cogitabat, ſed quia uereretur, ne perferri non poſſet, aliquo ſibi inimico tribuno pl. intercedente. nam, legis cupidum fuiſſe, indicant illa uerba in epiſtola ad Lentulum: Se ſe, ſi licitum eſſet legem curiatam ferre, ſortiturum eſſe cum collega prouinciam. eoq. clarius id conſtat, quia, licet Appius iturum ſe in prouinciam ſine lege ſuo ſumptu dictitaſſet, non iuit tamen, ſed lege perlata imperium a populo & pecuniam accepit. unde coniicis hoc, inquit aliquis? quia reuerſus e prouincia triumphum petiit; licet, accuſatus a Dolabella, ſtatim triumphi poſtulationem ad uitandam inuidiam abiecerit. in prouinciam autem ſine lege profectis, triumphum ſperare non licebat. qui probas hoc, inquit idem? nimirum teſtis locupletis auctoritate, huius inquam noſtri: ſic enim ad Atticum ſcribit: Pontinus uult ad IV. Non. Nou. triumphare. huic obuiam Cato, & Seruilius praetores aperte, & Q. Mucius trib. negant enim latum de imperio: & eſt latum hercule inſulſe. Omnes fere, in prouincias exituri, ad ſenatuſconſultum legem adiungebant; ut eſſet, unde ſtipendia legionibus perſoluerent; quibus non modo ſo-

cios ab iniuria finitimarum gentium tuerentur, ſed ipſas etiam ultro interdum bello peterent. occaſiones enim pugnandi, ut triumphi materiam, multi quaerebant. Senatuſconſulto, praeter datum imperium, etiam regendae prouinciae tempus uideo definitum; idemq. lege, cum ex ſenatuſconſulto ferretur, confirmatum. ſpatium autem illud erat annuum: de quo uetus lex Sempronia ſanxerat. ſed Caeſari contra legem Gracchi in quinquennium decreta primum Gallia eſt, mox & in alterum quinquennium ſenatuſconſulto ac lege prorogata. & ut in ſtipendia militum aerarij pecuniam ſenatus elargiri iniuſſu populi non poterat: ſic neque de agris, neque de urbibus legitimum ius habebat. ideo Thermitanis populis in Sicilia, quod ſemper in amicitia fideq. manſiſſent, nō ſenatus ſine populo urbes, agros, legesq. reddidit, ſed ſenatus quidem cenſuit, populus autem iuſſit. Vectigal etiam uictis bello gentibus non ſine populo ſenatus imponebat: ſcriptum eſt enim, Mamertinos pecuniam ex ſenatuſconſulto & lege diſſoluiſſe: & omnes Siciliae ciuitates, frumentum populo Romano ſingulis annis certo pretio uendere, ex ſenatuſconſulto, itemq. ex lege Terentia, & Caſſia eſſe iuſſas: & L. Octauio, C. Cottae conſulibus ſenatum legum dicendarum poteſtatem in locandis uini Siculi, oleiq. uectigalibus ita permiſiſſe, ut populus idem iuſſerit. quibus locis, & aliis praeterea eodem ſpectantibus, adductus ſum, in Verrem lib. III. act. 2. corruptū locum, ut opinor, emendaré. legebatur, Cū ex Sicilia, & ex legibus frumentum ei in cellam ſumere liceret. offenſus ſum, & imprimi iuſſi, Cum ex S. C. & ex legibus. quod mendum ab imperitia librariorum originem duxit. ueterem enim ſcribendi morem ignorantes, pro S. C. ſcribendum putarunt Sic, dictione contracta, quae appoſito puncto ſignificaret Sicilia. & cum ipſi repoſuiſſent Sic, alij producta dictione ſcripſerunt Sicilia. idem in Pediani libros mendum irrepſerat: quod nos impreſſione noſtra ſuſtulimus. legebatur enim in Milonianae commentario, ſic eſſe factum, pro S. C. eſſe factum. Redeo unde diuerti. Largiri de publico ſenatus ſine populo non poterat: quod contra ſine ſenatu populus poterat. itaque Caeſar in conſulatu ſuo campum Stellatem, & Campanum ſine ſenatuſconſulto plebi diuiſit, lege contentus: idemq. publicanos, in conducendis uectigalibus cu-

piditate prolapſos, tertia debitae pecuniae parte non ſenatuſconſulto, ſed lege releuauit. feciſſet enim, ſi licuiſſet, per ſenatum Caeſar, quod per populum fecit. haec enim fere uerba ſunt in ea pro Plancio. nec uero huius generis exempla deſideramus. nam & P. Clodius, Ciceronis inimicus, etiam regna latis legibus uendidit uerius, quam donauit: & multis iam annis ante Ti. Sempronius Gracchus de diuidēdis agris legem tulit ſenatu non conſulto. item frater eius C. Gracchus de coloniis deducendis, de ueſtibus publice militibus praebendis, de frumento plebi diſtribuendo, ſenatu non ſolum non decernēte, ſed etiam inuito & aduerſante, leges tulit. Illud, quod Plutarchus tradit, primo miratus ſum, Tiberio ad diuiſionem agrorum profecturo ſenatum nouenos nummos in ſingulos dies pro ſumptu decreuiſſe: quaſi & ſenatus diſtribuendae publicae pecuniae poteſtatem haberet. ſed deinde meam admirationem res ipſa ſuſtulit. nam hoc illi per populum in leui re licuiſſe, quis miretur? ſicuti etiam, cum exterarum gentium legatis munera dabantur: quod ſenatus arbitrio fiebat. non enim, ubi quid pecuniae promi ex aerario oporteret, continuo propter eam cauſſam legem ferri ex dignitate populi Romani uidebatur. In iudiciis etiam conſtituendis, aut mutandis, & omnino in hoc genere, iacebat ſenatus uoluntas ſine populi conſenſu, ideſt ſenatuſconſultum ſine lege. lex autem, non ſolum ſi ſenatuſconſulto comprobaretur, uerum etſi contra ſenatus uoluntatem lata eſſet, rata tamen habebatur. itaque quoddam ſenatuſconſultum aduerſus eos, quorum opera factum eſſet, ut iudicium publicum corrumperetur, in oratione pro Cluentio Cicero repudiat, & infirmum ſignificat, ob eam cauſſam, quia poſtea legem ex eo conſules non tuliſſent. at uero legem, qua L. Aurelius Cotta iudicia inter tres ordines communicauit, ſenatum, equites, tribunos aerarios; cum antea penes unum ordinem ſenatorium lege Cornelia fuiſſent; hanc inquam legem, quae ſenatus potentiam admodum imminuebat, latam ſine ſenatuſconſulto, latam inuito ſenatu, firmam tamen fuiſſe, & obſeruatam diligenter non ſolum reipublicae temporibus, ſed aliquandiu etiam ab ipſis imperatoribus, intelliget qui ſcripta ueterum euoluet. nec minus inuito, aut certe non fauente ſenatu, biennio poſt C. Cornelius legem tulit, ut praetores ex

edictis ſuis perpetuis ius dicerent: cum antea uarie ius dicere ſolerent. potuit igitur etiam in hoc genere populus ſine ſenatu, atque etiam contra ſenatum. leges enim contra ſenatuſconſultum latae eandem uim habuerunt, quam, ſi nullum ſenatus conſultum ante factum eſſet, habuiſſent. itaque legimus in Plinio: cum ſenatuſconſultum uetus fuiſſet, ne liceret pantheras Africanas in Italiam aduehere, Cn. Aufidium tribunum pl. contra ad populum tuliſſe, &, ut Circenſium ludorum gratiam liceret Africanas importare, lege lata permiſiſſe. Quia uero ſaepe contigit, ut cum ſenatu populus conſentiret, ideo, non quia populus ſine ſenatu non poſſet, ſed quia ſenatus & populus idem uellent, leges ex ſenatuſconſulto latas plerumque licet inuenire. quod ſi, quod ſaepe contigit, minus inter ſenatum & populum conueniret, aut etiam ſi ſenatuſconſultum obſtaret, ut in tribus legibus, Aurelia, Cornelia, Aufidia, proxime docuimus: nihilo tamen erat imbecillior lex, ſed eaſdem uires habebat, quas habuiſſet, ſi ex ſenatuſconſulto perlata eſſet, aut nullum contra ſenatuſconſultum fuiſſet. anno quidem poſt urbem conditam CCLXIII. nondum ullam legem niſi e ſenatuſconſulto fuiſſe latam, M. Minucius conſul in eo ſermone, quem de Coriolani iudicio cum tribunis pl. habuit, affirmat: neque plebem de aliqua re iudicaſſe, aut ſuffragia tuliſſe, niſi ſenatus eadem rem iam couſulta auctor fuiſſet: idq. a regibus inſtitutum, ad eam uſque diem ait conſtantiſſime ſeruatum: quod tamen in Coriolani cauſſa eſt omiſſum, ſenatu uniuerſam eius iudicandi poteſtatem plebi concedente, ne quam ſeditionem irata ſuſcitaret. ſed triennio poſt cum tribuni pl. iudicium de Coriolano factum reſcindere, & damnationem abrogare lege uellent: ſenatu contra dicente, ſine ſenatuſconſulto legem ferre noluerunt. & anno ab urbis initio CCXCVII, cum augeri tribunorum numerum, & plebs, & tribuni uehementer cuperent; tamen eam legem non prius ferre ſunt aggreſſi, quam, ut eam ferri liceret, ſenatus decreuit. ſed poſt quotidie magis ſenatus auctoritas eſt imminuta: legesq. multae ſine ſenatuſconſulto perlatae, ſenatu etiam aegre ferente, uim tamen habuerunt, & ſeruatae ſunt. Atque haec a me dicta ſint pro eo, quatenus dici opus fuit de infirmitate ſenatuſconſulti. nunc, ubi ualeret, etiam ſi lege non confirmaretur, exponemus. Multa

erant,

erant,in quibus ad ſenatuſconſultum lex non adiungebatur; ut cum de cura ſartorum tectorum alicui demandanda ſenatus decernebat,cum de ueſtitu ob calamitatem aliquam aut maerorem mutando,cum de ſupplicationis honore,aut etiam de triumpho concedendo; cum de fide aut ei danda, qui alicuius indicium maleficij deferret, aut ei, qui hoſtis eſſet; cum de magiſtratu ante diem deponendo; de comitiis producendis;de annona procuranda; de regibus appellandis; de conſulibus ad bellum mittendis; de ſupplendo exercitu; de aris, quae dedicatae eſſent iniuſſu populi, tollendis; de religionibus tuendis; de ſalute bene meriti ciuis exteris gentibus cōmendanda; de iure legationis liberae tribuendo,aut de legatis legendis;de itinere ab iis, qui in prouinciam reipublicae cauſſa irent, mutando; de laudandis iis,aut ornandis, qui aliquid pro republica feciſſent; aut, qui contra, puniendis; de feriis Latinis; de legatis exterarum nationum donandis;de curatione uiarum;de uſurarum modo; & ſi qua praeterea ſunt: ſunt enim multa. neque tamen in huiuſmodi rebus propriam fuiſſe,& ſingularem dico ſenatus potentiam,populum nihil iuris habuiſſe: ſed hoc dico,uolente,& permittente populo inſtitutum,atque obſeruatum, ut per ſenatum ea tranſigerentur. quod tamen quaſi legitimum ius, diuturna conſuetudine confirmatum, aliquando populus, per improbum tribunum inductus, arripuit. de quo Vatinium Cicero aſpere & acerbe in oratione exagitat. ſed hoc non magnopere uſitatum, & tamquam extra ordinem fuit. Accidit etiam interdum, ut aliquid ex eo genere, quo de genere multa enumerauimus, neque a ſolo ſenatu cenſeretur; neque a ſolo populo iuberetur; credo, quod momenti res eſſet paullo maioris, quam ſoleret; ut extraordinaria poteſtate curanda uideretur: ſicuti P. Lentulo, Q. Metello cos. cum ex ſenatuſconſulto perlata lex eſt, ut Pompeio per quinquennium poteſtas omnis rei frumentariae toto orbe terrarum traderetur. &, ut hoc extraordinarium fuit,ſic illud,quod in epiſtola ad Q. Ciceronem legimus, pecuniam Pompeio in rem frumentariam ſenatuſconſulto decretam: cum erogare publicam pecuniam, ut iam diximus, non ſenatus, ſed populus ſoleret. quod tamen permiſſu populi factum eſſe non dubitamus. iam enim ex ſenatuſconſulto perlata lex erat de Pompeio rei fru-

mentariae praeficiendo : in qua ita ſcriptum licet opinari, ut ad eam curationem tantum ei daretur pecuniae, quantum ſenatus decreuiſſet. ut in hac re duo ſenatuſconſulta facta fuerint, alterum ante legem de Pompeio deligendo, ex quo perlata lex eſt; alterum poſt legem de pecunia tribuenda, quod ex ipſa lege factum eſt. Fiebant etiam de priuata re ſenatuſconſulta, raro, ſed fiebant tamen: quale illud, quod in heredes C. Vennonij factum fuiſſe Cicero docet libro XIII. epiſt. quae Familiares dicuntur: & illud, quo libera legatio decernebatur: hoc enim genus legationum non niſi priuatae rei cauſſa a ciuibus petebatur. & cum ſenatus decreuit, ut L. Vettius, quod confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe, in uincula coniiceretur. Senatuſconſultum differre a ſenatus decreto, & decretum conſulti eſſe particulam quandam, putabat Aelius Gallus: ſic enim ſcribit Feſtus. ego autem exiſtimo equidem in uno ſenatuſconſulto multa interdum fuiſſe capita, & unumquodque caput decreti nomine appellatum, neque ſolum decreti, ſed etiam conſulti; ut in illo ſenatuſconſulto ſatis manifeſte patet, de quo in epiſtola M. Coelij deſcripto ſupra meminimus: ſed hanc tamen diſtinctionem in hiſtorijs, aut omnino in ullo libro nondum obſeruaui. neminem enim uideo ita locutum, ut diceret, in illo ſenatuſconſulti decreto. quin pro ipſo ſenatuſconſulto decretum ſaepiſſime uſurpatum inuenio. neque ratio repugnat. nihil eſt enim aliud ſenatuſconſultum, niſi id, quod ſenatus decernit. itaque & decretum, & ſenatuſconſultum de eadem re Cicero uocat. nam in oratione pro Sextio: Quis, inquit, umquam conſul ſenatum ipſius decretis parere prohibuit? at in Piſonem: Omitto illud, conſulem edicere, ut ſenatus ſenatuſconſulto ne obtemperet. Eſt tamen haec differentia; quod, etſi pro ſenatuſconſulto, non tamen pro quouis ſenatuſconſulto ponitur decretum, ſed pro eo tantum, quod aut unius hominis cauſſa factum ſit, aut, ſi ad plures pertineat, minime tamen ad uniuerſam rempublicã ſpectet. & ut ſenatuſconſultum ſaepius de communi, quam de priuata re dicitur: ſic decretum ſaepius de priuata, quam de communi, uel potius de communi numquam, ſemper de priuata. numquam enim inuenias, ſenatus decretum de ambitu factum eſt, aut de iudiciis, aut de creditis pecuniis; quae generatim ad

omnes

omnes pertinent; ſed ſenatuſconſultum : decretum autem uel de uno tantũ dici uideas, ut in oratione poſt reditũ in ſenatu, Immẽſum quiddã eſt, atque infinitũ, quod huic ordini debemus, a quo ſaepe magnificẽtiſſimis decretis ſumus honeſtati. uel de duobus, ut in Suetonio, Senatus decreto tribunus pl. Metellus Nepos, & praetor Caeſar adminiſtratione reipublicae ſummouẽtur: uel ita de pluribus, ut particulare ſit : ut de Buthrotia ciuitate libro ad Atticum XVI. Decreta conſulum de Caeſaris actis. erant enim acta Caeſaris, beneficia aut in hunc & illum hominem collata, aut in hanc & illam ciuitatem. Et ibidem paullo poſt, Decretum conſules ſecundum Buthrotios fecerunt. itaque decretum numquam de publica re dici, ſed aliquanto contractius eſſe, quam ſenatuſconſultum, uere diximus: cum tamen ſenatuſconſultum & de priuata re non numquam dici ſupra docuerim. fiebat autem utrumque per diſceſſionem ſenatorum: &, quod pluribus uiſum erat, id aut ſenatuſconſultum, aut decretum dicebatur, diuerſo nomine, non quod diuerſe fierent, ſed quod diuerſa res eſſet, cuius cauſſa fieret; cum ſenatuſconſultum modo de publica, modo etiam de priuata, decretum autem de publica numquam, ſed de priuata ſemper fieret. Differunt etiam in hoc, quod, quemadmodum ſenatuſconſultum, ſi res, de qua fit, ſpectatur, latius eſt, quam decretum; fit enim, ut ſaepe iam dixi, tum de publica, tum de priuata; cum decretum de priuata tantum fiat: ſic, ſi, a quibus fiat, conſideratur; anguſtius quodam modo uidetur, quam decretum. fit enim a ſenatu tantum ſenatuſconſultum: at decretum & a ſenatu, & ab alio ordine, neque ſolum a paucis, ſed etiam ab uno : a ſenatu, ut ex eo loco patet, quem ex oratione poſt reditum proxime recitauimus: neque plura congerenda ſunt exempla: nam in hoc cum ſenatuſconſulto conſentit: nos autem id, in quo diſſentit, quaerimus. ab alio ordine, ut in oratione pro domo ſua, cuius ſententiae uerba iam poſuimus: & ad Atticum lib. IX. Volet, inquit, Augurum decretum; & pro Sex. Roſcio, Decurionum decretum fit, ut Decẽprimi ad Sullam proficiſcantur. &, Pontificum decreta, ſaepe legimus. ab uno, ut exemplum declarat, ex oratione pro Milone, de Cn. Pompeij decreto : & Philippica I. Ne qua tabula poſt Idus Martias ullius decreti Caeſaris, aut beneficij figeretur. de-

cretum autem praetoris, millies inuenimus. & apud iuriſconſultos, Imperatoris decretum, Principis decretum, Iudicis decretum. Reliquum eſt, ut, in quo ſenatus auctoritas a ſenatuſconſulto differat, oſtendamus. Differt autem, ut iam ſignificauimus, in hoc, quia ſenatuſconſultum id erat, cui cum nemo interceſſiſſet, perficiebatur ea res, qua de ſcriptum erat. at ſenatus auctoritas erat illa quidem uoluntas, & ſententia ſenatus, ſed aliquo intercedente debilitata uim ſenatuſconſulti non habebat: neque enim parebat ei quiſquam; neque ei, qui non paruiſſet, poena erat. perſcribebatur tamen in publicis tabulis; ut, quid eo die ſenatus cenſuſſet, appareret. nam illud in epiſtola ad Lentulum, His de rebus ſenatus auctoritas grauiſſima interceſſerat: cui cum Cato, & Caninius interceſſiſſent; tamen eſt perſcripta: ſic eſt accipiendum, non Catonem, & Caninium tribunos pl. interceſſiſſe, ne fieret ſenatuſconſultum: (non enim ſenatuſconſultum fieri ſolebat de eo, quod propoſitum frequens ſenatus improbauerat, ſed de eo, quod frequens probauerat: hic autem, cum dicit, Senatus auctoritas grauiſſima, intelligit ſententiam illam Bibuli de tribus legatis, quam frequens ſenatus improbauerat) ſed interceſſiſſe, ne ſenatus auctoritas perſcriberetur. quod cum ipſa uerba declarant: tum in alia ad eundem epiſtola eſt quaedam quaſi conſentiens ſignificatio, his uerbis: Senatuſconſultum nullum exſtat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta ſit; eaque, quae de ea ſcripta eſt, auctoritas, cui ſcis interceſſum eſſe, tantam uim habet, ut magis iratorum hominum ſtudium, quam conſtantis ſenatus conſilium eſſe uideatur. dupliciter enim Cicero liberam eſſe Lentulo reducendi regis poteſtatem oſtendit, uno modo, cum reductionem illi nullo ſenatuſconſulto eſſe ademptam dicit; altero, cum eam ipſam ſenatus auctoritatem, quae de ea ſcripta eſt, ut ne quis omnino regem reduceret, infirmam ſignificat, infirmam inquam non ob eam cauſſam, quia non ſenatuſconſultum ſit, ſed ſenatus auctoritas, (neque enim haec una ſenatus auctoritas, cuius hic mentio fit, hoc habebat proprium, ut ſenatuſconſulti ui careret; ſed erat omnibus ſenatus auctoritatibus communis & aequa condicio, ut ad rem perficiendam ponderis nihil haberent, tantum ad teſtificandam ſenatus ſententiam ualerent) uerum ideo

infirmam,

infirmam, tum quia interceſſionem paſſa ſit, tum quia magis iratorum hominum ſtudium, quam conſtantis ſenatus conſilium, praeſeferat. apparet enim ita ſenatum cenſuiſſe, non conſilio adductum, ſed iratum regi, quia non nullorum animos largitione corrumperet. In quo illud eſt notandum, interceſſionis non eam rationem eſſe habitam in ſenatus auctoritate, quae habebatur in ſenatuſconſulto: ſiquidem, cum tribunus pl. intercedebat, ne fieret ſenatuſconſultum; non fiebat: cum intercedebat idem, ne perſcriberetur ſenatus auctoritas; perſcribebatur tamen. Et dicebatur Senatus auctoritas, quia uoluiſſet quidē, & auctor fuiſſet ſenatus, ut ſenatuſconſultum fieret, ſed, intercedente tribuno, non potuiſſet. neque tamen ſenatus auctoritas ea ſola dicebatur, quae, cum frequens ſenatus aliquid probauerat, ob interceſſionem ſenatuſconſultum eſſe non potuerat; ſed ea quoque, quae, frequenti ſenatu aliquid improbante, omnino, etiam nemine intercedente, ſenatuſconſultum eſſe non poterat. non enim, cum propoſita ſententia improbaretur, ſed cum probaretur, ſenatuſconſulta fieri ſolebant. in hac autem ad Lentulum epiſtola, de improbata Bibuli ſententia, quam de tribus legatis dixerat, niſi me fallit opinio, ſermo eſt.

Qvoniam ſpectandi locum ſenatores in imis gradibus ante omnes habuerunt;quod inſtituere curules aediles, cenſorũ iuſſu, Atilius Serranus, & L. Scribonius Libo: fecit ſua lege L. Roſcius Otho, Ciceronis aetate, alteram in populo diſtinctionem. tulit enim, ut equeſter ordo ſeorſum a plebe in x i v. gradibus ſederet, ijs tamen equitibus exceptis, qui ſiue ſuo, ſiue fortunae uitio decoxiſſent. cui generi certum locum aſſignauit,poena irrogata, ſi in x i v. ſediſſent. hinc illud in Antonium, oratione i i. Tenes ne memoria, te praetextatum decoxiſſe? patris, inquies, iſta culpa eſt. concedo: illud tamen audaciae tuae,quod ſediſti in x i v: cum eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus; quamuis quis fortunae uitio, non ſuo, decoxiſſet. Primum igitur ſenatores in ſedibus circo proximis conſidebant. ſecundo loco proxime ſediſſe equites putabam, cum, exceptis ſenatoribus, & magiſtratibus, dignitate anteirent: ſed a Cornelio Tacito monitus opinionem mutaui. is enim, ſediſſe quidem in x i v. ordinibus equites, narrat, non tamen ante plebem, ſed confuſe, tantum ut x i v. ordines haberent. Nero, inquit libro x v, equitum Romanorum locos ſedilibus plebis ante poſuit apud circum. nam ad eam diem indiſcreti ibant: quia lex Roſcia nihil, niſi de x i v. ordinibus, ſanxit.

Et:

Item illa C. Caſſii tribunicia, ut ordinem ſenatorium amitteret is, quem populus damnaſſet, cui ue imperium abrogaſſet. Quoniam autem poteſtatem ſoluendi legibus ſenatus habebat; C. Cornelius eam poteſtatem lege paullulum imminuit: tulit enim, ne quis in ſenatu, niſi c c ſenatores affuiſſent, legibus ſolueretur; ne ue quis, cum ſolutus eſſet, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. quae duo capita neque omnino e ſenatus, neque e populi uoluntate utraque fuerunt,ſed primũ pro populo, alterum pro ſenatu. inuitis tamen optimatibus, ut Pedianus ait, lata lex eſt; qui uel pauci gratificari ſolebant.

Et:

Ac primum,quod in Gracchorum uita Plutarchus tradidit, legem a C. Graccho eſſe latam, ut c c c equites ſimul cum c c c

K ſenatori-

ſenatoribus iudicarent, id ego (pace tanti uiri dixerim) falſum eſſe iudico. non enim lege Gracchi equites cum ſenatoribus, ſed ſoli equites rem iudiciariam adminiſtrarunt. probatur antiquorum exemplis. nam Paterculus, ubi leges C. Grarchi com memorat, Dabat, inquit, ciuitatem omnibus Italis: extendebat eam paene uſque ad alpes: diuidebat agros: uetabat quem quam ciuem plus D iugeribus habere: noua conſtituebat portoria: nouis colonijs replebat prouincias: iudicia a ſenatu transferebat ad equites: frumentum plebi dari inſtituerat: nihil immo tum, nihil tranquillum, nihil denique in eodem ſtatu relinquebat. Satis plane loquitur. non dicit, communicata inter equites & ſenatores iudicia, ſed a ſenatu ad equeſtrem ordinem tranſlata. Et idem infra: Tribunatum inijt M. Liuius Druſus: qui cum ſenatui priſcum reſtituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinem; (quippe eam poteſtatem nacti equites Gracchanis legibus, cum in multos clariſſimos, atque innocentiſſimos uiros ſaeuiſſent, tum P. Rutilium, uirum non ſaeculi ſui, ſed omnis aeui optimum, interrogatum lege repetundarum, maximo cum gemitu ciuitatis damnauerant) in ijs ipſis, quae pro ſenatu moliebatur, ſenatum habuit aduerſarium. Et infra, Per idem tempus Cotta iudicandi munus, quod C. Gracchus ereptum ſenatui ad equites, Sulla ab illis ad ſenatum tranſtulerat, aequaliter inter utrumque ordinem partitus eſt. Haec ille: quae Pedianus in commentario Diuinationis confirmat his uerbis: C. Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent. iudicauerunt per annos X L, ſine infamia. poſt uictor Sulla leges tulerat, ut ſenatorius ordo iudicaret: & iudicarunt per X annos, turpiter. Et in eodem commentario, infra: Rutilium Rufum, quod in Aſia cum praetore ſuo conſenſiſſet, ne publicani aliquid agerent in prouincia ſua, equites Romani, qui tum iudicabant, damnarunt. Quod ſi quis in tuenda Plutarchi cauſſa ita pertinax eſt, ut Velleij, & Pediani teſtimonio ſtandum neget; uel quod de ſolis equitibus non ſatis aperte loqui uideantur; uel quod ipſi quoque falli, ut homines, alucinariq. potuerint: audiat Appiani uerba: quae, ut ego ſtatuo, Plutarchum manifeſte condemnant. is igitur libro primo ſic: M. Liuius Druſus tribunus pl. ſenatum, & ordinem eque-

ſtrem,

ſtrem, iudiciorum cauſſa, quae adempta ſenatui, & equitibus tradita fuerant, diſſidentes, lege conciliare, & ad concordiam perducere conatus eſt: itaque tulit ad populum, ut ad utrumque ordinem cognitio cauſſarum pertineret. ſed, quoniam, ob ſuperiorum temporum diſcordias, numerus ſenatorum ad ccc redactus erat; perſuaſit equitibus, ut de ſuo ordine totidem legerent, ne in iudicijs numero inferiores eſſent. quid apertius? non enim tribus aut quattuor uerbis rem obſcure ſignificat, ſed ita copioſe, ita non ambigue declarat, ut de illius ſententia dubitare, niſi qui nodum in ſcyrpo uelit quaerere, nemo poſſit. quid opus fuit, legem a Druſo ferri de communicandis inter duos ordines iudicijs, ſi, quod ait Plutarchus, eiuſdem ſententiae legem C. Gracchus ante pertulerat? praeſertim cum, eam fuiſſe abrogatam, nemo dicat. Accedit ad haec Liuij teſtimonium: cuius in epitome lib. LXX ſcriptum eſt. P. Rutilius, uir ſummae innocentiae, qui legatus Q. Mucij proconſulis a publicanorum iniurijs Aſiam defenderat, inuiſus equeſtri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exſulium miſſus eſt. Et ibidem: Senatus, cum impotentiam equeſtris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet, omni ui niti coepit, ut ad ſe iudicia transferrentur. Et libro ſequenti: M. Liuius Druſus tribunus pl. legem tulit, ut aequa parte iudicia penes ſenatum & equeſtrem ordinem eſſent. Age, falſus teſtis Velleius, leuis Aſconius, Appianus mendax, uanus, & futilis Liuius: quid de Cicerone? an ipſum quoque prae Plutarcho nihil putabimus? nemo eſt, opinor, qui non illum grauem, & certum ueritatis auctorem ducat, praeſertim in ratione iudiciaria; in qua ita uerſabatur, ut excelleret. quid igitur hic ait? ante bellum Italicum numquam equites cum ſenatoribus iudicaſſe. quo patet, Gracchi legem de ſolis equitibus fuiſſe. uerba ipſa recitabimus: ne nobis, quod aiunt, ſine pignore credatur. in oratione pro C. Cornelio, cuius inter Pediani commentarios fragmenta quaedam ſunt, ita ſcriptum eſt: Memoria teneo, cum primum ſenatores cum equitibus Romanis lege Plotia iudicarent, hominem dijs ac nobilitati perinuiſum, Cn. Pompeium cauſſam lege Varia de maieſtate dixiſſe. Cum primum, dicit. ex quo ſatis liquet, lege Gracchi, quae multis ante annis lata erat, nullam

in iudicijs equitum & ſenatorum ſocietatem fuiſſe. quod ipſum interpres eorum uerborum Pedianus confirmat. adſcribit enim haec: M. Plautius Siluanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. ſecundo anno belli Italici, cum equeſter ordo in iudicijs dominaretur, legem tulit adiuuantibus nobilibus: quae lex uim eam habuit, quam Cicero ſignificat. nam ex ea lege tribus ſingulae e ſuo numero quinos denos creabant, qui eo anno iudicarent. ex eo factum eſt, ut ſenatores quoq. in eo numero eſſent, & quidam etiam ex ipſa plebe. Et in ea pro Scauro: Reus eſt factus a Q. Seruilio Caepione lege Seruilia, cum iudicia penes equeſtrem ordinem eſſent. non obſcure ſignificat ſolos equites iudicaſſe. quod & Pedianus demonſtrat, qui ſubſcribit haec: Scaurus tanta fuit conſtantia, & animi magnitudine, ut Caepionem contra reum detulerit, & breuiore die inquiſitionis accepta, effecerit, ut ille prior cauſſam diceret; Marcum quoque Druſum tribunum pl. cohortatus ſit, ut iudicia commutaret. quid eſt, Iudicia commutaret? nempe id, quod iam ex Appiano recitauimus; ne ſolis equitibus iudicandi poteſtatem relinqueret. Eodemq. referenda ſunt illa uerba in Bruto: Equeſtrem ordinem C. Seruilius Glaucia beneficio legis deuinxerat. Sequor igitur libentius ego quidem auctorem in hac re Ciceronem, quam Plutarchum: primum, quod in rebus Romanis homini potius Romano, quam Graeco, credendum eſt: deinde, quod ab aetate C. Gracchi propius abfuit, quam Plutarchus: poſtremo, quod, iudiciorum peritiſſimus cum eſſet, ueteres leges minus ei cognitas fuiſſe ueriſimile non eſt. Atque haec de Plutarcho. nam locum in epitome Liuiana, ex quo uidetur idem Liuio placuiſſe, mendoſum libenter exiſtimauerim: ut homini parcam, alioqui Romanarum rerum peritiſſimo. iam enim, ante legem Plotiam numquam cum ſenatoribus equites iudicaſſe, Cicerone teſte, ut alia omittam argumenta, probatum eſt. & ipſum quoque Liuium idem ſenſiſſe, indicare uidentur illa, quae iam recitaui, ex epitome, lib. LXX. Venio ad Pedianum: qui & ipſe, non ut Plutarchus, in genere iudicum, ſed in legum ordine, ac numero peccauit. is in commentario Diuinationis ita ſcripſit: C. Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent. iudicauerunt per annos XL, ſine infamia.

poſt

poſt uictor Sulla legem tulerat, ut ſenatorius ordo iudicaret: & iudicauit per decem annos, turpiter. Haec, ſi legum ſententiam conſideres, uera ſunt. nam & equites lege Gracchi, ut iam diximus, & ſenatores lege Sullae iudicarunt. itaque eadem ſunt a nobis ſupra recitata, ut probaremus illud contra Plutarchum de ſolis equitibus lege Gracchi iudicantibus. ſin ordinem, ac numerum legum ſpectes; falſa Pedianus narrat. non enim poſt legem Gracchi ſecuta proxime eſt lex Sullae, ſed lex Caepionis, & deinde Druſi, poſt Siluani, poſtremo Sullae. Druſi autem lege, quae fuit eadem cum Caepionis lege, eo ipſo, quo lata eſt, anno ſublata, rurſus lege Sempronia per annum ſoli equites iudicarunt. multos ab equitibus, lege Varia de maieſtate accuſatos, Appianus aſſerit eſſe condemnatos. anno poſt ſucceſſit Plotia: & Plotiam tum denique Sullae lex conſecuta. quare culpam Pediani, non uideo, qui liceat excuſare; qui equites dicat lege C. Gracchi per annos XL, hoceſt ad L. Sullae dictaturam, iudicaſſe: cum tantum uſque ad eum annum ſoli ea lege iudicauerint, quo M. Plautius Siluanus tribunus pl. (legem enim Liuiam, quae ſtatim, ut diximus, ſublata eſt, omitto) ad populum tulit, ut ſingulae tribus quinos denos e ſuo numero crearent iudiciorum cauſſa, eosq. non uno ex ordine, ſed ex omnibus, hoceſt ſenatorio, equeſtri, ipſa plebe. quod ſi generatim dixiſſet, nulla Gracchanae legis mentione facta, equites per annos XL iudicaſſe: uere dixiſſet. liceret enim intelligere, id quod res eſt, equites modo ſolos lege Gracchi, modo cum ſenatu, atque etiam cum plebeijs hominibus lege Plotia, iudicaſſe. ad quam ſententiam referendum eſt illud Ciceronis in II. in Verrem actione: Cognoſcet ex me populus R. quid ſit, quamobrem, cum equeſter ordo iudicaret, annos prope L continuos nullo iudice equite Romano iudicante ne tenuiſſima quidem ſuſpicio acceptae pecuniae ob rem iudicandam conſtituta ſit. Quo loco fortaſſe adductus eſt Pedianus, ut ſolos equites Gracchi lege uſque ad Sullam dictatorem iudicaſſe crederet. qui cum explanat illud, Annos prope L continuos, ait: Tanto enim fere tempore equeſter ordo lege Sempronia iudicauit: cum Cicero, ut opinio mea fert, equites quidem iudicaſſe dicat uſque ad Sullā dictatorem, nō tamen de ſolis equitibus, ut Gracchi lex iuſſe-

rat,

rat, ſed & de ſolis equitibus primum, & mox de equitibus una cum ſenatoribus, alijsq. etiam ex ipſa plebe, iudicantibus ſignificet: quod lege Plotia cautum erat. Pedianum autem ſatis aperte de uno ordine equeſtri, per annos XL iudicante, locutum eſſe, tum ea, quae proxime recitaui, uerba demonſtrant, tum etiam illa, quae in eiuſdem commentarij ſcripſit argumento: quae ſunt haec: Agitur cauſſa ſenatoriis iudicijs in inuidia apud populum conſtitutis, flagitante plebe iudicia equeſtris ordinis; quae fere ante annos X Sulla ſuſtulerat. uocat iudicia equeſtris ordinis ea, quae Sulla ſuſtulit: cum non unius equeſtris ordinis, ſed omnium ordinum iudicia fuerint: ſiquidem, ut omnibus ordinibus iudicandi poteſtas daretur, lex Plotia ſanxerat. quod ſi quis dixerit, fieri poſſe, ut, Plotia lege ante Sullam dictatorem abrogata, rurſus Gracchi lex reſtituta ſit; ideoq. Sullam, lege Gracchi poſtea ſublata, equeſtris ordinis iudicia ſuſtuliſſe: hic tamen nihil dicet. nam, cum Pedianus illa, quae ipſa recitauimus, litteris mandauit: Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent: iudicauerunt per annos XL: de Gracchi tantum lege uidetur accepiſſe, oblitus uidelicet Plotiae legis, de qua ſcripſit poſtea idem in commentario orationis pro C. Cornelio. Et, quamquam apud ſcriptores antiquos in more ſit poſitum, ut integros numeros malint, decem, centum, mille, quam cum exigui numeri additione, pronunciare: quod a Cicerone factum in oratione aduerſus L. Piſonem, & in ea, quam habuit contra Catilinam in ſenatu, Pedianus animaduertit: in eo tamem nimis magnum Cicero numeri fecit incrementum, quod equeſtrem ordinem annos prope L continuos iudicaſſe dixit: cum anni tantum XLI fuerint, ideſt a primo Gracchi tribunatu, ut ex epitome Liuij, Plutarchoq. intelligitur, ad annum primum dictaturae L. Sullae. ſed oratoriae licentiae datur, ut res in narrando plus interdum, quam concedit ueritas, efferatur. quamquam hiſtorici quoque, qui quidem artioribus tradendae ueritatis legibus adſtringi uideantur, id ſibi iuris arrogarunt, ut a ueritate diſcederent. nam Liuius, Vrbs, inquit, a Romulo uiribus datis, tantum ualuit, ut in XL deinde annos tutam pacem haberet. cum Numae regnum intelligat, quod per annos XLIII, perpetua pace, durauit. Tertius reſtat de

tribus

tribus, quos propoſui, locus in Cicerone conſiderandus. nam, cum in ea pro C. Cornelio dixerit, Lege Plotia primum ſenatores cum equitibus Romanis iudicaſſe; falſum hoc eſſe, poſſit aliquis obijcere; cum biennio ante M. Liuius Druſus, quod Appiani uerbis iam oſtendimus, legem tulerit, ut cum equitibus ſenatores pari numero iudicia tractarent. Reſpondemus: utrumque uerum eſſe; & lege Plotia primum ſenatores cum equitibus iudicaſſe; & Druſum tamen ante rogationem tuliſſe, ut cum equitibus ſenatores iudicarent. nam, etſi lege Druſi ita ſancitum eſt: tamen, quod ea lex iuſſit, propterea non eſt obſeruatum; quod eo ipſo anno L. Marcius Philippus conſul, inimicus Druſi, obtinuit a ſenatu, ut leges eius omnes uno S. C. tollerentur: itaque decretum eſt, contra auſpicia eſſe latas, neque ijs populum teneri. hoc tum a Pediano in commentario Cornelianae, tum a Cicerone in lib. de legibus I I, & in oratione pro domo ſua proditum eſt. ut omittam, quod in Appiani notauimus hiſtoria, equites, Druſo interfecto, lege Gracchi iudicaſſe de ijs, quorum dolo malo bellum Italicum eſſe commotum diceretur, idq. ex ea lege, quam de maieſtate Q. Varius tribunus pl. eo anno rogauit. quo in nomine mendoſi ſunt ij, qui typis impreſſi ueneunt, Appiani libri. nam, pro Q. Varius, habent Q. Valerius: cum legem illa de maieſtate non a Valerio, ſed a Vario latam eſſe, Valerius, Cicero pro C. Cornelio, & in Bruto, & Pedianus declarent. Venio nunc ad leges ipſas, quas x nominaui, Semproniam, Seruiliam, Liuiam, Plotiam, Corneliam, Vatiniam, Aureliam, Pompeiam, Iuliam, Antoniam: quibus de ſingulis ita nobis eſt agendum, ut, temporum ratione ſeruata, prima quaeque cognoſcatur. Ante C. Sempronij Gracchi alterum tribunatum ſoli ſenarores, uetuſtiſſima, ut opinor, Romuli lege, iudicabant. Gracchus tribunus pl. Cn. Domitio Ahenobarbo, C. Fannio Nepote cos. legem tulit, quam paucis ante annis frater eius Tiberius ferre conatus erat, ut equites ſoli iudidicarent. ſic enim, contra quam Plutarchus prodidit, ex Velleio, Pediano, Appiano, Cicerone ipſo probaui. Poſtea Q. Seruilius Caepio conſul, qui deinde cum Cimbris male pugnauit, legem rogauit, ut cum equitibus, qui antea lege C. Gracchi ſoli iudicauerant, etiam ſenatores iudicarent. hanc tamen legem,

quam

quam & Caſſiodorus, & Obſequens, & Cicero ipſe latam ſigni ficant, non multo poſt eſſe abrogatam, ex eo ſuſpicor, quod pau cis poſt annis C. Norbanum, quo accuſante Caepio damnatus erat, non ab equitibus, & ſenatoribus, ſed a ſolis equitibus eſſe iudicatum, Cicero lib. I I de Oratore declarat his uerbis: Animos equitum Romanorum, apud quos tum iudices cauſſa agebatur, ad Q. Caepionis odium, a quo erant ipſi; propter iudicia abalienati, renouabam, atque reuocabam. Facit etiam mecum illa ratio, quod, cum M. Liuius Druſus tribunus pl. Philippo, & Caeſare cos. legem tulerit, ut cum equitibus ſenatores iudicarent; quod proxime, cum de lege Liuia agetur, probabimus: manifeſtum eſt, ſolos equites ante Druſi tribunatum iudi caſſe. Praeterea, ſcriptum eſt apud Ciceronem in oratione pro C. Cornelio, non ante legem Plotiam ſenatores cum equitibus iudicaſſe. at, legem Plotiam Pompeio Strabone, & Porcio Ca tone cos. latam eſſe, Pedianus docet. ex quo, legis Seruilae de communicandis inter equites & ſenatores iudicijs nullam habitam eſſe rationem, ac ne Liuiae quidem, quae id ſanxit, facile eſt cognoſcere. Poſt Caepionem M. Liuius Druſus tribunus pl. eius Druſi filius, quo tribuno pl. ad labefactandam C. Gracchi potentiam ſenatus uſus erat, L. Marcio Philippo, Sex. Iulio Caeſare cos. tulit ad populum, ut cum equitibus ſenatores cauſ ſas cognoſcerent. cuius legibus, Philippo conſule referente, S. C. ſublatis, in eundem, quo ante fuerat, ſtatum re iudiciaria reſti tuta, ſoli equites ex lege Gracchi iudicarunt. Anno deinde interiecto, M. Plautius Siluanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. qui fuit annus belli Italici ſecundus, tulit ad populum, ut ſingulae tribus e ſuo numero quinos denos, per annum iudicaturos, ſuffragio crearent. quo factum eſt, ut ſenatores quoque in eo numero eſſent, & quidam etiam ex ipſa plebe. Poſt uictor Sulla, dictator primus reip. conſtituendae cauſſa factus, infenſus equitibus, quia pro Cinnanis partibus ſteterant, legem tulit, ut nemo, niſi qui ſenator eſſet, iudicare poſſet. quod ante C. Gracchi tribunatum fieri ſolitum eſſe, diximus. Sulla mortuo, quod ille ſanxerat, per annos X I. ſeruatum eſt, hoc eſt, uſque ad Cn. Pompeij & M. Craſſi primum conſulatum: quo anno L. Aurelius Cotta praetor populum

lum rogauit, populusq. iuſſit, ut tres ordines, ſenatores, equites, tribuni aerarij ſimul iudicarent. tametſi, & centurionibus aditum ad res iudicandas potuiſſe hac ipſa lege, & ſequentibus Pompeia, Iulia, cenſu tamen praefinito, Cicero docet in Philippica I. uidetur autem Paterculus, niſi mendoſi libri ſunt, neque tempus, neque ſententiam huius legis perfecte nouiſſe: qui lib. II. legem a Cotta latam per id tempus ſignificet, quo Gabinius tribunus pl. rogationem tulit, ut Pompeius contra piratas ſummo cum imperio mitteretur. quod falſum eſſe conſtat. nam Gabinius biennio poſt Pompeij conſulatum, hoceſt Piſone & Glabrione cos. eam legem tulit: quod & Velleius ipſe aſſerit, & inde facile licet exiſtimare, quod, abſoluto bello piratico, ſtatim C. Manilius tribunus pl. tulit ad populum, ut Mitridaticum bellum Pompeio mandaretur. id Plutarchus, Velleiusq. confirmant. Maniliam autem legem Cicerone praetore latam eſſe, luculenta ipſius oratio declarat. porro autem Ciceronem geſſiſſe praeturam Lepido, & Tullo cos. qui fuit annus poſt Piſonis, & Glabrionis conſulatum proximus, quis eſt qui ignoret? teſtem habemus Pedianum: ut alia, quae facile probarent, argumenta praetermittam. tulit igitur de piratico bello rogationē Gabinius tribunus pl. Piſone, & Glabrione cos. at Cotta, cū rogationem de iudicijs eo anno tulerit, quo deſignatus aedilis Cicero Verrem accuſauit, defendente Hortenſio conſule deſignato, plane uidetur eo anno tuliſſe, quo Pompeius & Craſſus conſules fuerunt. quod aperte Dio narrat. Hoc de tempore. Quod ad ſententiam attinet, non uideo, qui probari poſſit id, quod idem narrat, Cottam iudicandi munus inter equites & ſenatum aequaliter eſſe partitum: cum, eam poteſtatem non his modo, ſed praeterea tribunis aerarijs eſſe permiſſam, ſexcenti loci demonſtrent. niſi forte illud (libenter enim tueor antiquitatem) Aequaliter inter utrumque ordinem partitus eſt, ideo Paterculus dixit, ut ſignificaret non ſolum ſenatum, ut antea, ſed equeſtrem pariter ordinem poſt legem Aureliam iudicaſſe: ut aerarios tribunos, qui deinde cum ſenatoribus & equitibus iudicarunt, etſi non nominauit, non tamen excluſiſſe uideatur. quo modo & Ciceronem act. 3. lib. 2. in Verrē locutū uidemus. ait enim, cum Cottae legem ſignificet, iudicium de iudicibus, &

de te futurum eſt. at quo tempore futurum eſt? nempe eo, cum populus R. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit, nempe ea lege de iudicijs iudicibusq. nouis promulgata. Alium ordinem, dixit, cum tamen non uno de ordine, ſed de tribus, hoceſt, de ſenatoribus, equitibus, tribunis aerarijs in ea lege mentio fieret. Eodemq. modo, cum, cenſorum iudicia reſciſſa eſſe iudicum ſententijs, ſignificare uellet, in oratione pro pro Cluentio locutus eſt. Senatores, inquit, equitesq. Romani in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepiſſe ſubſcriptum eſt, ſuae potius religioni, quam cenſorum opinioni, paruerunt. Et in Diuinatione: Iudiciorum leuitate ordo quoque alius ad res iudicandas poſtulatur. Pedianus etiam in commentario I I orationis in Verrem, Cottam, inquit, praetorem ſignificat, qui legem promulgaret de reſtituendis equeſtri ordini iudicijs. Cum tamen Cottae lex non de uno equeſtri ordine, ſed de ſenatoribus, equitibus, tribunis aerarijs mentionem faceret. Plutarchus etiam in Pompeio iudicia ad equites ait eſſe tranſlata: cum tamen lege Cottae inter tres ordines eſſent communicata. Quod ſi quis putat in uno ordine, quem Cicero ad res iudicandas requiri ſignificat, ſimul cum equitibus tribunos aerarios intelligi; opinione fallitur. nam ſenatores, equites, tribuni aerarij, non ordines duo, ſed tres a ſcriptoribus antiquis appellantur. itaque Pedianus in commentario Cornelianae, L. Cotta, inquit, lege ſua iudicia inter tres ordines communicauit, ſenatum, equites, tribunos aerarios: & in commentarijs duarum orationum, in Piſonem, in extremo; pro Milone, in principio. Suetonius etiam in Iulio, Iudicia, inquit, ad duo genera iudicum redegit, equeſtris ordinis, ac ſenatorij: tribunos aerarios, quod erat tertium, ſuſtulit. Lex Vatinia ſecuta eſt. tulit enim eam, ut opinor, P. Vatinius tribunus pl. Caeſare, & Bibulo cos. qua ſententia, nondum inuenire potui; ſed fuiſſe popularem, cum Vatinius ſenatum, ſenatus illum uehementer oderit, facile poſſum exiſtimare. Lex Pompeia, quam tulit Cn. Pompeius Magnus in conſulatu I I, nihil ab Aurelia de tribus ordinibus diſcrepabat, (nam poſtea de tribus ordinibus iudicantibus exempla multa ſunt, maximeq. apud Pedianum. & Suetonij teſtimonio, tria

fuiſſe

fuiſſe iudicum genera uſque ad Caeſaris dictaturam, cognoſcitu) ſed ex ampliſſimo cenſu, e centurijs legi iudices iubebat. ampliſſimus autem cenſus a Liuio traditur, centum millia aeris, eoq. amplius. Iulia, quam C. Iulius Caeſar, rerum potitus, tulit, iudicia ad duo genera iudicum redegit, equeſtrem ordinem, ac ſenatorium; tribunos aerarios, quod erat tertium, ſuſtulit. Antonia conſularis, M. Antonij, qui I I I uir fuit, hoc ſanxit, ut ad duas iudicum decurias accederet tertia e centurionibus, hoceſt, ut cum equitibus, & ſenatoribus (tertium enim ordinem, tribunos aerarios, lex Iulia ſuſtulerat) centuriones iudicarent. quod genus hominum ne ſuperiores quidem leges, Iulia, Pompeia, Aurelia, iudicandi iure excluſerant; ſed praeſcripſerant, quo cenſu eos eſſe oporteret: ſicuti ſenatoribus quoque, & equitibus, & tribunis aerarijs cenſus erat praefinitus: cum in iudice, ut ait Cicero, & fortuna ſpectari deberet, & dignitas. Antonij uero lex plus aequo impudens & diſſoluta, quae rationem cenſus nullam habuit, omnibus, quicumque ordinem duxiſſent, iudicandi poteſtatem permiſit. atque hanc Antonij legem de tribus decurijs non eſſe abrogatam, cum ille hoſtis iudicatus eſt, cum eiuſdem legem de ſacerdotijs abrogatam eſſe ſupra docuerim, e Suetonio cognoſcitur: qui in Auguſto ita ſcripſit: Ad tres iudicum decurias quartam addidit, ex inferiore cenſu, quae ducenariorum uocaretur, iudicarentq. de leuioribus ſummis. Haec de ordine iudiciorum, pro uarijs legibus, uario. De numero autem iudicium, lex Gracchi CCC fecit, omnes ex equeſtri ordine, totidem, quot antea ſenatores iudices fuerant: lex Druſi CCC equites & CCC ſenatores, numero pari: lex Plautij DXXV: iuſſit enim e ſingulis tribubus, quae XXXV erant, quinos denos creari: lex Sullae CCC, omnes ex ordine ſenatorio. lex Aurelia cum lege Sullae de numero, ut opinor, congruebat, cum in ordinibus diſcreparet. nam libro epiſt. fam. IIX. de iudicibus CCC, cum lex Aurelia ſeruaretur, mentionem fieri uideo. quod ſi ita eſt: auctum deinde numerum eſſe lege Pompeij, uere dicemus: quia Velleius auum ſuum inter CCCLX a Pompeio lectum eſſe narrat. eundemq. numerum Plutarchus in Pompeio tradidit. lex Caeſaris, cum de tribus ordinibus unum, ut diximus, ſuſtulerit; numerum ſimul

iudicum, ut ego ſentio, commutauit. lex Antonij cum tertiam decuriam addiderit; ſatis liquet, eorum, qui res iudicarent, ampliorem numerum eſſe factum. quem rurſus & ab Auguſto eſſe auctum, cum ad tres decurias quartam addidit, facile cognoſcitur. De iudicum aetate legem fuiſſe, ne quis intra XXX aetatis annum iudicaret, facile poſſum ex eo coniicere, quod Suetonus de Auguſto ſcripſit: Iudices a XXV aetatis anno elegit, ideſt, quinquennio maturius, quam ſolebant. Calliſtratus quidem iuriſconſultus, lege Iulia cautum eſſe, ait, ne minor annis XX iudicare cogeretur, neue minorem annis XX compromiſſarium iudicem liceret eligere. Sanxit idem eadem lege, ut opinor, de numero patronorum. nam, ante L. Domitij Ahenobarbi, & Ap. Claudij Pulchri conſulatum raro quiſquam pluribus, quam quattuor, patronis uſus erat. his conſulibus M. Scaurum, de repetundis accuſatum, ſex defenderunt. Sed, ut exiſtimem hac de re biennio poſt a Magno Pompeio III. conſule lege cautum eſſe, Taciti uerbis adducor. is enim in dialogo de oratoribus ita ſcriptum reliquit: Tranſeo ad formam, & conſuerudinem ueterum iudiciorum. Nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur: & liberae comperendinationes erant: & modum dicendi ſibi quiſque ſumebat: & numerus neque dierum, neque patronorum cauebatur. primus tertio conſulatu Cn. Pompeius adſtrinxit, impoſuitq. frenos eloquentiae. Hac de lege ita loquitur Cicero in Bruto: Lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad cauſſas ſimillimas inter ſe, uel potius eaſdem noui ueniebamus quotidie. Et ad Atticum lib. XIII. ep. 47. Verum, poſt bella ciuilia, neglecta lege Pompeia, peruentum ad duodecim patronos; eiq. licentiae modum, a Caeſare dictatore impoſitum, Pedianus ſignificat. Et fortaſſe idem Caeſar, qua in lege de numero patronorum, in eadem tulit de ratione iudicandi. quod Gellius lib. XIV, cap. II ſignificare uidetur his uerbis: Atque in rerum quidem diffiſſionibus; comperendinationibuſque, & alijs quibuſdam legitimis in rebus ex ipſa lege Iulia, & ex Sabini Maſſurij, & ex quorundam aliorum iuris peritorum commentarijs commoniti ſumus. Legimus etiam apud Priſcianum de lege Laetoria, quae minorem annis XXV ſtipulari uetabat. De diebus quoque iudiciarijs leges nominat Vlpianus

pianus his uerbis: Si feriatis diebus fuerit iudicatum; lege cautum eſt, ne ijs diebus iudicatum ſit, niſi ex uoluntate partium; &, quod aliter aduerſus ea iudicatum erit, ne quis iudicatum facere, ne ue ſoluere debeat; ne ue quis, ad quem ea de re aditum erit, iudicatum facere cogat. In hoc ordine locum habent leges illae, quae & de perſonis, quae facinus iudicare poſſent, & de cauſſis, in quibus poſſent, tum de indicijs, deq. teſtimonij dicendi poteſtate agebant. Ac primum illud ponatur, legibus eos iure iudicandi excluſos non eſſe, quos ignominia cenſores notaſſent. id Cicero ſignificat his uerbis in oratione pro Cluentio: In omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſſis aut magiſtratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accuſare, haec ignominiae cauſſa praetermiſſa eſt. timoris enim cauſſam, non uitae poenam, in illa poteſtate eſſe uoluerunt. Et ibidem, paullo poſt: Praetores urb. qui iurati debent optimum quemque in ſelectos iudices referre, numquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe duxerunt. poſtea tamen inductum lege Iulia, ut ſenatu moti iudicare non poſſent. quod & lege Caſſius, de ſenatoribus, traditum eſt; & Paullus quoque, ut proxime docebimus, ſignificat. Turpi autem iudicio damnatis ademptam eſſe iudicandi poteſtatem; idem Cicero in eadem oratione, paullo ante, demonſtrat. Quod ſi, inquit, illud iudicium putaretur: ut ceteri, turpi iudicio damnati, in perpetuum omni honore, ac dignitate priuantur; ſic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus eſſet. Turpia uero, famoſaq. iudicia erant, calumniae, praeuaricationis, furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo, pro ſocio, mandati, tutelae, depoſiti, & alia quaedam a Iuliano memorata digeſt. lib. III. Famoſos etiam, non minus, quam qui turpi iudicio damnati eſſent, Pegaſus & Nerua filius eos iudicarunt, qui quaeſtus cauſſa in certamina deſcendiſſent, aut propter praemium in ſcenam prodijſſent. athletas autem, quia ludicram artem non facere, ſed uirtutis gratia exerceri uiderentur, infamia liberabant Sabinus & Caſſius, quae ſcripta ſunt apud Vlpianum. Praeterea, cum ab eodem ita traditum ſit lib. digeſt. XLIIX; qui iudicio publico damnatus eſſet, eum ius accuſandi non habuiſſe, niſi ſi liberto-

rum

rum, uel patronorum ſuorum mortem, uel rem ſuam exſequeretur; conſentaneum uideri poteſt, eundem iudicandi munere excluſum. quamquam ad rationem accedit auctoritas. nam ita ſcriptum poſt ea comperi apud Marcellum iuriſconſultum. Omnes etiam de ui priuata damnatos iudicare lex Iulia prohibebat. qua de re Martianus his uerbis lib. digeſt. XLIIX: De ui priuata damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur: & cautum eſt, ne ſenator ſit, aut decurio, aut ullum honorem capiat; ne ue in eum ordinem ſedeat, ne ue iudex ſit. Huc illa pertinent, quae tradita ſunt a Paullo iuriſconſulto: quae ſeruata credimus etiam reip. temporibus. nihil enim a iure, aut aequo diſſentiunt. Quidam, inquit, lege impediuntur, ne iudices ſint: quidam moribus; quidam natura: natura; ut ſurdus, mutus, & perpetuo furioſus, & impubes, quia iudicio carent: moribus, ut feminae, & ſerui; non, quia non habeant iudicium; ſed quia receptum eſt, ne ciuilibus fungantur officijs: lege, qui ſenatu motus eſt. qui uero poſſunt eſſe iudices, nihil intereſt, in poteſtate, an ſui iuris ſint.

Et:

CASSIVS etiam Longinus; cuius libri non exſtant; ſed eorum teſtimonio Martianus Digeſtorum lib. I utitur; putabat, ei qui ob turpitudinem ſenatu motus, nec reſtitutus eſſet, non licere neque iudicare, neque teſtimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum ea fieri uetaret.

Et:

SENATORI indicium profiteri ſaluis legibus non licebat. alijs impunitas dabatur, nec tamen omnibus in cauſſis, ſed proditionis, maieſtatis, & ſi quid huiuſmodi: in cauſſa repetundarũ non dabatur: itaque nec per indices agi ſolitam eſſe legimus.

EX . COMM . IN . EP. CIC . FAM.

LIB . I . EP . I

EX . ARGVMENTO

SENATVM haberi per dies comitiales non licuit.

Ibidem:

Senatus uoluntas perſcripta; quod, impedito S. C. fieri ſolitũ eſt; ut memoriae traderetur, atque exſtaret in publicis tabulis, quid ſenatus, niſi obſtitiſſet interceſſio, fieri uoluiſſet. Hac de re ſic in ep. 7. Nullum exſtat S. C. quo reductio regis Alexandrini tibi adempta ſit, eaque, quae de ea ſcripta eſt, auctoritas, cui ſcis interceſſum eſſe, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam uim habet, ut magis iratorum hominum ſtudium, quam conſtantis ſenatus conſilium eſſe uideatur.

Lib. I. ep. 2.

Cum ſenatus legitimus, id eſt, quo loco, quo die, quo numero, a quo magiſtratu oporteret, habitus, aliquid uel de publica, uel de priuata re decreuerat; tum ſi ex collegio tribunorum pl. nemo intercedebat, rata ſenatus uoluntas erat, & S. C. dicebatur; eoq. nomine inſcriptum publicis tabulis conſignabatur: ſin autem uel ſenatus non legitimus aliquid decreuerat, uel tribunus pl. interceſſerat; infirmum, ac prorſus irritum decretum illud erat, nec S. C. ſed ſenatus auctoritas uocabatur: propterea quod auctoritatem quandam publicis tabulis teſtata ſenatus uoluntas habere uidebatur. teſtis Liuius lib. IV. Si quis, inquit, intercedat, S. C. auctoritate ſe fore contentum. Teſtis Dionis hiſtoria. nam cum Q. Caſſius Longinus, & M. Antonius, tribuni pl. intercederent, quominus fieret S. C. de Caeſare ex Gallia reuocando; cumq. ſenatus, Pompeio deditus, a Caeſare alieno, propterea ueſtem, ut in aduerſa triſtiq. re, mutaſſet: tamen ne ſic quidem factum eſſe S. C. ſed perſcriptam ſententiam eſſe, Dio lib. XLI. ſignificat. Idemq. lib. XLII. cum S. C. intercederent tribuni pl. ſenatus tamen auctoritas perſcripta eſt. Planiſſime autem lib. LV. his fere uerbis: Si quando aliquid ſenatus decreuiſſet, nec legitimus ſenatorum numerus affuiſſet: non inerat in eo uis S. C. ſed auctoritas ſenatus dicebatur,

tur,

tur, qua tantum conſtaret eorum, qui tunc affuiſſent, uoluntas, & ſententia. obſeruatum idem eſt, cum uel ſenatus alieno loco, aut tempore, aut non legitimo edicto habitus eſſet, uel tribuni pl. interceſſiſſent. impedito enim S.C. exſtare tamen ſenatus uoluit ſententiam ſuam. Accedit Ciceronis teſtimonium in ep.7. S. C. nullum exſtat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta ſit; eaque, quae de ea ſcripta eſt, auctoritas, cui ſcis interceſſum eſſe, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam uim habet, ut magis iratorum hominum ſtudium, quam conſtantis ſenatus conſilium, eſſe uideatur. Et ibidem paullo poſt: Offenſionem eſſe periculoſam, propter interpoſitam auctoritatẽ, religionemq. uideo. Et ep. 2. lib. I V. ad Att. Nondum ſatis erat allatum, quo modo Caeſar ferret de auctoritate perſcripta. Loquitur ibi Cicero de S. C. ab intercedentibus Caſſio, & Antonio, tribunis pl. impedito. quod ex Dione iam oſtendimus. Nec dubito, quin de auctoritate perſcripta, cum ſenatus decreto interceſſum eſſet, Cicero ſignificet lib. I I I. de leg. in eo loco: Senatus decreta rata ſunto. aſt ni poteſtas par, maiorue prohibeſſit, perſcripta ſeruanto. Quae licet exempla ſatis hunc morem oſtendant: ut dubitatio tamen omnis auferatur, adſcribemus uerba S. C. quod Coelius incluſum epiſtolae ad Ciceronem miſit. Si quis huic S. C. interceſſerit; ſenatui placere auctoritatem perſcribi, & de ea re ad ſenatum, populumq. referri. Et in alio eiuſdem S. C. capite: Si quis huic S. C. interceſſiſſet, auctoritas perſcriberetur. Huic opinioni locum aduerſari Cieronis oratione pro Deiotaro, aliquis fortaſſe dixerit. Cum audiſſet Deiotarus, inquit, ſenatus conſentientis auctoritate arma ſumpta, conſulibus, praetoribus, tribunis pl. nobis imperatoribus remp. defendendam datam. Senatus auctoritatem uocat in ea re, de qua S. C. eſſe factum, Caeſar oſtendit lib. I. de bel. ci. Decurritur, inquit, ad illud extremum, atque ultimum S. C. quo, niſi paene in ipſo uerbis incendio, atque deſperatione omnium ſalutis, numquam ante deſcenſum eſt: Dent operam conſules, praetores, tribuni pl. quiq. proconſules ſunt ad urbem, ne quid reſp. detrimenti capiat. Haec S. C. perſcribuntur ad V I I. Id. Ian. Hoc argumentum duplici ratione refellitur: uel quod, cum S. C. illud contra Caeſarem, belli ciuilis initio

factum

factum eſſet; nec tribunis pl. ad intercedendum paratis, locus eſſet; non auderet Cicero, ad Caeſarem, iam omnia tenentem, pro Deiotato reo ſuppliciter agens, S. C. appellare: praeſertim cum ſciat, ſi tribunis pl. Antonio, & Caſſio intercedere licuiſſet, quod Pompeianorum factione non licuit, S. C. eſſe non potuiſſe. itaque ſapienter, tempori, cauſſaeq. ſeruiens, odioſum Caeſari uocabulum Cicero uitauit, a quo ſalutem Deiotari regis impetrare cupiebat. Altera eſt ratio, mihi quidem ualde probata, quod ſenatus auctoritas non ſemper decretum illud ſignificat, quod ne ſenatus conſulti uim & nomen haberet, intercesſione fiebat: ſed, ubi nulla intercesſionis mentio fit, pro ipſo accipitur S. C. ut in oratione in Piſonem: Quam prouinciam P. Lentulus cum & ſenatus auctoritate, & ſorte haberet, depoſuiſſet. Significat enim a Lentulo depoſitam Ptolemaei regis reductionem, quam ei ſenatus conſulto eſſe mandatam, & ſupra demonſtratum eſt. Et in ea pro domo: Ex ſenatus auctoritate & ſenatum, & omnes bonos mutata ueſte uidi. Senatus auctoritatem appellat, cum tamen S. C. de mutanda ueſte factum eſſet: quod ex oratione pro Sextio cognoſcitur. In Vatinium: Nec hoc quidem ſenatui relinquebas, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? Quis non intelligit, Ex eius ordinis auctoritate, pro, ex S. C. dictum eſſe? cum paullo poſt ſequatur: Quis legatos umquam audiuit ſine S. C? ante te nemo. Ergo, ſenatus conſentientis auctoritate arma ſumpta, idem ualet, quod, uniuerſo approbante ſenatu, decreto ſenatus uniuerſi. Vel: duae ſenatus auctoritates interceſſerũt; haec, quae probabat reductionẽ regis; altera, quae improbabat: cuius mentio fit ep. 7.

Ibidem:

Intercedere, modo eſt impedire, ut infra: Cui cum Cato, & Caninius intercesſiſſet, tamen eſt perſcripta: modo interuenire, ut hic, & ep. 2. lib. XV. Cum ueſtra auctoritas intercesſiſſet, ut ego regem Ariobarzanem tuerer. Eodem ſenſu dixit Coelius ep. 6. lib. IIX. Significatio ulla ſi interceſſerit; clarius, quã deceat, aut expediat, fiat. Et in Verrẽ lib. II. Cũ imperatoris populi Romani auctoritas, legatorũ decẽ dignitas S. C. intercederet. Intercessissent, impediſſent, ne S. C. fieret. ideo ſenatus auctoritas, S. C. impedito, perſcripta eſt. intercedere enim,

proprie tribunorum pl. fuit. quamquam participes eius fuiſſe poteſtatis omnes, qui eadem poteſtate, qua ij, qui S.C. facere uellent, maioreue eſſent, docet Gellius ex Varrone lib. XIV. cap. 7.

Lib. I. ep. 4.

Senatores plures quadringentis in ſenatu affuiſſe, bis omnino, ut mea memoria eſt, legi: CDX, in oratione poſt reditum in ſenatu; CDXV, epiſt. 10 lib. I ad Attic.

Lib. I. ep. 7.

Et ſtipendium, & legatorum numerum, & ſupplicationes ſenatus decernebat ſine populi ſuffragio. quae Cicero ſignificat in ep. 9. cum ait, ſingularibus, & nouis honoribus, ac iudicijs ſenatus ornatum eſſe Caeſarem. idq. exponit aperte in oratione de prouincijs, his uerbis: Relatum eſt ad nos nuper de ſtipendio exercitus: non decreui ſolum, ſed etiam, ut uos decerneretis, laboraui: multa diſſentientibus reſpondi: ſcribendo affui. ſtipendium autem a ſenatu impetrare, in tantis anguſtijs aerarij, non facillimum fuit. quod ex eadem oratione conieci. dixit enim: In his anguſtijs aerarij, publicanis tamen ſubueniatis, neceſſe eſt, crudelitate Gabinij paene afflictis iam, atque euerſis. Hac de re ſic in ea pro Balbo: C. Caeſarem ſenatus & genere ſupplicationum ampliſſimo ornauit, & numero dierum nouo. idem in anguſtijs aerarij, uictorem exercitum ſtipendio affecit: imperatori decem legatos decreuit: lege Sempronia ſuccedendum non cenſuit. harum ego ſententiarum & princeps, & auctor fui.

Lib. I. ep. 9.

Certus erat Senatorum numerus, qui ſi non adeſſet, S.C. fieri leges uetabant. Vnde illud M. Fuluij contra M. Aemilium, lib. XXXIX. apud Liuium: Qui per infrequentiam S.C. factum ad aerarium detulerit. Feſtus, Numera ſenatum, ait quiuis ſenator conſuli, cum impedimento uult eſſe, quo minus faciat S. C. poſtulatq. ut aut res, quae afferuntur, diuidantur; aut ſinguli conſulantur; aut, ſi tot non ſint ſenatores, quo numero liceat praeſcribi S. C. Legimus etiam apud Pedianum C. Cornelium trib. pl. legem tuliſſe, ne quis in ſenatu legibus ſolueretur, niſi ducenti affuiſſent. Quod ſi quis neceſſarium S. C. conficiendo ſenatorum numerum ſcire uelit, Dionem conſulat,

cuius

cuius haec ſunt uerba lib. LIV. Auguſtus, cum uideret, frequentes non ſemper conuenire ſenatores, decreuit, ut a paucioribus, quam quadringentis, S. C. fieri poſſent. cum antea, niſi quadringenti affuiſſent, rata non eſſent.

Lib. III. ep. 9.

Diſcedebat ſenatus Aprili menſe, cuius fere dies omnes uel ludis dabantur, uel feſti erant, uel comitiales, quibus haberi ſenatum non licebat. id quod ex antiquis dierum Faſtis, quos a nobis explanatos edidimus, licet intelligere.

Lib. IV. ep. 1.

Senatus appellari non debet, in quo nec ſenatores multi, nec eorum libera, metuq. ſoluta uoluntas eſt.

Lib. IV. ep. 4.

Scripſit Varro, teſte Gellio, lib. IV. Epiſtolicarum quaeſtionum, S. C. duobus modis fieri ſolitum, aut per diſceſſionem, ſi conſentiretur; aut, ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas.

Lib. V. ep. 2.

Quid Praeſcriptione ſignificetur, communis intelligentia fortaſſe non aſſequitur: quod exponere conabimur. Duplex erat in S. C. praeſcriptio, neceſſitatis una, honoris altera: neceſſitatis, quod infirmum erat S. C. cum in decernendo certus, ac lege definitus ſenatorum numerus non affuiſſet: itaque ſingulis S. C. ut ualerent, praeſcribebatur, quot ſenatores affuiſſent. de quo Feſti uerba recitabo: Numera ſenatum, ait quiuis ſenator conſuli, cum impedimento uult eſſe, quo minus faciat S. C. poſtulatq., ut aut res, quae afferuntur, diuidantur; aut ſinguli conſulantur; aut, ſi tot non ſint ſenatores, quo numero liceat praeſcribi S. C. Tulit etiam legem C. Cornelius tribunus pl. quem Cicero defendit, non ille quidem de omnibus S. C. ſed de ijs, quibus aliquem ſolui legibus placeret, ut ita rata eſſent, ſi ducenti ſenatores affuiſſent. Quod Feſti locus, etſi non plane, tamen quodam modo confirmat. Altera, quae auctoritatem S. C. adderet, praeſcriptio erat, cum nobiſſimi ſenatores ſcribendo aderant. qui certus numerus non erat, ſed pro eius dignitate, & gratia, cuius de honore in S. C. ageretur. quo de genere praeſcriptionis hic puto ſignificari: & illud infra, Ob-

ſcurum eſſe non poſſit, ſic interpretor, ob eorum claritatem, qui ſcribendo affuerunt. Et in eo S. C. quod Coelius Ciceroni miſit, ep. 10. lib. IIX. legendum opinor, S. C. quod tibi miſi, factum eſt, auctoritatesq. praeſcriptae: non, perſcriptae. nam ſenatorum nomina, qui affuiſſent ſcribendo, S. C. auctoritates dicebantur, & ante S. C. ſcribebantur. de quo etiam more loquitur in ep. ad Catonem 6. lib. XV. cum inquit: Haec S. C. non ignoro ab amiciſſimis eius, de cuius honore agitur, ſcribi ſolere. non quod ij ſcriberent, ſed quod ſcribendo adeſſent, & fortaſſe etiam dictarent. Sic in Agraria 2. Collegas ſuos, adſcriptores legis agrariae, non repudiabit; a quibus ei locus primus inuidiae in praeſcriptione conceſſus eſt. Et lib. III. de Or. legitur in antiquo Borromaei libro, In auctoritatibus praeſcriptis exſtant, ubi eſt in peruulgatis, Perſcriptis.

Lib. VI. ep. 18.

Senatores uel coloniarum, uel municipiorum, decuriones uocabantur. & ut Romam ad ſenatum conſules, item in municipijs ad decuriones quattuor uiri, in colonijs duumuiri referebant.

Lib. IIX. ep. 8.

Senatus habebatur uel in ſacris aedibus, uel in templis non ſanctis, ut in curia Hoſtilia. & ep. 13. lib. X. Senatus in templis habebatur.

Ibidem:

Adeſſe ſcribendo ſoliti ſunt, qui ſenatus conſultũ fieri uellet.

Ibidem:

Cum plura ſimul ad ſenatum referebantur, non facile omnia ſenatus maior pars comprobabat. ita ſaepe fiebat, ut una res repudiata reliquas, quae omnino placerent, impediret. nam, cũ dixiſſet ſenator, Diuide ſententiã, ut de ſingulis rebus referretur; orta cõtentione dies conſumebatur, lege permittẽte ſenatoribus, qua quiſque de re uellet, quamq. diu uellet, dicere. itaque Feſtus inter impedimenta ſenatus conſulti numerat hoc in uerbo Numera, cum ſenator diuiſionem poſtulabat earum rerum, quae referebantur.

Ibidem:

Per dies comitiales haberi ſenatum leges uetabãt. ep. 2. lib. 2.

ad

ad Quinctum fr. Conſecuti ſunt dies comitiales, per quos ſenatus haberi non poterat. Et eodem libro, epiſtola Riſi: Comitialibus diebus, qui Quirinalia ſequũtur, Appius interpretatur, non impediri ſe lege Pupia, quo minus habeat ſenatum. Ad Lentulum autem, ep. 4. lib. I. ijdem dies ſignificantur ijs uerbis: Senatus haberi ante Kal. Febr. per legem Pupiam, id quod ſcis, non poteſt.

Ibidem:

Dixi iam, tres ordines lege Aurelia, ſenatum, equites, tribunos aerarios iudicaſſe. Sed omnes ſenatores, qui iudicabant, a iudicijs in ſenatum conuenire, ideo ſenatus uoluit, ne per infrequentiam, quod ſaepe accidit, fieri S. C. non poſſet. certũ enim ſenatorum numerum faciendo S. C. lex definiebat. Feſtus, & Dio: quorum teſtimonio hac ipſa de re iam uſi ſumus. Iudicijs autem implicati tenebantur ſenatores multi: itaque ille, qui ſcripſit ad C. Caeſarem de rep. ordinanda, cuius exſtat epiſtola, cum Salluſtij fragmentis edita: Duabus, inquit rebus confirmari poſſe ſenatum puto: ſi numero auctus per tabellam ſententiã feret. tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: in multitudine, & praeſidij plus, & uſus amplior eſt. nam fere, tres tempeſtatibus, alij iudicijs publicis, alij priuatis ſuis, atque amicorum negotijs implicati, haud ſane reip. conſilijs affuerunt: neque eos magis occupatio, quam ſuperba imperia, diſtinuere. Trecentos autem ordinis ſenatorij iudices Plutarchus nominat in Graccho: ſed hoc tempore trecenti ſexaginta, electi a Pompeio tertium conſule, iudicabant. docet hoc Velleius lib. 2. & Plutarchus in Pompeio. itaque miror trecentos dumtaxat nominatos. niſi ſi perfecti numeri potius, quam imperfecti, placuit appellatio: ut in Piſonem dixit Cicero, Quadraginta annis, pro triginta ſex. quo loco Aſconius uſitatum ait fuiſſe Ciceroni, ut, omiſſa ſubtiliore annorum computatione, ſummatim tempus comprehenderet: recitatq. illa in Catilinam, Vigeſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis: cum octauus decimus dies eſſet. Aut igitur falſum iudicum numerum hac ratione tueamur: aut deeſſe, LX, cenſeamus: ut omnino ſint, qui a Velleio, & Plutarcho nominantur.

Ibidem:

Ibidem:

Si habetur eorum ratio, qui prouincias obtinent, Cilicia conſularis eſt, cum a uiro conſulari Cicerone adminiſtretur: ideoq. non in hoc S. C. ſed in eo, quod de prouincijs conſularibus factum eſt, nominari debuit. uerum, quia fit praetoria, cum decernat ſenatus, ut in eam proficiſcatur qui praetor, non qui conſul fuerit; propterea in hoc S. C. reiecta, ſed reliquas prouincias, quas praetorij obtinebant, aggregatur. erat enim poteſtas ſenatui, quos uellet, in prouincias mittendi, ſiue conſulares, ſiue praetorios: &, in quas praetorij mittebantur, praetoriae; in quas conſulatu functi, conſulares prouinciae uocabantur. id ex hoc ipſo primum cognoſcitur S. C. quo praetorius, non conſularis in Ciliciam, cui praeerat hoc anno Cicero conſularis, mittitur: deinde confirmatur oratione de prouincijs. potuit tamen tribunus pl. hanc poteſtatem eripere ſenatui, & conſularem prouinciam, lata rogatione, ab homine conſulari ad praetorium transferre. quod obijcit Clodio Tullius, factumq. extra ordinem queritur in oratione pro domo. Sed, ut redeam ad Ciliciã, cogitanti mihi, cur praetoria nunc fiat, quae conſularis antea fuerat, adminiſtrata per annos aliquot a tribus conſularibus, Lentulo, Appio, Cicerone, uiſum eſt hoc a Pompeianis aſtuto conſilio factum, ut conſularium prouinciarum numerus, una exempta, fieret anguſtior; eoq. certior ſpes eſſet adimendi Gallias Caeſari: cum duas tantum conſulares prouincias lege Sempronia decerni per ſenatum oporteret. quod orationes pro domo, & de prouincijs, & Caeſar lib. 1. de bel. ci. docet: Conſulares autem, id eſt a conſularibus hoc anno adminiſtratae, quattuor eſſent, Hiſpaniae, Cilicia, Galliae, Syria: (nam Macedonia, a quo tempore L. Piſoni conſulari Q. Ancharius praetorius ſucceſſit, praetoria fuit) nec in Hiſpanias mitti quiſquam poſſet, cum eas lege Trebonia conſul iterum Pompeius in quinquennium, poſteaq. tertium conſul altera lege in alterum quinquennium, ut ait Dio, uel, ut Plutarchus, in quadriennium accepiſſet. reliquae tres erant: e quibus duas tantum decerni oportuit lege Sempronia. inuenta ratio eſt, ut ex tribus una tolleretur: praetoriamq. ſenatus Ciliciam facere conatus eſt. Sed tribuni pl. Pompeianorum arte cognita, interceſſerunt. Poſt alte-

rum

rum tamen annum, Lentulo, & Marcello coſ. hoc arbitror ſenatus conſultum, ſpreta tribunorum pl. interceſſione, renouatum, Ciliciamq. praetoriam eſſe factam: cum apud Caeſarem lib. 1. de bel. ci. mentionem fieri uideam de prouincijs duabus conſularibus, Gallia, & Syria, in ſortem coniectis, quarum Gallia L. Domitio, Syria Scipioni obuenit. quamquam in eo loco de una tantum Gallia ulteriore intelligendum: nam citeriorem ſenatus praetoriam fecit. id ex ep. x i. ad Tironem lib. x v i. cognoui, ſcribente Cicerone, ulteriorem Domitio Galliam, Conſidio autem, quem ſcimus conſulem non fuiſſe, citeriorem obtigiſſe.

Lib. i x. ep. 2 1.

Erant regum aetate ſenatores omnes, ſiue maiorum, ſiue minorum gentium, patricij: &, qui allegebatur in ſenatum, ſtatim patricius erat.

Ibidem:

Patres dicti centum illi, ex quibus ſenatum Romulus conſtituit: qui ingenui fuere. nam reliquos, qui ab initio urbis Romae cum Romulo fuere, patrem, & auum liberos ciere non potuiſſe, Liuij uerba lib. x. ſignificant. quod Cincius quoque ſenſiſſe uidetur in libro de Comitijs, qui non exſtat, ſed eius haec apud Feſtum mentio eſt: Patricios, Cincius ait in libro de Comitijs, eos appellari ſolitos, qui nunc ingenui uocentur. Et, quia per annos multos patricijs tantum gentibus curia patuit; propterea Patres appellat hic Cicero, cum de patricijs loquatur: licet eius aetate, atque adeo multis ante ſaeculis, plebeijs etiam familijs ſenatoria dignitas impertiretur, & ideo patres plebeijs quoque familijs orti dicerentur. reſpexit igitur ad priſca tempora, cum aditus in curiam ſolis patricijs daretur. Suetonius quoque in Iulio, Clodium, inquit, a patribus ad plebem tranſire conantem, eadem die, horaq. nona traduxit. A patribus, dixit, pro, a patricijs.

Lib. X. ep. 28.

Antonij foediſſimus diſceſſus explanatur Philip. i i i. his uerbis: Cum de rep. relaturus fuiſſet, allato nuncio de legione quarta, mente concidit; & fugere feſtinans, S. C. de ſupplicatione per diſceſſionem fecit, cum id factum eſſet antea numquam.

Quae

Quae uero profectio poſtea?quod iter paludati?quae uitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quam miſera fuga, quam foeda, quam turpis? Et Philip. V. Neque ſacrificijs ſollemnibus factis, neque uotis nuncupatis, non profectus eſt, ſed profugit paludatus. Item Phil. XIII.

Ibidem:

Senatum uocare poterant dictator, conſules, praetor, tribuni pl. interrex, praefectus urbi. Varro apud Gellium.

Lib. XI. ep. I.

Legationes liberae priuatarũ rerum cauſſa ſenatoribus dabãtur: tum quod ijs, non permittente ſenatu, abeſſe non licebat: tum etiam, ut eſſent honoratiores apud exteras nationes, addito legationis nomine. ep. 18. ad Att. lib. 2. & ep. 11. lib. XV. ad eundem, & in orationibus in Rullum, pro Flacco.

Lib. XIII. ep. 5.

Nemo ſenator eſſe poterat, niſi cc∞ millia poſſideret. Suetonius in Auguſto.

EX. COMM. IN. EP. CIC. AD. ATT.

LIB. I. EP. I

SENATORI ab urbe diutius abeſſe, niſi iure liberae legationis impetrato, non licebat.

Lib. I. ep. 17.

Senatores, qui curules magiſtratus geſſiſſent, curru in curiam honoris gratia uehebantur: ceteri pedibus itabāt: unde Pedariorum nomen. Gellius lib. III. cap. 18.

Ibidem:

In S. C. adſcribebantur eorum nomina, qui, dum ſcriberentur, affuiſſent, eaeq. dicebantur Senatuſconſulti auctoritates. in ep. famil. ep. 7. lib. 8. & in prooemio lib. 3 de Oratore.

Lib. II. ep. 24.

In ſenatum ire cum telo lex uetabat. Itaq. P. Cornificius in ſenatu, ut inuidiam Miloni faceret, ferrum dixerat eum habere intra tunicam ad femur alligatum. Pedianns.

Lib. IV. ep. 2.

Iis, qui ſenatores non erant, ingredi ſenatum non licebat. & pontificum collegium apparet non fuiſſe totum ordinis ſenatorij: cum pontificiam dignitatem, etiam qui ſenator non eſſet, conſequi poſſet: ut in oratione de hauſp. reſp.

Lib. IV. ep. 12.

Cum ſenatus uocabatur, ſenatores, qui erant in urbe, adeſſe iubebantur in ſenatu; qui non erant, iuberi non poterant. ſenatoribus autem, qui in urbe erant, in ſenatum non uenientibus pignora auferebantur. oratione 1. in Antonium.

Lib. V. ep. 2.

Senatus auctoritas eſt. Cum aliquid ſenatorū maior pars decreuerat, S.C. ſcribebatur, niſi tribunus pl. aliquis intercederet. intercedente, S. C. non erat; ſed ſcribebatur tamen, quod ſenatus eo die ſtatuiſſet. eaq. Perſcripta auctoritas dicebatur.

Lib. XII. ep. 5.

Mos erat, ut ſenatus Kalendis haberetur. quod indicat locus ille ep. 26. Circiter Kalendas affuturus uidetur. uellem, tardius. & illud ep. 46. lib. 13. Rogat magnopere, ut ſim Kalendis in

 ſenatu.

ſenatu. Item ep. 6. lib. 16. Maxime dolebat me Kalendis Sextilibus in ſenatu non fuiſſe. & ep. 22. lib. 14. alibiq. non apud ipſum modo, ſed & apud alios.

Lib. XII. ep. 39.

Poſt XVI. Kal. Februarij, ſenatores plerique Roma diſcedebant: quod ſenatus reliquis Ianuarij diebus per legem Pupiam haberi non poterat, ac ne Februario quidem toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Ad Appium lib. 3 Famil. In ipſum diſceſſum ſenatus incidiſſe credo meas litteras.

Lib. XIV. ep. 9.

S. C. fuerat, ut, quae Caeſar egiſſet, rata manerent, ipſo maxime ſuadente Cicerone. quod & Dio libro XLIV, & ipſe in epiſt. ad Caſſium his uerbis: Vlta reſp. ſuas iniurias eſt per uos interitu tyranni, nihil amplius: ornamenta uero ſua quae recuperauit? an, quod ei mortuo paret, quem uiuum ferre non poterat? cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? at enim ita decreuimus. fecimus id quidem temporibus cedentes, quae ualent in rep. plurimum: ſed immoderate quidam, & ingrate noſtra facilitate abutuntur.

In Orat. pro P. Quinctio:

Senatores cum binis lictoribus liberas legationes obibant.

Ibidem:

Senatorius cenſus erat c c ∞ millia.

Ibidem:

Senatorum filij ſenatores non erant, niſi a cenſoribus lecti eſſent in ſenatum. ibidem.

Ibidem:

Senatorum tunica lato clauo purpureo erat intexta.

Pro Sex. Roſcio Amerino:

Senatoria aetas x x x annorum fuit.

Ibidem:

Senatores ſoli, cum Cicero Sex. Roſcium defendit, iudicabant, lege Sullae.

Ibidem:

Senator eſſe non poterat, qui abauum ſuum ciuem Romanũ nominare non poſſet.

Ibidem:

Senatorium ordinem tribui ſolitum a ueteribus oſtendit Suetonius, non ciuium R. pronepotibus, uerum abnepotibus.

Lib. I. act. II. in C. Verrem:

Senatorio cenſu amiſſo, nemo eum ordinem retinere poterat: ut nec eques Romanus eſſe quiſquam ſine equeſtri cenſu.

Lib. II. act. II. in eundem:

Senatori licebat, quamdiu uellet, dicere. Lib. I I I. de Legib. Nec eſt umquam longa oratione utendum, niſi aut exſpectante ſenatu, quod fit ambitione ſaepiſſime, cum, nullo magiſtratu adiuuante, tolli diem utile eſt; aut, &c.

Ibidem:

Docet hic locus, quo aetatis anno Romae ſenatores legi poſſent. cum enim Haleſini de ſenatu cooptando leges ab ſenatu Romano petiuerint: non eſt dubitandum, quin eae leges imaginem quandam Romani ſenatus expreſſerint. itaque cum Pōpeio, in Africam contra Domitium proſcriptum, & Hiarbam regem proficiſcenti, conſulare imperium cum exercitu, adhuc

equiti Romano, datum eſſet; dicente L. Philippo in ſenatu contra neſcio quem, obijcientem, non oportere mitti hominem priuatum pro conſule, non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere: laudauit eum Cicero his uerbis in ſuaſione Maniliae legis: Quid tam praeter conſuetudinem, quam homini peradoleſcenti, cuius a ſenatorio gradu aetas longe abeſſet, imperium, atque exercitum dari?

Lib. II. act. II. in eundem:

Proprie ſplendor equitibus, dignitas ſenatoribus tribuitur.

Lib. IV. act. II:

Negotiari licebat equitibus Romanis, ſenatoribus per leges non licebat. unde in Parad. Propter auiditatem pecuniae nullũ quaeſtum turpem putas: cum iſti ordini ne honeſtus quidem eſſe poſſit ullus.

Ibidem:

Senatoria tunica a latis purpureis clauis. Latus clauus dicebatur.

Lib. V. act. II:

Senatori nec habere, nec mercari quidquã trans mare licuit.

Ibidem:

Senatus ſociorum querellas audit, crimina uero iudicibus committit.

Pro lege Manilia:

Senatoribus negotiari non licebat.

Pro A. Cluentio Habito:

Toga praetexta, ſella curulis, faſces, magiſtratuum, non ſenatorum, inſignia ſunt. inſignia uero ſenatorum omnium fuere latus clauus, calcei lunati.

Ibidem:

Senatores dicuntur, quos cenſor in ſenatum legit.

I. in Catilinam:

Senatus in Capitolio, in templo Iouis Statoris habebatur: de quo ſic infra: Magna dijs immortalibus habenda gratia eſt, atque huic ipſi Ioui Statori, antiquiſſimo cuſtodi huius urbis.

Pro domo ſua:

In Capitolio ſenatus habebatur.

Pro P. Sextio:

Senatum

Senatum diuerſis nominibus appellat, publicum conſilium, ſummum ordinem, ampliſſimum ordinem, principem ordinē.

Ibidem:

A ſenatu, non a populo, reges appellabantur. primum igitur in eo peccat Clodius, quod reges per populum, non per ſenatum appellat: deinde quod eos appellat, qui id numquam, non modo a populo, ſed ne a ſenatu quidem poſtularint.

Ibidem:

Pecunia, & legationes S. C. dabantur, prouinciae uero primum S. C. deinde lege Curiata: niſi ſiquis, cum proferri legē Curiatam non liceret, eo imperio, quod ſenatus lege Cornelia dabat, contentus, ſuo ſumptu in prouinciam uellet ire. quod pauciſſimi fecerunt.

Ibidem:

Senatus auctoritas dicitur ea, quae ne ſenatus conſultum eſſet, tribunorum pl. interceſſione factum erat. de quo diximus in libro de Senatu. hic ſenatus auctoritas eſt ſumma uoluntas: cū ſenatus conſultum de Ciceronis reditu factum cunctus ſenatus magnopere uellet.

Ibidem:

Non omnium ordinum hominibus in ſenatum aditus eſt, ſed ijs tantū, qui neque libertini ſint, & cc ∞ millia poſſideant. municipibus autem, & ruſticis, & negotia gerentibus, de quibus proxime loquitur, patere curiam non dicit: quia municipales in municipijs uiuunt, ſuiſq. legibus utuntur; ruſtici ſenatorium cenſum non habent: negotia gerentes, quia quaeſtum apertè curant, non ualde honorati.

Ibidem:

Non a populo, ſed a cenſoribus, ſenatores lecti ſunt. a populo autem deligebantur conſule nominante.

Pro M. Coelio:

Multi ſenatores ex municipijs erant.

Pro C. Rabirio Poſtumo:

Ordo ſenatorius ſummus erat ciuitatis.

Pro Deiotaro:

S.C. numquā, niſi extremis reip. temporibus, decerni ſolebat. de quo queritur Caeſar lib. 1. bell. ci. Decurritur, inquit, ad illud

lud extremum atque ultimũ S.C. quo,niſi paene in ipſo urbis in cendio, atque deſperatione omnium ſalutis,latronum audacia, numquam ante diſceſſum eſt;Dent operam conſules,praetores, tribuni pl. quiq. proconſules ſunt ad urbem, nequid reſp. detri menti capiat. Idem in ep.ad Tironem: Poſtea quam ſenatus con ſulibus praetoribus, tribunis pl. & nobis, qui proconſules ſumus, negotium dederat, ut curaremus, nequid reſp. detrimenti caperet: numquam maiore in periculo ciuitas fuit: numquam improbi ciues habuerunt paratiorem ducem.

Philippica I:

Sollemnes, & legitimi ſenatus habendi dies fuere, Kal. nonae, idus. quod quidem in antiquorum ſcriptis obſeruauerim. ſed, interfecto idibus Mart. Caeſare, ſenatum eo die in poſterum haberi non licuit. Suetonius, & Dio.

Ibidem:

Senatoribus, qui in ſenatum uocati non ueniſſent, pignora auferri ſolebant. infra: Quid eſt ultra pignus, aut multam?

Philipp. III:

S. C. ſi ueſpertina, nõ praeclara, ſed turpia, & irrita. nõ enim poſt horam decimã referri ulla de re licuit. auctor Seneca lib. 1. de tranquillitate uitae, c. 14. Et S. C. uel ante ortum ſolis, uel poſt occaſum factum, irrita fuiſſe, docet.

Ibidem:

Patebant ualuae templi, in quo ſenatus habebatur.

Philipp. V:

Numquã ſenatus hoc, Ne quid reſp. detrimenti accipiat, niſi difficillimis reip. tẽporibus decernere ſolitus eſt: & cum decerne bat, ſummum imperium cõſulibus dabat: neque decretum hoc umquam uideo, quin ſtatim ad arma, ut in praeſenti reip. diſcri mine, uentũ ſit. Decretum Opimio conſule: quamprimũ C. Grac chus tribunus pl. eſt interfectus. Dercetum Cicerone conſule: comprehẽſi illico, & in carcere necati qui contra patriam cũ Ca tilina coniurauerant. qua re exponenda uim eius S.C. Salluſtius oſtendit his uerbis: Cicero rem ad ſenatum refert. itaque, quod plerumque in atroci negotio ſolet, ſenatus decreuit, ut darẽt ope ram conſules, ne quid reſp. detrimenti caperet. Ea poteſtas per ſenatum more Romano magiſtratui maxima permittitur, exerci

tum

tum parare, bellũ gerete, coercere omnibus modis ſocios, atque ciues, domi militiaeq. imperium, atque iudicium ſummum habere. aliter ſine populi iuſſu nulli earum rerum conſuli ius eſt. Decretum idem eſt L. Lẽtulo, C. Marcello cos. anno primo belli ciuilis Pompeiani: quod queritur Caeſar lib. 1. bel. ci. Decurritur, inquit, ad illud extremum, atque ultimum S. C. quo, niſi paene in ipſo urbis incendio, atque deſperatione omnium ſalutis, latronum audacia, numquam antea deſcenſum eſt; Dent operam conſules, praetores, tribuni pl. quiq. procos. ſunt ad urbem, ne quid reſp. detrimenti capiat.

PRIMI ſententias in ſenatu a conſule rogabantur conſules deſignati: ſi modo poſt conſularia comitia ſenatus haberetur: ſin ante, rogabat conſul arbitratu ſuo, non quem uellet ex omni ſenatorum frequentia, ſed quem uellet e numero conſularium. & antiquae conſuetudini dabatur, ut, quem ordinem interrogandi ſententias conſul kalendis Ianuarijs inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret. quo ordine, Caeſar, neglecto, primum Pompeium poſt affinitatem conſul rogare ſententiam coepit, cũ antea Craſſum ſolitus eſſet. Quoniam autem, cum deſignati cõſules fuiſſent, ij ſententiam primi rogabantur: uenit in mentem, quaeri poſſe, uter ex ipſis deſignatis prior rogaretur. nec difficile eſt quaerenti reſpondere. nã me quoq. olim ex ipſa re in eandẽ dubitationem adductum, & aliquandiu haerentem, obſeruatio uetuſti moris expediuit. Sciendum igitur; ſiue patricius & plebeius, ſiue duo plebeij deſignati conſules eſſent; qui priore loco declaratus eſſet conſul, eum in magiſtratu priorem quoq. ſententiam rogaſſe. ideoq. rogauit in re Catilinaria non C. Antonius, ſed M. Cicero, quia conſul priore loco declaratus: nam genere pares erant, uterq. plebeius. & lib. 1. ep. ad Att. rogat ſententiã M. Pupius Piſo, conſul, ex familia plebeia; M. Valerius Meſſalla, & ſi patricius, tamen nõ rogat. plebeius igitur anteponitur patricio. cur? quia priore loco declaratus conſul. Vter in magiſtratu prior rogaret, oſtendi. quo conijcitur, & uter rogaretur, cum deſignati eſſent. Ex noſtro cõmẽtario in ep. ad Att.

Legitimi habẽdo ſenatui dies erãt, kalendae, nonae, idus. reliquis diebus, modo comitiales nõ eſſent, haberi quidẽ ſenatus poterat, ſed certus neq. lege, neq. more ſtatutus erat dies. poſitum id erat in uoluntate magiſtratuũ. Ex noſtro cõmentario ad Q. Fr.

Animaduerſione dignum eſt, quod legẽdo obſeruauimus, qui ex equeſtri ordine, ſenatoriae dignitatis ad gradum aſcendiſſent, eos inter ſenatores quidem eſſe cenſos, ut, ſi quid ordine ſenatorio minus dignum admiſiſſent, ſenatu mouerẽtur; uerũ eoſdem, cum deinde equitum centuriae recognoſcerentur, inter equites, quandoquidem ipſi quoq. equum publicum haberent, citatos eſſe, ut ſi flagitium ullum, quod in equite Rom. dedecet, feciſſent, equum publicum amitterent. patet hoc apud Liuium duorũ cenſorũ exẽplo, Neronis, & Salinatoris: quorum alter alteri,

cum cenſus equitum ageretur, equum ademit: quos tamen ante, cum ſenatorum cenſus ageretur, in recitandis ſenatorum nominibus eſſe lectos, dubitari non poteſt. Atq. ego huius generis ciues, minime crediderim, ſua manu, ut ceteros equeſtris ordinis, equum per forum traduxiſſe. proprius enim eorum cenſus nō in equeſtri, ſed in ſenatorio erat ordine; nec equeſtris ordinis, ſed ſenatorij dicebantur: nec ideo, quod equeſtris eſſent ordinis, quem adepti ſenatorium amiſerant, ſed quia equum publi cum haberent, inter equites citabantur. qui uero in ſenatum, etſi nondum a cenſoribus lecti, iure tamen magiſtratus, quem aut geſſiſſent, aditum haberent, eos uideo, ſi equites eſſent, equū publicum inter ceteros equeſtris ordinis ciues ante cenſores per forum traduxiſſe, nec inter ſenatores, cum tamen irent in ſena tum, eſſe lectos: quod de Pompeio, qui poſtea cognomentum Magni eſt adeptus, a Plutarcho traditum obſeruauimus. is enim eques adhuc nondum in ſenatum lectus, conſul ob uirtutem ac ſingularia in remp. merita ante legitimam aetatem creatus (ſoluebantur enim legibus boni uiri) equum publicum ipſe ad cenſores adduxit. praeclarumq. fuit populo Rom. ſpectaculum, conſulem ſua manu equum publicum ducētem intuenti. Atq. haec quae diximus de ciuibus Romanis & ex equeſtri ordine & ex ple be in ſenatum lectis, ita tradimus, ut ad reip. tempora ſpectemus. nam regum aetate ſolis patricijs curia patuit: cum tamen, quod Dionyſius Halicarnaſſeus docet, non omnes patricij ſenatores eſſent, ſed alij ſenatores, equites, alij de plebe. ut uere diceres, ſenator eſt, ergo patricius; non contra, patricius eſt, ergo ſena tor. &, quamquam ex familijs tum patricijs, tum plebeiis ſenatus conſtaret, ueteres tamen ita locutos animaduerti, ut de uniuerſo plane ſenatu nobilitatis nomen uſurparent: quia ſcilicet ſummus ordo ſenatus eſſet, eumq. adepti praeter ceteros nobiles eſſe uiderentur: quandoquidem ob uirtutem, quae nos ſola nobi les, ſola patricios, ſola reges uere facit, dignitas illa mandaretur. Ex noſtris obſeruationibus.

Ex Plutarcho in Pompeio :

LIBERTINOS homines e ſenatu Fabius Rullus amouit, qui ex eo Maximi cognomen accepit.

Ex Velleio, Lib. I.

Vide colonias iuſſu ſenatus eſſe ductas. & ibidem de militaribus colonijs.

Ex Eodem, Lib. II.

C. Marius, VI conſul, Glauciam, & Saturninum in Hoſtilia curia morte multauit.

Ex Valerio Maximo, Lib. II.

Aditus in curiam ijs dabatur, quos in ordinem ſenatorum cenſores elegiſſent. reliqui, etiam ſi honores geſſiſſent, excludebantur.

Ex Eodem, eodem lib.

Ante ſenatus e ſenaculo citatus in curiam ueniebat, non edicto iuſſus, ut poſtea ſeruatum eſt. Senaculus autem locus fuit, quo primo ſenatus haberi ſolitus eſt.

Ex Salluſtio, Catilina :

Maximam poteſtatē ſenatus ſine populo magiſtratui permittit, cum ita decernit, Dent operam conſules, nequid reſp. detrimenti capiat : quo S. C. licebat ijs exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis ſocios, atque ciues. aliter ſine populi iuſſu earum rerum ius conſuli nullus eſt.

Ex Eodem :

D. Iunius Silanus primus ſententiam rogatus, quod conſul de ſignatus erat.

Ex Appiano Alexandrino, Lib. II.

Senatum habituris mos erat, antequam ingrederentur, ſacra facere.

Ex Polybio, Lib. VI.

Senatus aerarij dominus eſt, atque adminiſtrator. nam & reditus omnes in eius poteſtate ſunt; & eiuſdem arbitratu impenſae fiunt. Quaeſtores enim ſine ſenatus auctoritate, praeter ea, quae conſules iuſſerint, ne minimum quidem, cum opus fuerit, in rem ullam ſumptum facere poſſunt. grauiſſimae autem illi, ac maximae impenſae, quam cenſores in quinquennales luſtri apparatus faciunt, ſenatus praeeſt : ab eoq. auctoritas illa, & fa

cultas his permittitur. iam uero de maleficijs per Italiam commiſſis, de quibus iudicium publice fieri debet, de legationibus mittendis, foedere faciendo, rebus repetendis, bello indicendo, ſenatus cognitio eſt: atque haec minime ſunt ei cum populo communia.

Ex Eodem, Ibidem:

Sine S. C. neque frumentum, neque ueſtimenta, nec obſonia legionibus adminiſtrari poſſunt.

Ex Eodem, Ibidem:

Poſtquam ijs, qui prouincias obtinent, annuum tempus praeterierit, ſenatus poteſtatem habet aut ſucceſſores mittendi, aut imperium prorogandi. atque etiam triumphos neque ducere, neque, uti decet, apparare cuiquam licet, niſi ſenatus aſſenſus fuerit, & in ſumptum, quod opus ſit, erogauerit.

Ex Eodem, Ibidem:

Siquis ex prouincia decedere uelit, populi aſſenſu opus eſt. nam, ut iam dictum eſt, quidquid decidendum, componendumue eſt, id per populum ratum, irritumue fieri debet: & omnes, qui cum imperio fuerint, cum id deponunt, populo rerum geſtarum rationem reddere oportet. in maximis autem quaeſtionibus eorum maleficiorum, quae contra remp. commiſſa capite plectuntur, nihil ſenatus exſeqni poteſt, niſi prius eius auctoritatem populus approbauerit.

Ex Eodem, Ibidem:

Si quis ex tribunis pl. interceſſerit, nedum ſenatus nihil eorum, quae decreuit, perficere, ſed ne ſedere quidem, aut omnino in curiam uenire, poteſt.

Ex Eodem, Ibidem:

Senatus uectigalibus praeeſt; idemq. poteſtatem habet diem publicanis proferendi; ſi quam calamitatem acceperint, eos releuandi, aut etiam locationem inducendi.

Digeſt. Lib. I. tit. II. de orig. iuris.

Pomponius Lib. I. ſingulari Enchiridij:

Eodem paene tempore tria haec iura nata ſunt, leges XII tabularum. ex his fluere coepit ius ciuile. ex ijsdem legis actiones compoſitae ſunt. omnium tamen harum, & interpretandi ſcientia, & actiones apud collegium Pontificum erant: (Cic. I.

de

de Orat.& II. de Leg. (ex quibus cõſtituebatur, quis quoque anno praeeſſet priuatis.& fere populus annis prope C. hac cõſuetudine uſus eſt. Poſtea, cum App. Claudius propoſuiſſet, & ad formam redegiſſet has actiones, Cn. Flauius, ſcriba eius, libertini filius, ſubreptum librum populo tradidit: & adeo gratum fuit id munus populo, ut tribunus plebis fieret, & ſenator, & aedilis cur. hic liber, qui actiones continet, appellatur Ius ciuile Flauianum; ſicut ille, Ius ciuile Papinianũ. nã nec Cn. Flauius (Valer. lib. II cap. I. Gell. lib. VI. c. 9. Cic. pro Mur. Plin. lib. XXXIII. cap. I.) de ſuo quidquam adiecit libro. Deinde, cũ eſſet in ciuitate lex XII tabularum, & ius ciuile, eſſent & legis actiones: euenit, ut plebs in diſcordiam cum patribus perueniret, & ſecederet, ſibiq. iura conſtitueret. quae iura Plebiſcita uocantur. mox, cum reuocata eſt plebs, quia multae diſcordiae naſcebantur de his plebis ſcitis, pro legibus placuit & ea obſeruari, lege Hortenſia: (Gell. l. 15. c. 27.) & ita factum eſt, ut inter plebis ſcita, & legem, ſpecies conſtituendi intereſſet, poteſtas autem eadem eſſet.

Digeſt. Lib. I. tit. 9. de ſenatoribus. Marcellus lib. 3. Dig.

Caſſius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem ſenatu motus, nec reſtitutus eſt, iudicare, uel teſtimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum hoc fieri uetat.

Ibidem. Modeſtinus Lib. VI. Regularum:

Senatorem, remotum ſenatu, capite non minui, ſed Romae morari, D. Seuerus, & Antoninus permiſerunt.

Ibidem. Vlpianus Lib. II. de cenſibus:

Senatores accipiendum eſt eos, qui a patricijs, & conſulibus uſque ad omnes illuſtres uiros deſcendunt: quia & hi ſoli in ſenatu ſententiam dicere poſſunt.

Digeſt. Lib. XXIII. tit. 2. de ritu nuptiarum.

Celſus Lib. XXX. Digeſtorum:

Lege Papia cauetur, omnibus ingenuis, praeter ſenatores, eorumq. liberos, libertinam uxorem habere licere.

Ibidem. Vlpianus lib. III. ad L. Iuliam, & Papiam:

Si quis, in ſenatorio ordine agens, libertinam habuerit uxorem, quamuis interim uxor non ſit, attamen in ea condicione eſt, ut, ſi amiſerit dignitatem, uxor eſſe incipiat.

Ibidem.

Ibidem. Paullus lib. I. ad L. Iuliam & Papiam:

Lege Iulia ita cauetur: Qui ſenator eſt, qui ue filius, neposue ex filio, proneposue ex filio nato, cuius eorum eſt, erit, ne quis eorum ſponſam, uxoremue ſciens dolo malo habeto libertinam, aut eam, quae ipſa, cuiusue pater, materue artem ludicram facit, fecerit; neue ſenatoris filia, neptisue ex filio, proneptisue ex filio nato, nata; libertino, ei ue, qui ipſe, cuiusue pater, mater ue artem ludicram facit, fecerit; ſponſa, nuptaue ſciens dolo malo eſto; neue quis eorum dolo malo ſciens ſponſam uxoremue eam habeto.

Digeſt. Lib. XLIIX. tit. 7. ad L. Iul. de ui priuata:
Martianus Lib. XIV. Inſtitutionum:

De ui priuata damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur: & cautum eſt, ne ſenator ſit, aut decurio, aut ullum honorem capiat, ne ue in eum ordinem ſedeat, neue iudex ſit; &c.

Digeſt. Lib. L. Scaeuola:

Senatores nauem habere, ex lege Iulia non licet.

Ex Dione lib. XLIII.

Caeſar adſcripſit complures in ſenatum, nullo in diſcrimine ponens, ſiue quis miles eſſet, ſiue libertinus, adeo ut ſumma ſenatorum c ∞. fuerit.

Lib. XLIIX.

In ſenatum etiam adſcripti permulti non modo e ſocijs, militibus ue, & libertinis, ſed ſerui etiam.

Eodem libro:

Edicto cautum eſt, nequis ſenator dimicaret ludis gladiatorijs, ne ue quis ſeruus lictor eſſet, ac ne mortui intra duo millia paſſuum ab urbe cremarentur.

Lib. LII.

Omnes ſenatores ex aequo de pleriſq. rebus ſententiam ferre: ſed, ubi quis ſenator reus agitur, non omnes, niſi reus, aut ſenator nondum ſit factus, aut quaeſtorius adhuc ſit. Eſt enim a ratione alienum, eum, qui nondum tribunus plebis, aut aedilis, de eo, qui hos magiſtratus obierit, ſuffragium dicere, aut hos de praetorijs, uel rurſum hos de conſularibus.

Eodem libro:

Edixit Auguſtus, ne quis ſenator iniuſſu ſuo, permiſſuq. extra

Italiam

Italiam abiret, idq. etiam hodie obſeruatur, cum nulli ſenatori, alio quam in Siciliam, Galliamq. Narbonenſem liceat peregre proficiſci: eo autem propter propinquitatem, ac quia pacatae ſunt regiones, armiſq. uacant, etiam ſine uenia impetrata licet quoties uelint ſenatoribus proficiſci, ijs, qui aliquam ibi locorum habent poſſeſſionem.

Lib. LIV.

Senatorum delectū inſtituit, quorū ut magnus ei eſſe numerus uidebatur: ita plerique nullius erant eius exiſtimatione pretij, quippe qui non malitioſis modo, ſed adulatoribus etiam apertis infenſus eſſet. Et, quoniam neque ultro quiſquam (quod antea factum fuerat) dignitate ſenatoria cedebat: neque ipſe ſolus omnem culpam, ſi qui ea eſſent deiecti, ſuſtinere uolebat: triginta uiros optimos (hos enim ſe delecturum iure iurando affirmarat) ex omnibus elegit, eos iuramento eodem adactos iuſſit in tabellas quinque uirorum nomina, conſcribere, ita tamen, ut ne ij cognatos ſuos inter hos referrent: deinde ex hoc quinario unum ſorte delegit, qui ſenator eſſet: poſt alios quinque eadē ratione, iterumq. alios conſcribi, ac deligi curauit, donec numerus, triginta ſenatorum hoc modo conficeretur: qui uero peregre aberant, in eorum locum alij ſorte ſuffecti ſunt. Hoc primum aliquot ita diebus actum eſt. Poſt, cum mala fide quaedam acta eſſent, non amplius quaeſtoribus tabulas credidit, neque ſorti quinarias iſtas claſſes commiſit: ſed ipſe reliquos, qui ad explendam ſenatorum ſummam deeſſent, elegit, donec numerus ſexcentorum ſenatorum compleretur. ſtatuerat quidem trecentos tantum ſecundum antiquam conſuetudinem conſtituere, abunde contentum eſſe debere ſe cenſens, ſi tot dignos ſenatoria maieſtate reperiſſet: ſed omnibus hoc aegre ferentibus (futurū enim erat hac ratione, uti plures ſenatu mouerētur, quā in eo remanerent, maiorq. iccirco apud unūquēq. metus amittēdae dignitatis, quā ſpes eius retinēdae erat) DC. ſenatores coellgit

Eodem libro:

Abſente adhuc ab urbe Auguſto, ſenatuſconſultum fuerat factum, ut XX. uiri (magiſtratus hoc nomen eſt) ex equitibus cōſtituerentur, quorum deinde nullus in ſenatum eſt allectus, niſi quem etiam alium magiſtratum, cuius ratione ſenator poſſet fieri,

ri, geſſiſſet. Porro hi uiginti uiri in locum uiginti & ſex uirorum ſucceſſerunt, eorum tres ad capitalia iudicia ſunt ordinati, alij tres cudendo nomiſmati praeſunt, quattuor uias urbanas curant, decem iudicijs, quae ad centumiuros ſorte deferuntur, praeficiuntur: duo enim ij, qui uias extra urbem curabant, & quattuor in Campaniam mittebantur, tunc abrogati erant.

Eodem libro:

Auguſtus ſenatum legit: &, cum uideret non ſemper frequentes conuenire ſenatores, S. C. etiam a paucioribus, quam CD. ſenatoribus ut fieri poſſent, ſtatuit, cum ante ea hunc numerum, ut rata eſſent, requirerent.

Lib. LV.

Si quando caſu fieret, ut non tot, quot opus erat, conueniret, (nam praeterquam quod imperatore praeſente numerus ſenatorũ, qui adeſſent, accurate inhibebatur, idem hoc etiam ferme omnibus alijs etiam, quibus ſenatus habebatur diebus, fiebat) conſilium quidem ij capiebant, &, quod ſtatuiſſent, id praeſcribebatur: non tamen uim Senatusconſulti obtinebat, ſed Auctoritas ſenatus, dicebatur, quae uidelicet oſtenderet, quae fuiſſet ſententia eorum, qui conſilio interfuerant ſenatorum. Idemq. hoc etiam tum obſeruatum eſt, cum aut loco, aut tempore alieno, aut nullo legitimo edicto uocati feſtinato coijſſent, aut tribuni aliqui plebis interceſſiſſent. nam hic quoque cum ſenatuſconſultum fieri nequirer, tamen ſententiam ſenatus nolebat eſſe occultam, quae deinde more Romano rata foret, ac nomen ſenatuſconſulti acciperet. Idq. ab antiquis multo tempore ſtudioſiſſime retentum, noſtro tempore fere exoleuit.

Eodem libro:

Praetoribus, cum indigne ferrent, ſe, cum honore tamen tribunos plebis anteirent, in ſenatu ſententiam dicendi ius non habere, Auguſtus id iuris conceſſit, quod tamen tempus eis poſtmodo abſtulit.

Lib. LIX.

Tunc etiam primum ſenatoribus, ne nudis aſſeribus inſiderent, puluinaria ſubdita.

Eodem libro:

Tiberius quibuſdam eorum, qui in ordinem equeſtrem allegerat,

gerat, uſum ueſtis ſenatoriae, antequam magiſtratum ullum geſſiſſent, quo in ſenatum aditus paratur, conceſſit, ut ſpem ſenatoriae dignitatis haberent adipiſcendae. antea id ſolis patricijs permiſſum.

Dio ſcribit, ius ſecundae relationis Auguſto conceſſum a ſenatu. Ex quo patet, non licuiſſe ei, qui ſemel ad ſenatum retuliſſet, iterũ eadẽ de re eodẽ die referre. Hinc illud, quod ſaepe animaduertimus, cõceſſum imperatori ius tertiae uel quartae relationis.

Vide de conſule, priore creato, bellum indicente. Ergo & is prior ſenatum uocabat, eiuſq. poteſtatis primus menſis, & faſces erant. Seruius ad illud Virg. lib. VII.

-Reſerat ſtridentia limina conſul:
Ipſe uocat pugnas.

Regnante Romulo, ſenatus in curiam Calabram a rege ſacrificulo uocabatur: ut, quoniam adhuc faſti non erant, ludorũ, & ſacrificiorum praenoſcerent dies. Seruius ad illud lib. IIX. Romuleoq. recens horrebat regia culmo.

Ex Macrobio Saturn. Lib. I. cap. 16.

Mos antea ſenatoribus fuit, in curiam cum praetextatis filijs introire: qui S. C. ſublatus eſt: conceſſumq. uni Papirio puero, qui matrem, cupide rogantem de re in ſenatu acta, lepido commento fefellit: eiq. & Praetextati cognomentum, eiuſdem ſenatus decreto, inditum, ob tacendi, loquendiq. in praetextata aetate prudentiam.

Ex A. Gellio, Lib. III. cap. 18.

Senatores Pedarij dicebantur, qui, magiſtratu curuli nondum capto, pedibus itabant in curiam. nam, qui curulem magiſtratum geſſerant, curru ſolitos honoris gratia in curiam uehi, C. Baſſus in Commentarijs ſuis ſcriptũ reliquit: cum in eo curru ſella eſſet, ſupra quam conſiderent, quae ob eam cauſſam curulis appellabatur. Senatores autem erant, qui a cenſore in ſenatum lecti erant: cum ſenatores multi non eſſent curulibus magiſtratibus functi: qui tamen ob eos honores ſententiae dicendae ius habebant. ſententiam tamen hi, ſcripti in poſtremis, non rogabantur, ſed, quas principes dixerant, in eas deſcendebant. itaque in edicto, quo ſenatores in curiam a conſulibus uocabantur, hoc erat: Senatores, quibuſq. in ſenatu ſententiam

dicere licet. pedibus autem ſenatores omnes ſentiam ferebant, cum S. C. per diſſeſſionem fiebat.

Lib. IV. cap. 10.

Ordo rogandi ſententias in ſenatu uarius fuit. alias primus rogabatur, qui a cenſore princeps in ſenatũ lectus fuerat. alias, qui deſignati conſules erant. quidam e conſulibus, ſtudio, aut neceſſitudine aliqua adducti, quem ijs uiſum erat, honoris gratia extra ordinem ſententiam primum rogabant. obſeruatum tamen eſt, cum extra ordinem fieret, ne quis quemquam ex alio, quam ex conſulari loco ſententiam primum rogaret. Et ſenatori ius erat, ut, ſententiam rogatus, diceret ante, quidquid uellet, alius rei, & quoad uellet. quo factum eſt, ut multi ſenatores rem, qua de ageretur, perfici nolentes, diem dicendo eximerent.

Lib. XIV. cap. 7.

Varro in libro de Quaeſitis per epiſtolam, in epiſtola ad Oppianum, ſcribit, qui fuerint, per quos more maiorum ſenatus haberi deberet, eoſq. nominat dictatorem, conſules, praetores, tribunos pl. interregem, praefectum urbi, neque alij praeter hos ius fuiſſe dixit facere S. C. quotieſq. uſu ueniſſet, ut omnes iſti magiſtratus eodem tempore Romae eſſent, qui eorum prior alijs eſſet, ei potiſſimum ſenatus conſulendi ius fuiſſe. Addit deinde, extraordinario iure tribunos quoque militares, qui pro conſules fuiſſent, item decemuiros, quibus imperium conſulare tum eſſet; item triumuiros reip. conſtituendae cauſſa creatos, ius conſulendi ſenatum habuiſſe. Poſtea ſcripſit de interceſſionibus, dixitq. intercedendi, ne S. C. fieret, ius fuiſſe ijs ſolis, qui eadem poteſtate, qua ij, qui S. C. facere uellent, maioreue eſſent. Tum de locis, in quibus S. C. fieri iure poſſet, docuit, confirmauitq. niſi in loco per augures conſtituto, quod templũ appellatur, S. C. factum eſſet, iuſtum id non fuiſſe, propterea & in curia Hoſtilia, & in Pompeia, & poſt in Iulia, cum profana ea loca fuiſſent, templa eſſe per augures conſtituta, ut in ijs S. C. more maiorum iuſta fieri poſſent. inter quae id quoque ſcriptum reliquit, non omnes aedes ſacras templa eſſe, ac ne aedem quidem Veſtae templum eſſe. Poſt haec, deinceps dicit, S. C. ante exortum, aut poſt occaſum ſolem factum, ratum non

fuiſſe:

fuiſſe: opus etiam cenſorium feciſſe exiſtimatos, per quos eo tempore S. C. factum eſſet. Docet deinde inibi multa, quibus diebus haberi ſenatum ius non ſit: immolareq. hoſtiam prius, auſpicariq. debere, qui ſenatum habiturus eſſet. De rebus quoque diuinis prius, quam humanis, ad ſenatum referendum eſſe. Tum porro referri oportere, aut infinite de rep. aut de ſingulis rebus finite: S. que C. fieri duobus modis, aut per diſceſſionem, ſi conſentiretur, aut, ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas: ſingulos autem debere conſuli gradatim, incipiq. a conſulari gradu: ex quo gradu ſemper quidem antea primum rogari ſolitum, qui princeps in ſenatum lectus eſſet. tum autem, cum haec ſcriberet, nouum morem inſtitutum refert per ambitionem, gratiamque, ut is primus rogaretur, quem rogare uellet, qui haberet ſenatum, dum is tamen e gradu conſulari eſſet. Praeter haec de pignore quoque capiendo diſſerit, deq. multa dicenda ſenatori, qui, cum in ſenatum uenire deberet, non adeſſet. Ateius autem Capito Tuberonem dicere ſcribit, nullum S. C. fieri poſſe, non diſceſſione facta, quia in omnibus S. C. etiam in ijs, quae per relationem fierent, diſceſſio eſſet neceſſaria. idq. ipſe Capito uerum eſſe affirmat. quod Varronis ſententiae uidetur repugnare.

Ex Epitome Liuij, Lib. LX.

C. Gracchus tribunus pl. pernicioſas aliquas leges tulit, inter quas frumentariam, ut ſemiſſe, & triente frumentum plebi deretur; alteram agrariam, quam frater eius tulerat; tertiam, qua equeſtrem ordinem cum ſenatu conſentientem corruperat: (trecenti ſenatores erant, ſexcenti equites) ut trecentis ſenatoribus admiſcerentur, ideſt, ut equeſter ordo bis tantum uirium in ſenatu haberet: & continuato in alterum annũ tribunatu. &c.

Lib. LXVII.

Marius, triumpho de Iugurtha peracto, triumphali ueſte in ſenatum uenit: quod nemo ante eum fecerat.

Ire in alia omnia, & Diſcedere, & Tranſire, pro diſſentire, ueteres dicebant. De quo Feſtus ſic: Qui hoc cenſetis, illuc tranſite; qui alia omnia, in hanc partem. His uerbis praeit, ominis uidelicet cauſſa, ne dicat, Qui non cenſetis. Sic locutus Coelius lib. IIX. Fam. Cum prima M. Marcelli ſententia pronunciata

eſſet, qui agendum cum trib. pl. cenſebat: frequens ſenatus in alia omnia ijt. Et lib. x. Cum gratia effeciſſet, ut ſua ſententia prima pronunciaretur: frequens eum ſenatus reliquit, & in alia omnia diſceſſit. Et lib. 1. ad Q. fr. Ibatur in eam ſententiam. Hirtius autem lib. 1 1 x. de bello Gall. Diſceſſionem faciente Marcello, ſenatus frequens in alia omnia tranſijt.

VETVS
KALENDARIVM·ROMANVM
E . MARMORE . DESCRIPTVM

In Aedibus Maffaeiorum

Ad Agrippinam

In tabula marmorea, ſuperne fracta

A.K.IAN. F
B F
C C
D C
E NON. F
F F
G C
H C
A AGON
B EN
C CAR. NP
D C
E EID. NP
F EN

DIES VITIOS. EX.S.C.

G CAR
H C
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E F
F N
G C
XXXI

H. K.FEB. N
A N
B N
C N
D NON
E N
F N
G N
H N
A N
B N
C N
D EID. NP
E N
F LVPER. NP
G EN
H QVIR. NP
A C
B C
C C
D FERAL. F
E C
F TER. NP
G REGIF. N
H C
A EN
B EQ. NP
C C
XXIIX

D. K MAR. NP
E F
F C
G C
H C
A NP HOC . DIE
CAESAR
PONTIF . MAXIM.
FACT. EST
B NON. F
C F
D C
E C
F C
G C
H EN
A EQ. NP
B EID. NP
C F
D LIB. NP
E C
F QVIN. N
G C
H C
A N
B TVBIL. NP
C Q. REX. C. F
D C
E C
E NP HOC . DIE
CAESAR
ALEXAND.
RECEPIT
G C
H C
A C
B C
XXXI

C. K. MAR. N
D C
E C
F C LVDI
MATRI. MAG
G NON. LVD
H NP LVDI
A N LVDI
B N LVDI
C N LVDI
D N LVD. IN. CIRC.
E N
F N LVDI
CERERI
G EID. NP
LVDI
H N LVDI
A FORD. NP. LVD
B N LVDI
C N LVDI
D N LVDI
F CER. N. LVD
IN. CIRC.
F N
G PAR. NP
H N
A VIN. NP
B C
C ROB. NP
D F
E C
F NP LVD. FLOR.
G C LVDI
H C LVDI
XXX

A. K.MAI. N
B F COMP
C C
D C
E C
F C
G NON N
H F
A LEM. N
B C
C LEM. N
D NP LVD. MART.
IN. CIRC.
E LEM. N
F C
G EID. NP
H F
A C
B C
C C
D C
E AGON. NP
F N
G TVB. NP
H Q. REX. C.F
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
XXXI

H K.IVN.N
A F MART. CAR. MONET
B C
C C
D NON
E N
F N
G N MENTI
IN . CAPIT
H VEST. NF. PR.
A N
B MATR . N
C N
D EID . N
E N
F Q. ST . DF
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D F
E C
XXX

F. K. IVL. N
G N
H N
A NP
B . POPLIF . NP
CN LVDI
APOLLIN
D NON . N
LVDI
E N LVDI
F N LVDI
G C LVDI
H C LVDI
A NP LVDI
B C LVD. IN. CIR.
C C MERK.
D EID . NP
MERK.
E F MERK.
F C MERK.
G C MERK.
H LVCAR . NP
MERK.
A C LVD. VICT. CAESAR.
B LVCAR. LVD.
C C LVDI
D NEPT. LVDI
E N LVDI
F FVRR . NP
LVDI
G C LVDI
H C IN. CIRC.
A C IN. CIRC.
B C IN. CIRC.
C C IN. CIRC.
D C
XXXI.

E K. AVG. N
F C FER. HOC. DIE
C. CAESAR. HISP. VICIT
G C
H C
A NON. F
B F
C C
D C
E NP HOC . DIE
CAESAR
HISPALI N . VIC.
F C
G C
H C
A EID. NP
B F
C C
D C
E PORT. NP
F C
G VIN. F. P.
H C
A CONS. NP
B EN
C VOLC. NP
D C
E OPIC NP
F C
G VOLT. NP
H NP H. D. ARA
VICTORIAE
IN. CVRIA
DEDIC. EST
A F
B F
C C
XXXI.

D. K.SEPT. N
HOC.DIE
FER. NEP.
E N
F NP
G C LVDI.ROMANI
H NON. F.LVD
A F LVDI
B C LVDI
C C LVDI
D C LVDI
E C LVDI
F C LVDI
G N LVDI
H EID. NP
A F. F. EQVOR. PROB.
B LVD. ROM.IN CIRC.
C C IN. CIRC.
D C IN. CIRC.
E C IN. CIRC.
F C IN. CIRC.
G C MERK.
H C MERK.
A C MERK.
B NP MER. H. D. AVGVSTI. NATALIS. LVD. CIRC.
C C
D C
E C
F C
G C
H F
A C
XXX

B K. OCT. N
C F
D C
E C
F C
G C
H NON. F
A F
B C
C C
D MEDITR.
E AVGVST. NP
F FONT. NP
G EN
H EID. NP
A F
B C
C C
D ARM. NP
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D C LVD VICT.
E C LVDI
F C LVDI
G C LVDI
H C LVDI
XXXI

A.K.NOVEM.N
B
C
D
E NON.F
F F LVDI
G C LVDI
H C LVDI
A C LVDI
B C LVDI
C C LVDI
D C LVDI
E EID. NP EPVL. INDICT.
F F EQVOR. PROB
G C LVD. PLEB. IN. CIRC.
H C IN. CIRC.
A C IN. CIRC.
B C MERK.
C C MERK.
D C MERK.
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E F
F C
XXX

G. K. DEC. N
H
A
B
C NON. F
D
E C
F C
G C
H C
A AGON. NP
B EN
C EID. NP
D F
E CONS. NP
F C
G SAT. FERIAE SATVRN.
H C
A OPAL. NP
B C
C DIV. NP
D C
E LAR. NP
F C
G C
H C
A C
B C
C F
D F
E C
XXXI

DE . VETERVM
DIERVM · RATIONE

SI. DVO dierum in genera diſtribui Annum oporteat, multifariam recte diuidetur, ut ſic; Annus conſtat ex Diebus uel Faſtis, uel Nefaſtis: aut ſic; ex Diebus uel Faſtis, uel Profeſtis: aut ſic; ex Diebus uel Senatorijs, uel non Senatorijs: aut ſic: ex Diebus uel Comitialibus, uel non Comitalibus. harum enim quattuor diuiſionum, ſi ſeparatim ſingulae conſiderentur, totum Annum quaelibet complectitur. Nos autem, cum de Diebus ea, quae ſcitu digna cenſuimus, quaeq. ad Romanae hiſtoriae notitiam ualde pertinent, breuiter oſtendere inſtituerimus; ex his diuiſionibus utemur ea in qua quae maior pars eſt, (duas enim partes habent ſingulae) ea, cum ea parte, quae in alijs diuiſionibus item maior eſt, comparata, uberior aliquanto eſſe cognoſcitur: incipiemus igitur à nominatis in prima diuiſione, Faſtis, & Nefaſtis: quandoquidem Faſti, quae duarum primae diuiſionis partium plenior eſt, plures in Anno ſunt, quam quaecumque pars in tribus reliquis diuiſionibus latius patet, hoc eſt, quam uel Profeſti, uel non Senatorij, uel non Comitiales. quod ſi quis opponat, in Kalendario plures notatos eſſe dies littera C, quam littera F, unde plures ſignificantur Dies Comitiales, quam Faſti; itaque non recte me a Faſtis, ut a pleniore parte, exordiri: ſciat, non a me Faſtos modo uocari, quos notatos littera F uidemus, ſed omnes plane, quibus fari tria verba, Do, Dico, Addico, Praetori licebat: quorum e numero Comitiales erant, & ij quos in Kalendario hae litterae demonſtrant, EN. NP. Q. REX. C. Q.S T. D F. P. quibus omnibus cum fari liceret; etiam ſi non id ſemper fieret; qua de cauſſa notati ſunt alijs litteris potius, quam F; ut indicetur, praeter Fari, aliquid etiam fieri licuiſſe: non abſurde mihi facera uideor, ſi ad Faſtos, littera F notatos, qui quidem uere Faſti dici poſſunt, quod ijs aliud prorſus nihil fiebat, quo Praetor a iure dicendo impediretur,

eos quoque dies aggrego, quibus, Fari ſemper quidem licebat, non tamen, quod liceret, fieri ſemper ſolebat. ut omnino tria eſſent genera, quibus de ſingulis agetur ſuo loco; primum Faſti ij, quibus fari ſemper & liceret, & ſoleret; qui notantur littera F, ſuntq. omnes XXXIIX. hi & proprie erant Faſti, & toti: proprie, quod per eos, niſi cum aliquis caſus extra ordinem interueniret numquam Praetor ius non dicebat; toti, quod, Fari horis omnibus liceret. Alterum genus fuit; Faſti ij, qui & ipſi proprie Faſti erant, ſed non toti; quod ijs quidem omnibus Fari, non tamen horis omnibus, liceret. erant autem hi, EN. NP. F. P. EN. Q. REX. C. Q. ST. D. quas litteras infra explanabimus. atque hi erant omnes LXV. Tertium genus Comitiales fuere, caſu Faſti, non proprie; quia, cum Comitia non haberentur, tunc fari ſolum Praetor ſolebat. hi modo toti erant Faſti, cum nulla ſcilicet Comitia haberentur; modo ex parte, cum haberentur illa quidem, ſed minime per totum diem. hi CXXCIV. erant. Nos igitur Faſtos omnes uocamus; quibuſcumque Fari liceret, ſiue Faſti proprie, ſiue non proprie, eſſent. itaque, ab his profecti, paullatim progrediemur diuidendo, ut, qui nobis propoſitus eſt huius narrationis finis, eo perueniamus. Omnes Dies aut Faſti ſunt, aut Nefaſti: & Faſti, partim Feſti, partim Profeſti. Feſtos pleroſque partim Faſtos, partim Nefaſtos fuiſſe; ut Quirinalia, Lupercalia, Terminalia; ex Kalendario cognoſcitur. quibus enim Feſtis diebus, adſcriptum eſt NP, ij ſunt Nefaſti ſimul, & Faſti; Nefaſti, priore parte; Faſti, poſteriore. Dies Feralia adſcriptam habet F. qui Feſtus proprie non fuit, ſed geſtandae ad mortuos cenae dicatus dies. quod quia non hora ſtata fiebat; ſed ut cuique commodum erat; ideo totus dies potuit eſſe Faſtus. propterea, ut opinor, littera F notabatur. Feſtis porro diebus, non dubito, quin omnibus haberi Senatum licuerit. cuius rei exempla ſunt in Antiquorum libris admodum multa. quamquam ſollemne hoc non erat, ut ſemper Diebus Feſtis Senatus haberetur; ſed legitimum, ut haberi poſſet. ſollemnem autem illud, ac ſtatum, ex more maiorum, ut Kalendis, Nonis, Idibus, haberetur. itaque in Kalendario neque Kalendis, neque Nonis, neque Idibus littera C, quae Comitiales dies ſignificabat, per quos habe-

ri Senatus non poterat, neque diebus omnino ullis Feſtis adhaeret. Profeſti dies aut Faſti erant, aut Nefaſti. & omnibus Profeſtis Nefaſtis haberi Senatum licebat; Profeſtis autem Faſtis non plane omnibus, ſed ijs tantum qui Comitiales non eſſent. quibus autem Profeſtis haberi Senatus poterat, ijs omnino Agi cum Populo non poterat. contra, quibus Profeſtis haberi Senatum non licebat, ijs Agi quidem cum Populo licebat, nec tamen ſemper agebatur: cum ea res ex eorum uoluntate penderet, penes quos Populi cogendi poteſtas eſſet. non enim, quod licet, id etiam neceſſe eſt. Quod autem dixi, Comitialibus haberi Senatum non licuiſſe; declarant illa uerba, in epiſtola Ciceronis ad fratrem, quae tertia eſt lib. II. Conſecuti ſunt dies Comitiales, per quos Senatus haberi non poterat. & illa in S. C. quod Coelius ad Ciceronem miſit, Ep. fam. lib. IIX. Vtiq. eius rei cauſſa per dies Comitiales Senatum haberent, S. Q. C. facerent. Quibus uerbis, quod extra ordinem a Senatu eo S. C. decretum eſt, id omnino fieri ſolitum non eſſe, dilucide conſtat. ita Senatus Faſtis quibuſdam haberi poterat, quibuſdam non poterat: ſiquidem Comitiales inter Faſtos iam retulimus. Nefaſtis autem haberi omnibus potuiſſe, iam diximus. Sane, qui me torqueat, nodus eſt, mihi quidem perdifficilis, in epiſtola ad Atticum lib. I. in qua, cum dixiſſet iam, Nam, cum dies ueniſſet rogationi ex S. C. ferendae; paucis poſt uerſibus ſubiunxit, Senatus uocatur. quod certe mos maiorum minus ferre uidebatur. nam, ſi Rogationi ferendae dies eſt, certe Comitialis eſt: quod ſi Comitialis; haberi Senatum non licet: cuius rei teſtimonio ſunt ea, quae paullo ante recitauimus & ex epiſtola ad fratrem uerba Ciceronis, & e S. C. niſi ſi factum id extra ordinem dicamus; ut Piſonis Conſulis iniquiſſimis conatibus obuiam iretur: qui cum eſſet lator rogationis, & eius Rogationis, quam ex S. C. & de religione ferebat; idem tamen erat diſſuaſor. Comitialium magnus erat numerus: eosq. fuiſſe dies Faſtos, quod ſupra dixi, ita exiſtimo, ut mihi uidear affirmare poſſe. non enim inani quadam coniectura ſed certa in primis, ut puto, ratione commoueor. nam in Orationibus Ciceronis, in Piſonem, de Prouincijs conſularibus, pro Sextio, mentionem uideo fieri ea de lege, qua P. Clodius Tribunus pl. ſanxit, ut om-

nibus diebus Faſtis Agi cum Populo liceret. quo fit apertum, Faſtis quibuſdam non id licuiſſe, quod, ut omnibus liceret, lege Clodia ſancitum eſt. quam tamen legem non fuiſſe obſeruatam, demonſtratum eſt a nobis in libro de Legibus Romanis. Nec uero mirari ſatis poſſum; cum, Faſtos aliquot fuiſſe Comitiales, pateat; qui uenerit in mentem Macrobio, Faſtis, dicere, Lege agi licuiſſe, cum Populo non licuiſſe; Comitialibus autem utrumque licuiſſe. quorum alterum uere dictum conſtat, Comitialibus, in quã & Lege agi, & cum Populo licuiſſe: quia ſcilicet Comitiales erant de numero Faſtorum; itaque & illud, omnium Faſtorum commune, habebant, ut lege agi poſſet; & hoc praeterea propriũ, ut etiam cum Populo poſſet: Alterum autem de Faſtis diebus, quibus ait lege agi licuiſſe, cum Populo non licuiſſe in prima parte uerum eſſe uideo; in ſecunda qui poſſit non eſſe falſum, haud facile reperio. qui enim Faſtis agi cum Populo non licet, cum Comitiales omnes faſti ſint, & Comitialibus agi licuiſſe cum Populo, iam oſtenderim? dixiſſet hoc modo: Faſtis omnibus lege agi licet, cum Populo non omnibus licet: nihil erat, quod reprehenderes: ſiquidem, quod docuimus, quibuſdam Faſtis agi cum Populo poterat, quibuſdam non poterat: quibus poterat, eos ſi quis Faſtos, aut Faſtos Comitiales diceret, non erraret; cum dies fuerit nullus Comitialis, quin idem & Faſtus: ſed Comitiales potius, quam Faſti, ut a reliquis Faſtis proprio nomine diſtinguerentur; & Comitiales item potius, quam Faſti Comitiales, breuitatis cauſſa, uocabantur. Verum, quia libenter, quantum in me eſt, Antiquitatem ſoleo tueri; Macrobium, a quo multa didici, quaſi gratiae referendae loco, ita conor excuſare: ut, cum Faſtos nominauit, de ijs tantum intellexerit, qui Faſti uulgo dicebantur, non etiam de ijs, qui, etſi Faſti ipſi quoque erant, Comitiales tamen appellabantur. ſpectauit igitur non uerbi uim, quae dies omnes, quibus Praetor tria uerba fari poſſet, ſiue Comitiales eſſent, ſiue non, complectitur; ſed conſuetudinem loquendi; quod Faſtos nominabant eos, quibus tantum lege agi poſſet; cum eos, quibus cum Populo poſſet, Comitiales praecipuo uocabulo mallent appellare. Quaeritur hic fortaſſe: cum Comitiales omnes eſſent Faſti; ijsq. & cum Populo, & lege agi poſſet; cum populo, quia Comitiales; lege, quia Faſti; fieret ne

ſimul

ſimul utrumque. Negatur. nam, etſi licebat utrumque eodem die, non tamen utrumque poterat eodem tempore. cum enim Populus in Forum conueniſſet quid iudicibus, aut litigantibus loci relinqueretur? porro, ſi uacaret locus, qui tamen poſſet Praetor, aut Iudices, in tanto ſtrepitu, quantus coactae in unum locum multitudinis ſolet eſſe, eorum, qui cauſſas agerent, orationes attentis auribus, animiſque, ut par eſt, excipere. ſedata mente diligenter aliquid conſiderantibus opus eſt. itaque abſurdum eſt, credere, potuiſſe eodem tempore & cum populo agi, & iudicijs operam dari: ſicuti Faſtis ijs, qui Comitiales non erant, eodem quidem die, non tamen eodem tempore, & Lege actum, & Senatum eſſe habitum inuenio; ſic, ut Lege ageretur primum, deinde Senatus haberetur. quod cum ex alijs locis, tum ex III. & XII. epiſtola libri II. ad Quinctum fratrem intelligitur. Ergo, cum omnes Comitiales eſſent Faſti, non quia ſemper Lege ageretur, ſed quia ſemper liceret, ſi modo cum populo non ageretur; (nec enim utrumque ſimul fieri, iam diximus) ita concludemus: Faſtos, littera F in Kalendario notatos, iuriſdictionem omnes habuiſſe; Faſtis, littera C notatis, & ius dici, & agi cum populo eodem tamen tempore, potuiſſe: ideoq. Faſtos eos quoque fuiſſe dico, non ex eo, quod fieret, ſed ex eo, quod liceret. Haec de Faſtis: ſuperſunt Nefaſti. His omnino neque lege agi, neque cum populo licebat. cum enim opponantur Faſtis, quorum e numero ſunt Comitiales; eo iure, quod omnes Faſti, ſiue Comitiales, ſiue non Comitiales, habent, prorſus careant neceſſe eſt. Feſtus etiam ſic: Die nefaſto apud Praetorem lege agere, religioſum erat. Cauſſas tamen agi, & Concionem haberi, & Legem promulgari, licebat. nam neque Cauſſas agi, eſt Lege agi: neque Concionem haberi; aut, Legem promulgari, eſt cum Populo agi. quae probare ſingula, magni negotij non eſt. Agitur lege, cum Praetor tria uerba fatur, Do, Dico, Addico: qui eſt ultimus iudicij dies; cum uero cauſſis audiendis Praetor operam dat, Lege tunc non agitur. quare Faſtos eſſe neceſſe non eſt omnes dies, quibus aut pro reo, aut contra reum dicitur: ſed, Faſtum eum quidem eſſe, neceſſe eſt, quo Praetor, aut qui iudicio praeeſt, cum conſilio Iudicum ſententiam ferre debet. itaque in epiſtola III. libri II. ad

Quinctum

Quinctum fratrem, Ad III. Idus, inquit, dixi pro Beſtia, de Ambitu, apud Praetorem Cn. Domitium. Quem tamen diem (eſt autem III. Idus Februarij) Faſtum non fuiſſe, Kalendarium indicat: notatur iam, ut Nefaſtus, littera N. nec omnino de octo diebus, qui ab Idibus appellantur, menſe Februario Faſtus ullus fuit, ultimo tantum die, hoc eſt Idibus ipſis, excepto; qui Nefaſtus priore, Faſtus poſteriore parte fuit: notatur enim ſic, NP. Conciones licet ad Populum haberentur, non tamen Comitiali tantum die, ſed & Faſto, qui Comitialis non eſſet, & Nefaſto pariter haberi poterant. nolo enim quemquam in eo falli, quia fortaſſe, Agi ad Populum, & Agi cum Populo, idem eſſe uideatur: quae diuerſa ſunt. nam Agebatur ad Populum cum ad Populum concionem aliquis habebat, ut Gellius docet lib. XIII. cap. V. Agebatur autem cum Populo, ut ait Feſtus, cum magiſtratus ad Conſilium, aut Comitia, uocabat: quod fieri Comitiali dumtaxat die licebat. Concionari autem omnibus aeque diebus licuiſſe, exempla demonſtrant. itaque, quoties aliquod S. C. erat factum, dimiſſo Senatu, & S. C. ad populum recitato, magiſtratus aliquis, aut etiam priuatus Senator, Concione ei a magiſtratu data, ad Populum uerba faciebat. nec tamen is erat dies Comitialis. nam Comitialibus fieri S. C. aut omnino Senatum haberi non potuiſſe, demonſtratum eſt. & Feſtus haec aperte diſtinguit, cum ait: Forum eſt, in quo iudicia fieri, cum Populo agi, Conciones haberi, ſoleant. Quo die igitur, Agi cum Populo, eodem, Agi apud Populum, licebat: quo autem, Agi apud Populum, eodem, Agi cum Populo, non ſemper licebat. Exempla ſibi quiſque notet in legendo: quod facillimum eſt: ſunt enim infinita. itaque puto me facere non inepte, quod ijs recitandis, quae paſſim exſtant, conterendum mihi tempus eſſe non exiſtimem. Illud addendum unum uidetur: Cum aduocabatur Concio, ut Populus aliquid ſuffragijs, rogante Magiſtratu, ſciſceret; tunc actum eſſe cum Populo, non ad Populum: cum uero Magiſtratus, aut etiam priuatus aliquis, magiſtratu ei Concionem dante, ad Populum uerba faciebat, non ut ſuffragia deinde ferrentur, ſed ut aliquid exponeretur; tunc non cum Populo, ſed ad Populum actum eſſe. Aliud eſt igitur, Habere Concionem: aliud, Aduocare

Concio-

Concionem. Habere Concionem, eſt Agere ad populum: Aduocare concionem, ſi aduocatur, ut ſuffragia ferantur, eſt, Agere cum populo. ideo ſcripta ſunt haec apud Macrobium lib. 1. Sat. Iulius Caeſar Auſpiciorum lib. XVI. negat, Nundinis Concionem aduocari poſſe, id eſt, Cum populo agi: ideoq. Nundinis Romanorum haberi Comitia non poſſe. Addita enim ſunt illa uerba, Id eſt, Cum populo agi, quia non ſemper, Concione aduocata, cum Populo agebatur, ſed interdum ad Populum dumtaxat. Nundinis autem, cum Populo quidem agere, non licuit; ex quo ſequebatur, ut Comitia haberi non poſſent: ad Populum autem agere, hoceſt concionem habere, certe licuit. non enim aduerſatur illud, quod a Cicerone ſcriptum eſt, lib. IV. ad Atticum: Ante diem x. Kal. Nundinae: Concio biduo nulla. Quibus uerbis, id quod factum non eſt; non id, quod non licuit, oſtenditur. nam, cum haberi Nundinis Comitia non poſſent, quod non ex Macrobio tantum, uerum etiam ex Plinio lib. IIX. cap. III. cognoſcitur: propterea ne con cionandum quidem P. Clodius, Appius, Metellus putauerunt; qui proximis diebus, Comitiorum cauſſa, Conciones habuerant. Supereſt de Lege promulganda. id enim de tribus, quae propoſuimus, erat tertium Ferendae Legis, & Promulgandae non eadem ratio fuit. Ferebatur die tantum Comitiali; Promulgabatur etiam non Comitiali, ſiue Faſtus, ſiue Nefactus eſſet. itaque C. Cato Tribunus pl. rogationem de abrogando Lentulo imperio, die non Comitiali, promulgauit. cum enim & poſt IV. Nonas Februarij, & ante IIX. Idus eiuſdem menſis promulgauerit: quod ex epiſtola III. libri II. ad fratrem colligitur: Comitiali die promulgare non potuit, ac ne Feſto quidem. primi enim duodecim Februarij dies Nefaſti omnes fuerunt. Haberi autem Senatum per Nefaſtos omnes, licebat: nec per omnes tamen, ſed tantum, cum res poſtularet, habebatur; eorum Magiſtratuum, quibus id iuris erat, arbitratu. ita Senatus in hoc praeſtare Populo uidebatur: quod agi cum Populo per unum modo dierum genus, hoc eſt per Comitiales, quae Faſtorum pars erat; haberi autem Senatum per duo genera, hoc eſt, & per Faſtos eos, qui Comitiales non eſſent, & per Nefaſtos omnes, licebat. Erant praeterea Dies aliquot promiſcui;

miſcui; quibus totis lege agi, neque omnino licebat, neque omnino non licebat; ſed partim Faſti erant, partim Nefaſti. horum tria erant genera: alij, prima & poſtrema diei parte, Nefaſti, media Faſti; qui dicebantur Interciſi; & in Kalendario his duabus litteris notantur, E N: quod eſt, Endoterciſi; pro Interciſi. Veteres enim Endo, pro In, uſurpabant. itaque dixit Cicero lib. I I. de Legibus: Quos endo caelum merita uocauerint. Et Feſtus notat, Endoitium pro, Initium. Varro autem, lib. I I I. de re Ruſt. Endo ſuam domum. Alij priore parte Nefaſti, poſteriore Faſti: qui notantur ipſi quoque duabus litteris, N P, ſed coniunctis, hoc modo NP: quod ualet, Nefaſtus primo. cuiuſmodi fuiſſe dies fere omnes Feſtos, inſpecto Kalendario, cognoſcitur. Nonnulli, priori parte Faſti, poſteriore Nefaſti: qui notantur ſic, F. P. quod Faſtus primo, ſignificat. quo ex genere uidemus in Kalendario Vinalia fuiſſe. Dies eos, qui priore parte aut Faſti erant, aut Nefaſti, de ueteribus, quod meminerim, nemo nominat. de Faſtis autem media diei parte, hoc eſt de Interciſis, Varro ſic lib. v. de lingua Lat. Interciſi dies ſunt, per quos mane & ueſperi eſt nefas; medio tempore, inter hoſtiam caeſam, & exta porrecta fas: a quo, quod fas tum intercedit, Interciſi dies; aut, quod Interciſum nefas. Patet iam, his litteris, quae ſunt in Kalendario, F. N. C. F. P. NP. EN, ſex dierum genera ſignificari, Faſtos, Nefaſtos, Comitiales, Faſtos primo, Nefaſtos primo, Interciſos. Quod ſi cui ueniat in mentem, hac duarum litterarum connexione NP, non ſignificari, quod nos diximus, Nefaſtus primo, ſed potius, Nefas Praetori: huius opinionem argumentum primo e coniectura, uel ex ipſa potius, ut ego ſentio, ratione ductum, deinde etiam Hiſtoriae ueteris infirmat auctoritas. argumentum eſt hoc. Nemo, cui pauciora ſufficiunt, pluribus utitur. quid opus erat, ut ij Dies, quibus adſcriptum uidemus NP, Nefaſti eſſe indicarentur, duas potius litteras, quam unam, apponere? cur NP, inquam, non N? praeſertim cum Nefaſti dies omnes hac una littera, N, notentur: ſicuti & Faſti, eorum quaſi aduerſarij, una littera, F, demonſtrantur. Age, dicat aliquis, leue hoc eſſe, planeq. nugatorium argumentum. quod ſane mihi uidetur contra. quid Ciceroni reſpondebitur? mendacij ne, & falſitatis,

quaſi

quaſi teſtem corruptum, aut inſcientem, arguemus? non ita, ut opinor, quiſquam deſipiet. Sunt igitur haec in Epiſtola, Riſi, Ciceronis uerba, libro II. ad fratrem: Cognoſce nunc Idus. Decimus erat Coelio dies. Domitius ad numerum iudices non habuit. Quibus uerbis, cum Idus Februarij, de quibus Cicero loquitur, Faſtum ex parte diem fuiſſe, ſatis conſtet: quandoquidem eo die Praetor Domitius, ut de reo cognoſceret, ſententiamq. ferret, in Forum deſcendit: ſequitur, ut NP, quod Idibus omnium menſium, exceptis Iunijs, in Kalendario adſcriptum uidemus, Nefaſtus dies omnino ſignificari non poſſit. Eodem in libro altera eſt Epiſtola, quae ſic incipit, Sextius noſter abſolutus eſt ad II. Idus Mart. qui dies, ſi eo die Sextius abſolutus eſt, certe Nefaſtus plane non fuit. fuit autem, cum ei ſit adiunctum NP, priore quidem parte Nefaſtus, poſteriore autem Faſtus: ſicuti & Idus Februarij, de quibus proxime diximus, & omnes dies, quibus in Kalendario NP appoſitum animaduertimus. Aggrediamur nunc; quando & de Dierum ratione, & de litteris, eos ſignificantibus, ſatis multa, atque etiam, ut arbitramur, ſatis uera dicta; alias, quae in Kalendario ſunt, litteras; aut conciſas, eoq. obſcuriores dictiones interpretari: ut, quos Antiquitas capit, eorum commodo pro noſtra uirili parte conſulamus.

KALENDARII·ROMANI EXPLANATIO

F. Faſtus dies.
C. Comitialis.
N. Nefaſtus. NP.

IAN.

NON. Nonae.
AGON. Agonalia. Ouidius.
EN. Endotercifus; pro, Interciſus. Varro, & Macrobius.
CAR. Carmentalia: quod ſacra tum, & feriae Carmentis. Varro.
EID. Idus.

FEBR.

LVPER. Lupercalia: quod in Lupercali Luperci ſacra faciunt. Varro.

QVIR. Quirinalia: a Quirino; quod huic deo feriae. ad Quinct. fr. 2. Ouid. faſt. II.

FERAL. Feralia. ab Inferis, & Ferendo, quod ferunt tum Epulas ad ſepulcrum, quibus ius ibi Parentare.

TER. Terminalia: quod is dies Anni extremus conſtitutus. duodecimus enim menſis fuit Februarius.

REGIF. Regifugium. Ouidius. quamquam eſt inter Ouidium, & Kalendarium, de Die Regifugij controuerſia. ille enim aſſignat ei Februarij diem XXIIII. in Kalendario autem uideo ad XXIV eſſe appoſitum. nec ſane, ſi modo Regifugij dies N fuit, uidetur eſſe potuiſſe die XXIII, hoc eſt Terminalibus; qui NP dies fuit. alioqui dies idem & NP & N fuiſſet.

EQ. Equiria. Varro, Feſtus, Ouidius.

MART.

LIB. Liberalia. Varro.
QVIN. Quinquatrus. Varro.
TVBIL. Tubiluſtrum: quod eo die in Atrio ſutorio

Sacrorum

Sacrorum Tubae luſtrantur. Varro l. v. Ouidius lib. 3. Faſt. & 1. & Feſtus.

Q. REX. C. F. Quando Rex Comitiauit, Fas. Varro, Feſtus.

Scaliger in Feſti caſtigationibus.

In Faſtis marmoreis, qui exſtant Romae, inuenio bis notatum hunc diem, IX Kal. April. item IX Kal. Iunij. Nemo, quod ſciam, explicauit, quis eſſet mos huius diei, qui ritus, quae antiquitas. Sciendum, Regi ſacrorum neque magiſtratum gerere, neque uerba ad populum habere fas fuiſſe. propterea in Comitium ire illi non licebat, niſi hoc die, qui notatus eſt in Faſtis. Ibat enim in Comitium ſacrificij cauſſa, quo properanter patrato protinus fuga ſe e Comitio eripiebat. Plutarchus: Ἐστι γοννῦ τὶς ἐν ἀγορᾷ θυσία τῷ λεγομένῳ κομιτίῳ πάτριος, ἣν θύσας ὁ βασιλεὺς κατὰ τάχος ἄπεισι φεύγων ἐξ ἀγορᾶς. Varro: Dies, qui uocatur ſic, Quando Rex comitauit, fas, dictus ab eo, quod eo die Rex ſacrificus dicat ad Comitium. Si a docto uiro quaeram, quid ſit Dicere ad Comitium, ſane non agnoſcet Latinum hoc genus loquendi. & profecto ineptum eſt. Legendum enim, Itat ad Comitium. Ita loquitur alibi: Milites appellant, quod itent, uti milites, cum ferro. Quare ob id alij aliter notas, quae legebantur in Faſtis, inrerpretabantur: Q. R. C. F. Quando Rex Comitio fugit. Quod Ouidius manifeſto nos docet:

> Quattuor inde notis locus eſt: quibus ordine lectis,
> Vel mos ſacrorum, uel fuga Regis ineſt.

Vtrumque enim complexus eſt: Quando Rex comitiauit. hic enim eſt mos ſacri, quod faciebat in Comitio. & Quando Rex Comitio fugit. Tangit enim fugam Regis e Comitio. Plutarchus: ἄπεισι φεύγων ἐξ ἀγορᾶς. Quid certius hoc teſtimonio? At Paullus: Quando rex ſacrificulus diuinis rebus perfectis in comitium uenit. Immo, quando rebus diuinis perfectis abit e comitio. quare eius commenticiae cauſſae in ruderibus Feſti ne ueſtigium quidem apparet. At, quid aiunt docti uiri? Ouidium ignoraſſe, quid ſibi uellent illae litterae ſingulares. quaſi fas ſit doctiſſimum poetam ignorare, quod formularios, leguleios, litigantes, ac minimos quoſque de faece Numae ſcire oportuit. Nam, de Regifugio ipſum non intellexiſſe, teſtis erit ipſemet, qui de eo in menſe Februario ante tractauerat.

A P R.

CIRC. Circenſes.

FORD. Fordicidia: a Fordis bubus. Bos forda, quae fert in uentre, quod ea die publice immolantur boues praegnantes in Curijs. complures a Fordis caedendis Fordicidia dicta. Varro l. v. Ouid. l. 4.

CER. Cerialia. Varro.

PAR. Parilia: a Pariendo, ut ait Victorinus Afer. Alij, Palilia, a Pale; quod eo die Feriae ei deae fiunt. Varro l. v. Ouidius lib. xv. Faſt. Feſtus in uerbo, Pales; &, Parilibus. Tibullus, el. 6. lib. II. Propertius in IV.

VIN. Vinalia: a Vino. Varro.

ROB. Robigalia: dicta ab Robigo, ſecundum ſegetes. Varro.

FLOR. Floralia. Ouidius, Plinius.

M A I.

COMP. Compitalia.

LEM. Lemuria. Varro, Ouidius.

LVD. MART. IN CIRC. Ludi Marti in Circo. Ouidius.

I V N.

MART. CAR. MONET. Marti, Carnae Deae, Monetae Iunoni. Macrobius, Ouidius.

IN. CAPIT. In Capitolio.

VEST. N F. PR. Veſtae, Nefas Praetori

MATR. Matri Matutae. Ouidius.

Q. S T. D F. Quando Stercus defertur. Varro, Feſtus, Ouidius.

I V L.

POPLIF. Poplifugium; pro, Populifudium.

APOLLIN. Apollinares.

MERK. Merkatus.

VICT. CAESAR. Victoriae Caeſaris.

NEPT. Neptunalia.

FVRR. Furinalia.

AVG.

A V G.

FER. Feralia.
HISP. VIC. Hiſpaniam uicit.
PORT. Portunalia.
VIN. F.P. Vinalia, Fas Praetori. Varro, Plinius.
CONS. Conſualia. Plutarchus.
VOLC. Volcanalia. Varro.
OPIC. Opiconſiua. Varro.
VOLT. Volturnalia. Varro.
H. D. ARA. VCTORIAE. IN. CVRIA. DEDIC. EST. Hoc die Ara Victoriae in Curia dedicata eſt.

S E P T.

FER. NEP. Feriae Neptun·o
F. EQVOR. PROB. Feriae Equorum probandorum. Valerius Max. lib. I I
LVD. CIR. Ludi Circenſes, in Auguſti die natali. Suetonius, Dio.

O C T.

MEDITR. Meditrinalia, a Meditrina Dea. Varro.
AVGVST. Auguſtalia.
FONT. Fontinalia. Varro.
ARM. Armilnſtrum. Varro.

N O V.

EPVL. INDICT. Epulum indictum.
LVD. PLEB. IN. CIRC. Ludi Plebeij, in Circo. Suetonius.

D E C.

AGON. Agonalia.
SAT. Saturnalia. Macrobius.
OPAL. Opalia. Varro, Macrobius.
DIV. Diualia, Diuae Angeronae dies feſtus. Is dies a Varone

lib.

lib. v de ling. Lat. appellatur Angeronalia, ab Angerona, cui ſacrificium fit in curia. Macrob. Saturn. I. XII Kal. Ian. feriae ſunt diuae Angeroniae, cui Pontifices in ſacello Volupiae ſacrum faciunt.

LAR. Larentinalia. Varro, Ouidius, Plutarchus.

INDEX

ABNEPOTIBVS non pronepotibus ciuium Romanorum ſenatorius ordo tribui ſolitus. 99

Accuſatores, reis condemnatis, praetoriam ſententiam, praetextam togam, atque etiam ſenatorium ordinem adepti. 22

Accuſatores ſenatorum ciuitate Rom. donabantur. 29

Aedes ſacrae non omnes templa. 38.114

Aerarium ubi fuerit. 51

Agere lege, quid. 101. in Kal.

Agi cum populo quibus diebus poßet. 99. in Kal.

Agi ad populum, et Agi cũ populo, qua re differãt. 102. in Kal.

Alia omnia ſentire, quid. 48

Aliam in partem eundi mos a Spartanis. 48

Allegere, quid ſit. 16

Anni diuiſio. 97. in Kal.

Antonia lex, de Iudicijs. 83

Antonij foedus diſceßus. 95

Apes imitandae, quae non ubicũq. conſederint, decerpũt, ſed tãtum floſculos ſuaue redolentes colligunt. 44

Apparitores ad auferendum a ſenatore pignus miſſi. 39

Appiani locus. 43. 56. 74. Alter emendatus. 79

App. Claudium Pulchrũ in prouinciam, lege perlata, iuiße, probatur, licet dixerit ſe ſine lege iturum. 61

App. Claud. Pulcher triumphi poſtulationem abiecit. 61

Aprilis menſis dies, quibus rebus darentur. 91

Athletae infamia liberati. 85

Auctoritas ſenatus dicebatur, cum intercederetur, non Senatuſconſultum. 50. 52

Auctoritas ſenatus, ubi nulla interceſſionis mentio fit, pro ipſo Senatuſconſulto accipitur. 89

Auctoritas ſenatus quãdo praeſcriberetur. 87. 88. 97. 112

Auctoritates S. C. quae. 50. 97

Auctorum nomina, qui de ſenatu, deq. S. C. ſcripſerunt. 48

Aufidius trib. pl. legem de pantheris aduehendis tulit. 64

Auguſtini locus in libris de Ciuitate Dei. 2

Auguſtus Imp. ueterem rogãdarum in ſenatu ſententiarum, conſuetudinem neglexit. 44

Aurelia, & Aufidia leges quo modo latae. 64

Aurelij Cottae lex, de Iudicijs. 81

BELLA dum geruntur, nihil ſeditionis exoritur; bellis ſublatis, otiũ, & opes diſcordiã pariunt. 58

Bellum indicere qui poterat. 113

C. BASSI locus. 39. 49. 113

C. Gracchi leges. 115.

Index.

C. Gracchus quas leges, ſenatu conſulto, & inuito, tulerit. 63
C. Iulius Caeſar cāpos lege, ſine S. C. diuiſit, & publicanos pecunia leuauit. 62. 63
Caeſaris acta ut rata manerent, ſenatus decreuit ſuadente Cicerone. 98
Caeſaris locus. 33. 56
Calabra curia. 113
Calliſtrati locus. 84
Caroli Sigonij laus. 16
Caſſia lex. 73
Cenſores ubi in ſenatu ſederent. 46
Cenſorum poteſtas quatenus pateret; et quam ob cauſſam maxima fuit. 8
Cenſu deminuto, ciues R. omnes in inferiores ordines decidebant, licet id, fortunae, nō ſua ipſorum culpa cōtingeret. 23
Cenſura quare in Remp. Romanam inducta. 8
Cēſura quarto quoque anno creabatur. 46
Ciceronis loca. 16. 19. 20. 21. 22. 24. 28. 29. 30. 31. 33. 34. 40. 41. 43. 44. 46. 47. 49. 51. 56. 57. 59. 60. *locus ex primo Famil. explicatus.* 61. 68. *alter ex epiſt. ad Atticum. ead. locus ex lib. in Verr. emendatus.* 62. 63
Ciceronis locus ex oratione pro Sextio, de magiſtratibus, & de ſenatu. 5
Ciceronis memoriae errata. 26
Circenſium ludorum gratia pantherae Africanac in Italiam aduectae. 64
Ciuium tria millia, praeter Gracchum, & Flaccum conſularē, ab Opimio conſule occiſa. 58
Cliētelae a Romulo inſtitutae. 7
Cn. Aufidius trib. pl. legem de pātheris aduehendis tulit. 64
Cn. Pompeio abſoluta poteſtas proconſuli ad urbem a ſenatu tradita: ſimulq. alijs magiſtratibus. 56
Cn. Pompeius cōſul M. Coelio tribuno pl. arma minatus eſt. 57. *armatos homines in foro, et in templis tenuit. ead. armatis circūfuſus ad Milonis iudiciū pro aerario ſedit. ead.*
Coelij locus. 32. 49. 50
Coloniae iuſſu ſenatus ductae. 107
Comitia centuriata. 10
Comitiales dies, qui. 32. 98. *in Kal. Comitiale biduū poſt Kal. Ian. quo ſenatum habere non licuit.* 33. *Comitiales Ian. dies.* 34
Comitialibus diebus ſenatum haberi non licuit. 87. 92
Comitiales dies nonnulli faſti. 100. *in Kal.*
Concionari ad populum quibus diebus licuerit. 102. *in Kal.*
Concionem habere, & Concio-

nem

Index.

nem aduocare quo modo differant. 103. in Kal.

Conſul in rogãdis ſentẽtijs plus interdum neceſſitudini, quã dignitati tribuebat. 44

Cõſul poterat ſenatoris alicuius ſententiam non pronunciare, ne in eam S.C. fieret. 45

Conſul prior creatus bellum indicebat. 113

Conſulis alterutrius menſtrua poteſtas. 38

Cõſules coacto ſenatu quibus de rebus referrent. 32

Conſules quãdo conuocarent. 37

Conſules deſignati utrum ſententias primum rogati. 43. hic mos uſq. ad Tiberij tempora uiguit. ead.

Conſules ſenatuſconſultis intercedebant. 53

Conſules uno uerſiculo, ne Reſp. detrimentum caperet, ſatis armati. 57. contra quos ita decretũ, omnes interfecti. ead. Opimio conſuli haec poteſtas primum permiſſa aduerſus ciues. ead.

Conſules, licet patroni ſenatus, leges nonnullas, inuito ſenatu, tulerunt. 60

ex Conſulibus uter ſenatum uocaret. 38. 113

Conſulibus fere ſolis poteſtatem abſolutã iniuſſu populi ſenatus dabat. 55. ſed, ſi maius inſtaret periculum, etiã alijs magiſtratibus. 56

Cõtrarij, nomen, in rogandis ſententijs, vt mali ominis, refugiebatur. 48

Coriolani cauſſa a plebe iudicata, ſenatu concedente. 64

de Coriolano factũ iudiciũ trib. pl. reſcindere, ſenatu repugnante, noluerunt. 64

Cornelia lex, de numero ſenatorum ad facienda S.C. 55

Cornelia lex, de iure a praetoribus dicundo. 63

Cornelia lex contra S.C. lata. 64

Cornelia lex a Sulla lata de Iudicijs. 80

Cornelij Taciti loca. 10. 12. 43. 51

Curia Calabra. 113

Curiae ſingulae ſuum ſacellũ habuerunt, & ipſa ſacella Curiae appellata. 4

Curias denas unaquaeq. ex tribus tribubus habuit, quas Romulus conſtituit. 4

Curiata lex ſtipendia de publico prouinciarum rectoribus dabat. 61

Currus, quo ſenatores in ſenatũ uecti, qualis, & in eo ſella, ſupra quam conſidebant. 39

Curules magiſtratis. 39

DAMNATI iudicio infami & ſenatu, et honoris cunctis excluſi. 28. 29. quae ob crimina ſenatores ſenatu mouerẽtur. 30

Damnatos de ui priuata quae

poena ſequeretur. 110
Decemuiri quomodo ſenatum uocarent. 38
D. Bruti querella. 61
D. Brutus de ſuo ſtipendia militibus erogauit. 61
Decretum pro Senatuſconſulto uſurpatum. 66
Decretum ſenatus, quid. 66
Decretum ſenatus quomodo fieret. 67
Decretum & a ſenatu, & ab alio ordine fit. 67
Decretũ Imperatoris, Principis, Iudicis, apud Iuriſcõſultos. 68
Decuriones qui eßent. 92
Dictator quomodo crearetur. 59
Dictator primus Q. Opimius. 58
Dictator ſummum, & liberum imperium habuit. 59
Dies, nefaſti. 33. religioſi, atri. ea.
Dies ſenatorij in omnibus menſibus qui fuerint. 35
Dies nonnulli promiſcui partim faſti, partim nefaſti. 104. in K.
Dignitas naturã ĩ ordine uincit. 2
Dignitas ſenatoribus tributa. 100
Dignitatem Cicero pro ordine ſenatorio dixit. 28
Dionis loca. 17. 23. 24. 28. 52. 54. 55.
Dionyſius Halycarnaſſeus citatur de locorum ſenatu. 5. 12. 13. 42. 47. Dionyſij locus expoſitus. 54. 60
Diſcedere in aliorum ſententiam in ſenatu, quid ſit, & a quibus fieret. 19
Diſcedere in alia omnia. 48. 115
Diſceſſio in Senatuſconſulto faciendo, quid eſſet. 38. 45. 48
Diſcordiae ciuiles quando exortae. 58. qua de cauſſa excitatae, et a Scipione Naſica praedictae. ead.
Diualia dies. 109. in Kal.
Diuide, dicebant, ſedentes, qui de ſingulis rebus, ut referretur, poſtulabant. 45
Diuidere ſententiam, quid. 45
Diuiſio ſentẽtiae ĩ ſenatu, qualis fuerit, & quo modo fieret. 92
Diuiſione ſententiae aliquando efficiebatur, ut altera ſententiae pars tolleretur, cũ ei tribunus pl. intercederet. 46
Do, dico, addico, uerba praetoris. 97. in Kal.
Druſi lex, de Iudicijs. 77

ENDOTERCISI dies. 104. in Kal. et 106
Equeſter ordo ex patricijs, & plebeijs. 15
Equeſtris cenſus. 23
Equites pedarij. 19
Equites quem ſpectandi locum habuerint. 73
Equites ſoli rem iudiciariam adminiſtrarunt. 74
Equites numquam cum ſenatoribus iudicauerũt ante bellum Italicum. 75

Index.

Equitibus Romanis negotiari licuit, non ſenatoribus. 100

Euenta cum cauſſis intelligere, longe utiliſſimum. 59

Eximere diem dicendo. 45

FASTI *dies.* 97. *in Kal.* & 98

Februarij dies. 35. *Februarius poſtulatis prouinciarũ, & legationib. audiẽdis dabat̃.* 35.

Feralia dies, cuius generis fuerit. 98. *in Kal. et* 106.

Feſti dies. 98. *in Kal.*

Feſti locus de ſuffectis ſenatoribus. 8. 14. 31. 33. 54. *de comitijs.* 10. *de ſententijs in ſenatu dicendis.* 17

Flamini Diali in ſenatum uenire licuit. 21

Fordicidia dies qui / *Forda bos* 108. *in Kal.*

GABINIA *lex.* 35

Galliae C. Iulio Caeſari contra legem Semproniam in duo quinquennia mandatae. 62

Gellij locus. 26. 36. 37. 49. *Gellius falſo putauit Varronem, & Tuberonem de S.C. faciendo diſſentire.* 49. 53

Gracchi lex, de trecentis equitibus, qui cum trecentis ſenatoribus iudicarent, quomodo intelligenda. 73

Gracchorum interitus. 56

HISTORICI, *ne dũ oratores, interdũ id ſibi iuris arrogarunt, vt a veritate diſcederent.* 78

Homo loco natura poſterior, ſed dignitate prior. 2

Honeſtum, quid. 54

Honor diuinum bonum. 9

Honorem Cicero pro magiſtratu dixit. 28

Hora, qua in ſenatum ſenatores ingrediebantur. 36

Horatij locus. 23

Hoſtes ex S.C. iudicabantur. 59 *ad nullum magiſtratum prouocationem habebant.* ead.

IANVARII *dies, per quos ſenatũ haberi liceret.* 32. 33. 34. *Ianuario menſe uter ex conſulibus ſenatum haberet.* 40

Idus Februarij, dies Faſtus ex parte. 105. *in Kal.*

Imperatores ciuitatem nulla certa lege, ſed pro libidine adminiſtrarunt. 44

Imperatores legem, uigente rep. ad populũ latã obſeruarũt. 63 *cũ Imperio eſſe, quis diceret̃.* 32. *quomodo Imperiũ mãdatũ.* 60

Imperium quibus abrogatum, ij ſenatu moti. 30

Indicium profiteri ſenatori leges uetabant. 86

Iniurias principum acriter ulciſcẽdas Tiberius Imp. dixit. 51

Intercedendi S.C. ius qui habuerint. 37. 52. *habuerunt trib. pl. a legibus ſacratis.* 52

In-

Intercęſſio propria trib.pl. 53
Intercedēdi ius, qui haberēt. 90
Intercedere S.C.non tantum tribuni pl.poterant, ſed omnes, qui eadē poteſtate, maioreue eſſent, qua ij, qui S.C.facere uellent. 53
Intercedere, quid ſignificet. 89
Interceſſio tribunorū pl. plerūq. effecit, ne altera ſniæ pars in ſenatu ſtatueretur, licet Reip. conduceret. 46
Interregnum, quid, & quando eſſe coeperit. 13
Interrex. 56
Ire in alia omnia. 48.115
Iudicandi iure excluſi qui a cēſoribus ignominia notabant. 85
Iudicādi iure excluſi moribus, et natura, ex Paullo iuriſcōſulto. 86. *itē ex Caſſio Lōgino.ea.*
Iudices ſenatorij quot, & quo tempore fuerint. 93
Iudicio publico damnati ius accuſandi non habuerunt. 85
Iudicia turpia, & famoſa quae fuerint. 85
Iudicio excluſi de ui priuata dānati. 86
de Iudicijs ſine populo ſenatus non decernebat. 63
Iudicum aetas qualis fuerit, ex legibus. 84
Iudicum numerus, ex legibus quis fuerit. 83
Iulia lex, de Iudicijs. 83
Iulia lex, de numero patronorū, et de licētia dicēdi repreſſa. 84
Iura & leges Romanorum unde ortae, et quo modo immutatae. 108. 109
de Iure dicundo populus ſine ſenatu, & contra ſenatum ſtatuere potuit. 64
Ius uarie a praetoribus primo dictum, poſtea lege Cornelia ex perpetuis ſuis edictis. 63

KALENDIS *haberi ſenatum mos fuit.* 97

LAETORIA *lex, de aetate iudicum.* 84
Latus clauus, et Latum clauum dare, quid. 55
Latus claus, tunica ſenatoris. 99. 100.
Legatio libera, quae eſſet, & cuius rei cauſa daretur. 96. 97. *ſenatores cum binis lictoribus liberas legationes obibant.* 99
Legationes ſenatus conſulto dabantur. 101
Lege agi quibus diebus licuerit. 100. *in Kal.*
Lege proditionis qui tenerētur. 7
Legem promulgare, & ferre quibus diebus licuerit. 103. *i Kal.*
Legere ſenatores, quid. 8
Leges cum ſenatuſconſultis ad aerarium delatae. 52
Leges latae inuito ſenatu. 60
Leges de agris diuidendis, de regnis

gnis

gnis donandis, de colonijs, de ueſtibus, de frumento diſtribuendo, ſenatu non conſulto, latae. 63
Leges omnes ex S. C. latae uſq. ad annum poſt Vrbem conditam CCLXIII. 64
Leges contra ſenatuſconſultũ latae quã uim habuerint. 64. *eãdem habuerũt, quã ſi ex S.C. perlatae eſſent.* ead. *quando ferri coeptae ſine S. C. & ſenatu aegre ferente.* ead.
Leges de diebus iudiciarijs. 84
Leges ſenatuſconſultis ſublatae. 59
Legibus ſolui nemo potuit, niſi CC. *ſenatores ad S.C. ea de re faciendum adeßent.* 55. *aliter tamen, optimatibus inuitis, factum eſt.* ead.
Legibus ſolutus aliquis ex ſenatuſconſulto. 59
Lex alia lege abrogabatur. 54
Lex Cottae, de Iudiciis inter tres ordines cõmunicatis, etſi inuito ſenatu lata, firma mãſit. 63
Lex Cornelia, de iure a praetoribus dicundo. 63
Lex curiata prouinciarum rectoribus ſtipendia dabat. 61
Lex de tribunorum numero augendo non prius lata, quam id ſenatus decreuiſſet. 64
Lex etiam contra ſenatus uoluntatem, rata. 63
Libertas ubi abeſt, uirtus adeſſe non poteſt. 44
Libertinam uxorem habere quibus licuerit. 109. 110
Libertini filius Cn. Flauius ſolus ſenatum ingreßus. 22
Libertini e ſenatu moti. 107
Libertinorũ filij quãdo in ſenatũ lecti. 22. *quando eiecti.* 23
Liuia lex, de Iudicijs. 80
Liuij locus citatus 5. 8. 17. 20. 27. 33. 40. 41. 51. 53. 57. 60
Liuius improprie locutus. 18. *Liuij erratũ me. et eius loca.* 25. 31
ad Loci definitionem nihil tempus affert. 2
Locus natura prior tempore. 2
Locus ut cum tempore ſit, neceſſe non eſt. 2
L. Bruti tria facinora pro ſtatuẽda libertate. 10
L. Brutus CLXIV. *homines ſenatores creauit.* 11
L. Flori locus. 56
Lupercalia. 106. *in Kal.*

ex MACHABAEORVM *libro locus.* 16
Macrobius excuſatus, & expoſitus. 100. *in Kal.*
Magiſtratus minores qui. 18
Magiſtratus omnes in ſenatũ introibant, & poſt magiſtratũ omnes, qui curuli honore uſi erant. 19
Magiſtratus curules. 39
Magiſtratus maiores, et minores, quo loco in ſenatu ſederẽt. 46

Magiſtra-

Magiſtratum curulem qui ceperat, a cenſore in ſenatu legẽdo praeteriri nõ poterat. 20
Magiſtratus refecti a tribunis, ſpreto S.C. 60
Magiſtratum deſignatum qui no cẽtem probaſſet, magiſtratũ illum aſſequebatur. 46
Magiſtratuum inſignia, quae fuerint. 100
Manilia lex. 81
Minucij conſulis ſermo. 64
M. Varro, quẽ ordinẽ in explicãda rerũ humanarum, diuinarumq. notitia ſecutus ſit: & quibus de cauſſis. 2
M. Varro, acutus, & in Ariſtotele uerſatus. 2
M. Varronẽ ſecutus Mãnuccius, quod ad ordinẽ attinet, in Romanarũ Antiquitatũ libris. 3
M. Varronis locus. 19. 37. 53
Meditrinalia dies. 109. in Kal.
Meſſallae in libro de Auſpicijs locus. 46
Motus omnis eſt in loco 2

NEFASTI dies. 33. religioſi, atri. ead.
Nefaſti dies. 98. in Kal.
Nefaſtis diebus omnibus ſenatus haberi potuit. 99. ĩ Kal. et 103
Nefaſtis diebus neque lege agi, neque cum populo licuit. 101. in Kal.
Nicoſtrati locus. 32
Numerabantur in ſenatu ſenatores, qui in hanc, & in illam partem tranſiſſent, & ex numero uoluntas ſenatus apparebat. 48
Numera ſenatũ, uox ſenatoris, qui impediebat, ne ſenatus cõſultum fieret ob ſenatorũ paucitatem. 52. 90. 92
Numeri integri apud ſcriptores antiquos magis uſitati, quam cum exigui numeri additione. 78. 93
Nundinis comitia haberi non potuerunt. 103. in Kal.

OCTAVIA gens quo tẽpore Romae fuerit. 16
Onuphrij Panuinij laus. 16
Ordines tres fuerunt, ſenatores, equites, tribuni aerarij, non duo. 82
Ordinis originem Philoſophia pateſecit. 1
Ordinis ratio, ubi pluribus de rebus tractamus, tum a natura, tum a dignitate petitur. 2
Ordo quantum uenuſtatis, quantumq. adiumenti uel ad agendum, uel ad eloquendum afferat. 1
Ordo, quem in explicanda re ſequi conueniat, poſt rem ipſam inuentam, conſiderandus. 1
Ouidij locus. 107. in Kal.

PANTHERAE Africanae, ut in Italiã aduehi poſſent, quando

decretum. 64
Papirius Praetextatus. 22. 113
Paria quae ſunt, dignitatis habita ratione diſponuntur. 2
Parilia dies qui. 108. in Kal.
Paterculi locus. 74
Paterculi error. 81
Patres cur appellati ſenatores. 5. 12.
Patres conſcripti cur dicti ſenatores. 12
Patres, qui dicti. 95
Patriciae familiae, quae a patribus, ideſt, ſenatoribus, nomen acceperunt. 5
Patricij, qui appellati, & unde nomen ſumpſerint. 95
Patriciorum munera 6
Patrocinia a Romulo inſtituta. 7
Patronorum, ſiue patriciorum, ſiue plebeiorum diſcrimen unde ortum. 7
Paulli Mannuccij liber de Magiſtratibus. 59. de Legibus. 59. de tribus Rebuſpublicis. 61
Pecunia ex ſenatus conſulto dabatur. 101
Pedarij ſenatores. 39. 97. 113.
Pediani locus. 35. 45. 53. 54. 56. 74. emendatus. 62
Pedibus ferre ſententiam, quid. 48. 49
Philoſophia ordinis originem patefecit. 1
Pignus quando ſenatori auferretur. 38. 39
Plebeiorum munera. 6
Plebs, ubi, quod libet, poteſt, facile inſoleſcit, et interitus Reip. cauſſam praebet. 6
Plebs de nulla re iudicauit, neq. ſuffragia tulit, niſi ex auctoritate ſenatus uſq. ad annum CCLXIIII. 64
Plinij locus. 64
Plotia lex, de Iudicijs. 76. 77. 80
Plutarchi locus. 12. 13. 28. 56. 57. 60. 63. 107. in Kal.
Pompeia lex, de Iudicijs. 81
Pompeia lex, de horis ad dicendum datis. 84
Pōpeius cōſul ante legitimā aetatē uirtutis ergo creatus. 106
Pontificum collegium nō totum ordinis ſenatorij. 97
Populus interitus Reip. cauſſam praebuit, ſenatus cōſeruationis 3
Populus tria ſtatuebat, magiſtratus creabat, leges ſciſcebat, bella iubebat. 6
Populus ſine ſenatu largiri de publico poterat. 62
Populus ſine ſenatu, & contra ſenatum de iure dicendo ſtatuere potuit. 64
Populus legitimum ius arripuit. 65
Populi plebiſcita primum ſenatus approbabat, poſtea uero, quae ſenatus decreuerat, populi arbitrio ſubiecta fuerunt. 6
Populo magiſtratus praeerāt. 15
Populo permittēte multa per ſenatum tranſigebantur, & ſin-

gula recenſentur. 65
Praemia quantopere animos ad recte agendū inflamment. 9
Praeſcriptionis ratio duplex, neceſſitatis una, altera honoris. 91
Praetextā pro magiſtratu Cic. dixit. 47
Praetextati cognomen Papirio tributum. 22. 113
Praetores quando ſenatum uocarent. 37
Praetores edictis ſuis perpetuis ius dicere coacti lege Cornelia. 63
Praetoribus ſententiae in ſenatu dicendae ius Auguſtus tribuit, quod eis poſtea tempus abſtulit. 112
Princeps ſenatus. 24. Cic. hominem conſularem, non a conſulari dignitate, ſed a nomine principis ſenatus appellauit. 24. uter cenſor eū legebat. 25
Profeſti dies qui. 99. in Kal.
Prouinciae exteriq. populi Romanorū patrocinio utebant. 7
Prouinciae lege, ſine S. C. mandatae. 60
Prouinciae regendae tempus ſenatuſconſulto definitum. 62. erat annuum. 62
Prouinciae conſulares, et praetoriae, quae, & qui ad eas ad miniſtrandas mitterentur. 94
Prouinciae primū ſenatus cōſulto, deinde l. curiata datae. 101
Prouinciam eandem eodem tempore D. Brutus ex S. C. & M. Antonius lege habuerūt. 61
Prouinciam lege nemo inuitus habuit. 61
Prouinciarum rectores occaſionem pugnādi, ut triumphi materiam, quaerebant. 62
P. Clodius Regna Regibus diuiſit. 63
Puluinaria ſenatoribus ſedentibus quādo ſubdita fuerint. 112
Pupia lex. 34

QVAESTORES ſine ſenatus auctoritate, praeter ea, quae cōſules iubēt, nullum ſumptum faciunt. 107
Q. Fabius Maximus a conſulibus obiurgatus, quod cum P. Craſſo de rebus in ſenatu decretis locutus eſſet. 20
Quirinalia. 34. & 106. in Kal.

REFEREBANT ad ſenatum diuerſi magiſtratus diuerſis de rebus eodem die. 41
Referendi ad ſenatum modus, et quibus de reb. referretur. 40
Referentibus ad ſenatum de eadem re conſule, et tribuno pl. uter diſceſſionem faceret, & ſententiam rogaret. 40
Referentibus pluribus, uſus referendi partes ſuſtinuit, reliqui relationem collegarum comprobarunt. 41
Referre ad ſenatum. 113
Regem populi R. natura partu-

riebat paullo ante Auguſtũ natum. 51
Reges inſtituerunt, ne plebs iudicaret, aut ſuffragia ferret, niſi ex auctoritate ſenatus. idq.uſq.ad annũ CCLXIII. conſeruatum. 64
Reges a ſenatu, non a populo, appellabantur. 101
Regifugium dies. 106. in Kal.
Relatio ad ſenatum. 113
Res primum ipſa, de qua ſcripturi ſumus, deinde ordo, quẽ ſe qui cõueniat, conſiderãdus. 1
Res ſine tẽpore eſſe non poteſt. 3
Reſp. ne quid detrimenti capiat, forma poteſtatis abſolutae, quã S.C. dabat. 55. uel ambobus, uel alterutri conſuli. 56. ciuilis diſcordiae cauſſa inſtituta. 57
Robigalia dies qui. 108. in Kal.
Rogãdarũ ſententiarũ modus, et ordo. 41. uide in uoce Sẽtẽtia.
Romae euerſa Carthagine, & hoſtili metu ſublato, ſeditiones exortae, quae ad ſanguinem eruperunt. 58
Romana Reſp. tantum ceteris Rebuſpubl. antecelluit, quãtum homo ceteris animantibus. 3
Romana Reſp. tamdiu uiguit, quã diu ueteres leges, & inſtituta maiorum uiguerunt. 3
Romana Reſp. nutare coepit, ubi extraordin. imperia, et cupiditas pecuniae inuaſerunt. 3
Romana Reſp. tota corruit, cũ ad eam confirmandam alijs animus, alijs conſiliũ defuit. 3
Romanae Reip. cõſeruatio a ſenatu manauit, interitus a populo. 3
Rom. Reſp. e ſenatu, et populo. 3
Romanis nihil magis fuit timendum, quam ne hoſtes non haberent. 58
Romulus in colle Palatino urbis Romae ſedem conſtituit. 4
Romulus quã moderationem in legendis centum ſenatoribus ſeruauit. 4
Romulus cũ ad arbitrium ſuum omnia reuocaret, a ſenatoribus diſcerptus. 5
Romulus clientelas, et patrocinia inſtituit, et quo conſilio. 7
Romulus, et alij Reges quẽ ſenatorũ numerum delegerint. 11
Roſcia lex. 73

SACERDOTES in ſenatũ nõ ueniebãt, niſi lecti a cenſore, aut curuli geſto magiſtratu. 21
Sacratae leges Intercedẽdi poteſtatẽ tribunis pl. tribuerũt. 52
Sacroſancta corpora Tribunorum pl. 52
Salluſtij locus. 27. 43. 55
Scenam, et arenam exercẽtes ſenatu moti. 29
Scipio Naſica fata Romanis concinuit, uir prudẽtiſſimus, nec ei fides habita. 58
Scipio Naſica auctor, ne Carthago tolleretur, quod domeſti-

ciis ſeditionibus urbs laboratura iudebatur. 58
Scribẽdo adeſſe, in S. C. quid. 49 50. non omnes, qui per S. C. ſenſerãt, ſcribẽdo aderãt. 50
Scribendo qui adeſſent, ubi ſenatus conſultum fiebat. 92
Sedendi ordo in ſenatu. 46
Sedit inter praetorios in ſenatu qui praetorium hominẽ in iudicio conuicißet. 46
Sellam curulem Cic. curules magiſtratus uocauit. 47
Sempronia lex de tẽpore prouinciarum regendarũ annuo. 62. lege ſpreta, Galliae Caeſari, in duo quinquẽnia cõmiſſae. 62
Sempronia lex, de Iudicijs. 79
Senacula quot. 32
Senaculus locus, qui. 107
Senator antequam ſentẽtiam diceret, qua de re, & quamdiu uellet, dicere poterat. 45
Senator qui non erat, cum adeſſet, S. C. impediebatur. 52
Senator eſſe non poterat, qui Abauum ciuem Romanum nominare non poſſet. 99
Senator quam diu uellet, in ſenatu dicere potuit. 99
Senator nauẽ hẽre nõ licuit. 110
Senatorem creari, & in Senatum legi, non idem fuerũt. 18
Senatorem iniußu ſuo extra Italiã abire Auguſtus uetuit. 111
Senatores centum Romulus deligẽdos ſtatuit, & quo modo. 4
Senatores cur patres appellati. 5
Senatores uoluit Romulus omnia cognoſcere, quae ad Regnum ſpectarent. 5
Senatores Regum tempore quo modo ſuffecti. 8
Senatores populus aliquando creauit. 8. oſtenditur qua ratione. 10
Senatores delecti modo patricij, modo plebeij. 9
Senatores a populo quibus Comitijs creati. 9
Senatores ad explẽdũ trecẽtorũ numerũ quomodo creati. 11
Senatores ducenti Romae, cum Romulus interijt. 13
Senatores trecenti quo tempore Romae fuerint. 14
Senatores a P. Valerio conſule lecti. 14
Senatores ex plebe allectos fuiſſe, quo modo intelligendũ. 15
Senatores trecenti Romae a Priſci tempore uſq. ad L. Sullae dictaturam. 16
Senatores mille poſt Caeſaris interitum. 17
Senatores quo modo creati qui curulem magiſtratum aßecuti non eſſent. 21
Senatores ut ex omni ordine legerentur, per tribuniciam poteſtatem ſancitum. 21
Senatores quibus de cauſſis ſenatu mouerentur, & qui mouebantur, ignominia affecti. 26 quomodo ſenatu moti ius ſuum recuperarent. ea. et 28

Senatores

Index.

Senatores pedarij. 39

Senatores qua ratione in Curiã citarentur. 39. *poſtea edicto accerſiti.* ea. *nec ſolum ſenatores, ſed etiam qui ſententiã in ſenatu dicebant.* 39

Senatores quo loco ſententias dicerent. 46

Senatores, numerando ſenatu, S.C. impediebant. 52

Senatores quem ſpectãdi locum haberent. 73

Senatores omnes Regum aetate patricij. 95

Senatores qui in curiam curru, quiq. pedibus irent. 97

Senatores qui erant in urbe iubebantur adeſſe in ſenatu; non uenientibus pignora auferebantur. 97.102

Senatores Roma interdum diſcedebant cum ſenatus haberi non poterat, ideſt extremo fere Ianuario menſe, atq. etiã Februario. 98

Senatores quo aetatis anno legi potuerint. 99. *a quo legerentur.* 101

Senatores multi ex municipijs fuerunt. 101

Senatores quando, & quibus de cauſſis inter equites cenſerentur. 105

Senatores nõ omnes patricij, ſed alij equites, alij de plebe, ex Dionyſio Halicarnaſſeo. 106

Senatores ſenatu moti Romae morari permiſſi. 109

Senatores quibus de rebus ſententiam ferrent. 110

Senatores multos nullo diſcrimine Caeſar legit. 110

Senatori indicium profiteri, legibus uetitum. 86

Senatoris accuſator, ſenatorium ordinem conſequebatur. 21

Senatorij iudices quot, & quo tempore fuerint. 93

Senatoribus negotiari nõ licuit. 100.

Senatoribus ſedentibus puluinaria ſubdita. 112

Senatoriũ ordinẽ Cic. appellat altiorẽ gradum dignitatis. 20

Senatoriam dignitatem qui cõſequerẽtur populi beneficio. 21

Senatoria ueſtis. 113

Senatorius ordo, quãdo iudicauerit ex lege uictoris Sullae. 77

Senatorium ius et auctoritatẽ a Laconum exemplo Romulus tranſtulit. 5

ſenatorum quod munus eſſet. 5

Senatorũ liberis praetextatis in Curiã ingrediẽdi ius fuit. 22. *quando ſublatum.* ead. *eoſdẽ Auguſtus poſt uirilem togam in Curiam admiſit.* ead.

Senatorum nomina cur in S.C. in epiſtolis Coelij repetita. 50

Senatorum certus numerus ad S.C. faciendum lege praefinitus. 54

Senatorum numerus, in ſenatu qualis. 90

Senatorum numerus certus niſi

affuiſſet,

affuiſſet, ſenatus conſultum fieri non poterat. 90

Senatorũ cenſus. 23. 96. & 99

Senatorum aetas. 99

Senatorũ filij ſenatores nõ erãt, niſi a cenſoribus legerẽtur in ſenatum. 99

Senatorum inſignia quae. 100

Senatorum delectum Auguſtus habuit. 111. 112

Senatum Auguſtus ad priſtinũ ſplendorum redegit. 17

Senatum qui ingrederẽtur, praeter ſenatores. 17

Senatũ M. Fabius Buteo ex quo hominũ genere legerit. 18

Senatum magiſtratus omnes ingrediebantur, & poſt depoſitum magiſtratum qui curuli honore uſi erant. 19

Senatũ ingredi quibus nõ licuit, licet prudentia, & fortitudine praeditis. 22

Senatum qua hora ſenatores ingrederentur. 36

in Senatum qui pedibus irent; qui curru uecti. 39

Senatũ ingredi cũ telo nemo potuit. 97. *quibus licuerit.* 101

Senatum habituri de more ſacra prius faciebant. 107

Senatus cõſeruationis Reip. cauſſã ꝑbuit, populus interitus. 3

Senatus eximia dignitas, qui omnibus ordinibus, publiciſq. cõſiliis ſemper antecelluit. 5

Senatus magiſtratib. praefuit. 5

Senatus primis temporibus plebiſcita approbauit; ſed poſtea decreta ſenatus populi arbitrio ſubiecta fuerunt. 6

Senatus legẽdi poteſtas penes cẽſores quo tempore fuerit. 8

Senatus qua ratione auctus. 8

Senatus plebi datus ex Dionyſij teſtimonio. 15

Senatus princeps, quis. 24. *eius dignitas. ead. uter cenſor eum legeret.* 25

Senatus ubi haberẽt. 31. 92. 100 *extra urbem dabatur legatis exterorũ, et ijs, qui cum imperio erant.* 32. *quibus diebus habitus, & non habitus.* 32

Senatus uocãdi qui ius haberẽt. 37. 97. 114.

Senatus neque de pecunia, neque de agris, aut urbibus legitimũ ius ſine lege habuit. 62. *ſine populo largiri de publico nõ poterat.* 62. *uictis ſine populo uectigal nõ imponebat.* 62. *pecuniam pro ſumptu Ti. Gracchọ decreuit.* 63. *munera legatis dedit. ead. de Iudicijs ſine populo non decernebat.* 63

Senatus auctoritas quãdo imminuta. 64. *quo modo a ſenatus conſulto differat.* 68. 87. 101

Senatus ſtipẽdiũ, numerũ legatorũ, & ſupplicationes decernebat ſine populi ſuffragio. 90

Senatus quibus diebus ſollemni, ac ſtato more haberetur 98. *in Kal.* 102. 105

Senatus a Cicerone multis nominibus

nibus appellatus. 101

Senatus quando habebatur, ualuae templi patebant. 102

Senatus poteſtas quibus de rebus fuerit, ex Polybio copioſe oſtenditur. 107. 108

Senatus aerarij dominus. 107

Senatus conſulendi ratio, ex Varrone. 38

in Senatu quis praeſtaret. 24

Senatuſconſulta ante ſolis ortum, aut poſt occaſum facta, omnia irrita. 36. *quibus in locis fierent.* 38. *uſq. ad L. Valerium, & M. Horatium conſules arbitrio cõſulũ ſuppreßa, & poſtea promulgata.* 51. *ubi aſſeruarentur.* ead. *ad aerariũ nõ delata, pro infectis habita.* 51. *qũo impediretur, ne fierent.* 52. *de reficiẽdis magiſtratibus inania.* 59. *quae legibus aliquẽ ſoluebãt.* 59. *quibus aliquis hoſtis iudicabatur.* 59. *definitae poteſtatis, ſi cũ lege iuncta, firmiſſima; ſi ſine lege, infirmiora, quã lex.* 60. *quattuor, quibus abſoluta poteſtas continebatur.* 60. *quando ualuerint, etiãſi lege non cõfirmarẽtur.* 64. *de re priuata.* 66

Senatuſconſulti formulae. 51

Senatuſcõſultis multae leges pũcto temporis ſublatae. 59

Senatuſconſulto prouinciarum rectoribus Imperium, ſed ſine ſtipendio dabatur. 61

Senatuſconſulto prouinciae regẽdae tempus definitum. 62

Senatuſconſultũ factũ ſemel noctu, urgente neceſſitate. 36

Senatuſconſultũ Romuli tẽpore factũ. 47. *alia facta poſt obitũ Romuli.* ead. *quo modo fieret.* 47. *quod proprie S. C. uocaretur.* 48. *quãdo ſcriberetur.* 49. *S.C. auctoritates quae.* 50. *iterdũ per diſceſſionem, nõ dictis, nec rogatis ſententijs fiebat.* 48. *alio ſenatuſconſulto tollebatur.* 54. *niſi tolleretur, perpetuo ualuit.* ead. *poteſtatem abſolutã, et definitã quo modo daret.* 55. *ne Reſp. detrimentũ caperet, ciuilis diſcordia, & inteſtini diſſidij cauſa factũ.* 57. *cur prae lege ſperneretur.* 60. *a Cicerone repudiatũ, quia lex ex eo non lata.* 63. *differt a ſenatus decreto.* 66. 67. *ex Varrone duobus modis fieri ſolitum.* 91. *ne Reſpub. detrimentum caperet, extremis tẽporibus fieri ſolitum.* 101. 102. 103. 107. *antelucanum, aut ueſpertinum irritũ.* 102

Sententiae in ſenatu quo modo rogarentur. 105

Sententiam dicere in ſenatu quibus liceret. 17. 19. *qui primus rogaretur.* 19. 38. 114

Sententiam a conſule rogatus interdũ non de conſularibus unus, ſed gener conſulis. 44

Sententiam diuidere, quid. 45

Sententiarum rogandarum modus.

09420

dus.41.42.43.ſenatores ſoli rogabãtur.ea. qui primus rogaret.ea.nemo non cõſularis, ſententiam primum rogatus, 42. quam ob cauſſam modo dictator primũ ſentẽtiã rogatus, modo etiã cõſulares.42
Sententijs dictis,cõſul eas pronũciabat,& diſceſſio fiebat. 45
Seruilia lex, de Iudicijs. 79
Splendor equitibus Romanis tributus. 100
Sublegere,quid. 8
Suetonij locus. 17. 23. 29.42. 43.49.51.error. 15
L. Sulla quos magiſtratus auxerit,queq. ĩ rep.nouauerit. 16
Sũptus cũ Imperio qũo daret.60
Supplicatio cum decernebatur, ſñiae rogabant a cõſule. 49.

T.litteram quib.ſenatuſcõſultis ſubſcribi ſolitam tradiderit Valerius. 53
Tẽpus eſt menſura motus.2. eſſe non põt, niſi locus ſit.2. nihil affert ad definitionẽ loci.2.ante rẽ cõſtituẽdum fuit.3.ſine re eſſe poteſt. 3
Terminalia dies. 106. in Kal.
Thucydidis locus. 48
Ti.Gracchus legem de diuidẽdis agris, ſenatu non conſulto, tulit. 63
Tranſire in alia omnia. 48. 115.
Tribunicia poteſtas non ad inferendam, ſed ad prohibendam iniuriam inducta. 53
Tribuni pl.quãdo ad ſenatũ referrẽt, et ſentẽtias rogarent. 40. magiſtratus refici iuſſerunt, ſpreto S. C. 60. Leges, inuito ſenatu, tulerunt. 60
Tribuni ut augerentur, lex non prius lata, quam id ſenatus decreuiſſet. 64
Tribunorum pl. corpora ſacroſancta. 62. ijs in ſenatum ingredi licuit. 52
Tribuno pl. Cn. Pompeius cõſul arma minatus. 57
Tribus, tres fuerunt partes, in quas fuit uniuerſa multitudo diſtributa. 4
Tubiluſtrũ dies, et qui eius ritus, quaeq. antiquitas fuerit. 107 in Kal.

Valerii Max.locus examinatus.20.19.explicatus, & de ſenſus. 53
Vatinia lex,de Iudicijs. 82
Veſtigal uictis ſine populo ſenatus non imponebat. 62
Velleij locus. 28
Venetae Reip. magiſtratus. 36
Veſtis ſenatoria.113.triũphal.115
Verrius Flaccus. 33
Viginti uiri ab Auguſto ex equitibus cõſtituti, et multis magni mõmẽti rebus p̃fecti. 111
Virtus adeſſe nõ poteſt,ubi libertas abeſt. 44. ea neglecta,nihil geritur,quod exemplo prodeſſe poſſit. 54
Vtile, quid. 44

FINIS.

Aldine
581
M294m